

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage

แนวทางการพัฒนา ตามตำราแม่ฟ้าหลวง

เรื่อง

การสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนา
ในพื้นที่เป้าหมาย

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloguing Publication Data

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

แนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง เรื่อง การสร้างที่มปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย.-- กรุงเทพฯ : มูลนิธิ,
2560.

144 หน้า.

1. การพัฒนาชุมชน. I. ชื่อเรื่อง.

307.1

ISBN 978-616-7681-23-8

พิมพ์ครั้งที่ 1 : มิถุนายน 2560 จำนวน 1,000 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2560 โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ การคัดลอกส่วนใดๆ ในหนังสือนี้ไปเผยแพร่ในทุกรูปแบบต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์

ยกเว้นการอ้างอิงเพื่อการศึกษาและการวิจารณ์

พิมพ์ที่ : บริษัท กิรติธนพัทธ์ จำกัด เลขที่ 4/2 ซอย 10 ถนนเจริญนคร แขวงคลองตันใต้ เขตคลองสาน กรุงเทพฯ 10600

คำนำ

ประสบการณ์การสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมายของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เริ่มตั้งแต่ปี 2530 ตั้งแต่เตรียมการเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยได้คัดเลือกผู้ที่จบการศึกษาด้านเกษตร ในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียง 52 คน มาฝึกอบรมเป็น “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานและนำชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ ไปปลูกป่าต่อมาในปี 2533 ได้คัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ ที่มีวุฒิการศึกษาหรือพออ่านออกเขียนได้ จำนวน 144 คน มาฝึกอบรมเป็น “อาสาสมัครโครงการพัฒนาออยตุงฯ (อาสา คพต.พ.)” ทำหน้าที่เป็นข้อต่อเชื่อมสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจระหว่างโครงการฯ กับชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหา ความต้องการ ศักยภาพ ความคิด และความรู้สึกที่แท้จริงของชุมชนในพื้นที่โครงการฯ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย 6 ชนเผ่า ในขณะนั้น หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล ราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เปรียบเสมือน “พี่เลี้ยง” ของทีมปฏิบัติการพัฒนาทั้งสอง คอยรับฟัง ถ่ายทอดแนวคิด หลักคิด หลักปฏิบัติของการทำงานในขั้นตอนต่างๆ อย่างใกล้ชิด กล่าวได้ว่าหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล หรือพี่เลี้ยง ทีมปฏิบัติการพัฒนาและอาสาสมัครคพต.พ. เป็นข้อต่อสำคัญสู่ความร่วมมือ ร่วมใจ และการยอมรับของชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ¹

ปัจจุบัน ร้อยละ 90 ของอาสา คพต.พ. กลายเป็นผู้นำชุมชนบนออยตุง และยังทำงานร่วมกับสมาชิกทีมปฏิบัติการพัฒนาที่วันนี้ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้บริหารของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ และโครงการพัฒนาออยตุงฯ ในการสืบสานพระราชปณิธานของสมเด็จพระย่า ทั้งที่ออยตุงและในพื้นที่ขยายผลการพัฒนาอื่นๆ

เมื่อมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ขยายผลการพัฒนาไปที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาในปี 2545 โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ (แปลง FTP 33) ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง หรือโครงการปลูกป่าแบบปลูกเสริม บ้านปางมะหั้นในปี 2548 และโครงการปลูกชาน้ำมัน บ้านปุ่นะ ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง หรือโครงการปลูกป่าแบบไม่ปลูกในปี 2549 ก็ดำเนินการสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน โดยมีจุดประสงค์ให้เป็นกลไกสำคัญให้ทีมปฏิบัติการ

¹ ดูรายละเอียดโครงการพัฒนาออยตุงฯ เพิ่มเติมได้ที่ www.maefahluang.org

พัฒนาหลักของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ซึ่งมีจำนวนจำกัด สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาหลายพื้นที่ได้ “อาสาพัฒนา” จึงเป็นปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้การขยายผลการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเป็นไปได้ อย่างมีคุณภาพ และสามารถช่วยเหลือ พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านได้จริง โดยไม่จำกัด เชื้อชาติ สัญชาติ หรือศาสนา

อย่างไรก็ดี การสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ในพื้นที่ขยายผลที่ผ่านมา นั้น แม้มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ แก้ไขความยากจน พัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างโอกาสให้ชาวบ้าน ในพื้นที่ แต่จะมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่และประสบการณ์การทำงานของ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หลักสำคัญในการสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนา คือ การให้ผู้รับการฝึกได้มีประสบการณ์ ตรงกับกิจกรรมต้นแบบต่างๆ ที่โครงการพัฒนาตอยตุงฯ หรือโครงการขยายผลซึ่งเห็นผลประจักษ์ แล้ว และเน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (learning by doing) โดยมี “นักปฏิบัติการพัฒนา” ที่มีประสบการณ์ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำ และปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง ตามแนวทางที่สมเด็จพระราชทานเป็นแบบอย่างไว้ เช่น ทรงสอนผู้ใกล้ชิดและผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการปฏิบัติหรือกระทำให้ดู จึงกลายเป็นการสอนตามธรรมชาติ ผู้ถูกสอนจึงไม่รู้สึกลัวถูกบังคับ ให้ต้องเรียน แต่ขณะเดียวกันก็ได้รู้ ได้เห็น ได้ปฏิบัติ และได้รับผลดี

ในปี 2552 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ขยายการพัฒนาสู่จังหวัดน่าน² และได้วิเคราะห์สรุปบทเรียนการทำงาน ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่า) ตลอดเวลากว่า 20 ปี ในพื้นที่ต่างๆ และออกแบบกระบวนการและขั้นตอนการสร้าง “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่ให้มีความชัดเจน ซึ่งได้เรียบเรียงและนำเสนอเป็นแนวทางประกอบหลักสูตรการสร้าง “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่เป้าหมาย และเพื่อให้ผู้เรียนนำไปปรับใช้ตามความเป็นจริงทางภูมิสังคมในพื้นที่ และตามเป้าหมายของโครงการ ทั้งนี้ หากผู้เรียนนำไปปฏิบัติแล้วเกิดข้อสงสัยหรือปัญหา ขอให้นึกถึง หลักสำคัญ คือ 1) ให้เอาความจริงเป็นที่ตั้ง หรือให้ย้อนกลับไปหาความเป็นจริง โดยใช้สามัญสำนึก ในการวิเคราะห์หาเหตุของปัญหา และทางแก้ปัญหาที่เรียบง่ายและเป็นไปได้จริงที่สุด และ 2) ให้เอา คนในชุมชนและประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นตัวตั้งในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา

² ภายใต้โครงการต้นแบบบูรณาการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำริ โดยสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณและเป็นศูนย์กลางประสานงานบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นภาคีหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาเพื่อ “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” ตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นนักปฏิบัติการพัฒนา ผู้สัมภาษณ์ วิเคราะห์ และสรุปความ ผู้เรียบเรียง ตลอดจนผู้พิจารณาตรวจเนื้อหาและพิสูจน์อักษรต่างทำหน้าที่ บนหลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งถึงการทำหน้าที่ ของการเป็นครู หรือในที่นี้หมายถึงผู้ถ่ายทอดความรู้ว่า มีเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือ 1) ต้องสอน หรือในที่นี้คือ ต้องถ่ายทอดด้วยเนื้อหาของหลักวิชาที่บริสุทธิ์ ปราศจากการสอดแทรกอคติ หรือความเชื่อของตน และ 2) ต้องสอนหรือถ่ายทอดให้บริบูรณ์หรือให้ครบโดยไม่กลัวว่าผู้เรียน จะรู้มากกว่าหรือเก่งกว่า (กนก วงษ์ตระหง่าน, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2553) เพื่อให้ผู้เรียน สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และสามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ชุมชนในพื้นที่เป้าหมายได้อย่างยั่งยืน

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

การพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง	07
องค์ประกอบ “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชน	13
2.1 องค์ประกอบที่หายไป	
2.2 “ไม่เสียบ่ไก”	
2.3 “ข้อต่อ”	
2.3.1 ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา	
2.3.2 ทีมอาสาพัฒนา (อสพ.)	
2.3.3 ทีมพี่เลี้ยง	
กระบวนการการพัฒนาที่ยั่งยืนขั้นต้นน้ำ หรือ “อยู่รอด” ตามตำราแม่ฟ้าหลวง	19
หน้าที่ความรับผิดชอบหลักของ “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่เป้าหมาย	41

คุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาที่ดีตามตำราแม่ฟ้าหลวง 45

- นักปฏิบัติการพัฒนา
- คุณสมบัติเบื้องต้นของนักปฏิบัติการพัฒนา
- นักปฏิบัติการพัฒนาที่ดีกับการสังเกต
- หลักการสำคัญของนักปฏิบัติการพัฒนา: กระบวนการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

การอบรมเตรียมความพร้อมเป็นอาสาพัฒนา 57

- หลักการ
- เป้าหมาย
- กิจกรรม-ตัวอย่างจากกรณีศึกษาการสร้างอาสาพัฒนาในโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

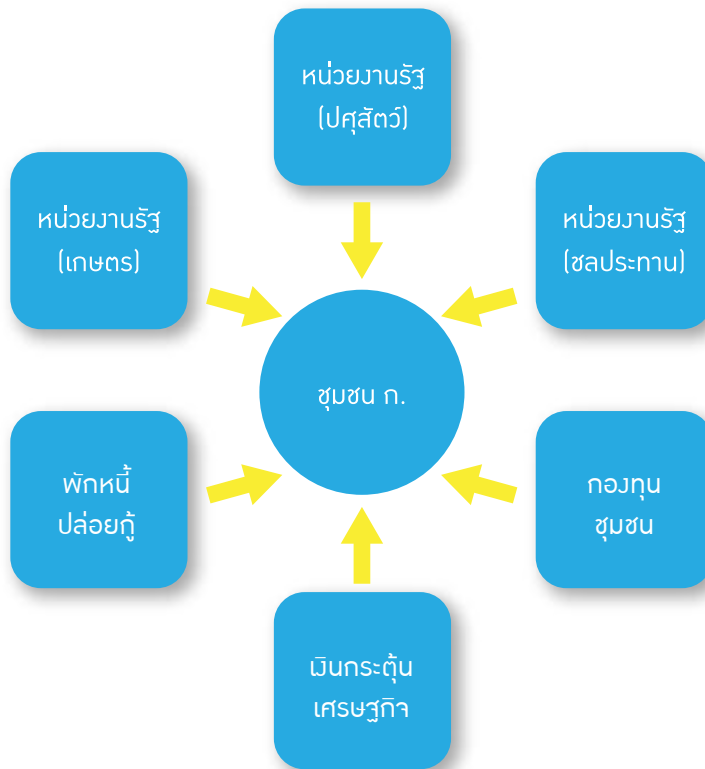
ภาคผนวก 72

[01]

การพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง

ปัญหาความยากจนในชนบท ส่วนหนึ่งมาจากผู้คนขาดความรู้เรื่องการใช้และบริหารจัดการ
ทุนทางธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ป่า เพื่อประกอบอาชีพและดำรงชีวิต จึงต้องตัดไม้ทำลายป่า
เพื่อขยายพื้นที่ทำกิน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความไม่รู้นำไปสู่ความยากจน และความจนก็นำไปสู่
ความไม่รู้เช่นกัน เพราะผู้คนถูกจำกัดโอกาสในการศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเอง
หากมีความเจ็บป่วยเพิ่มเข้ามายิ่งทำให้ปัญหาความยากจนสาหัสขึ้น เพราะคนเจ็บป่วย
ไม่สามารถทำงานช่วยเหลือตนเองและคนในครอบครัวได้ ทั้งยังเป็นภาระให้คนในครอบครัว
ต้องคอยดูแล ทำให้ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ความเจ็บ ความจน ความไม่รู้
จึงเป็นปัญหาพื้นฐานที่ทำให้คนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

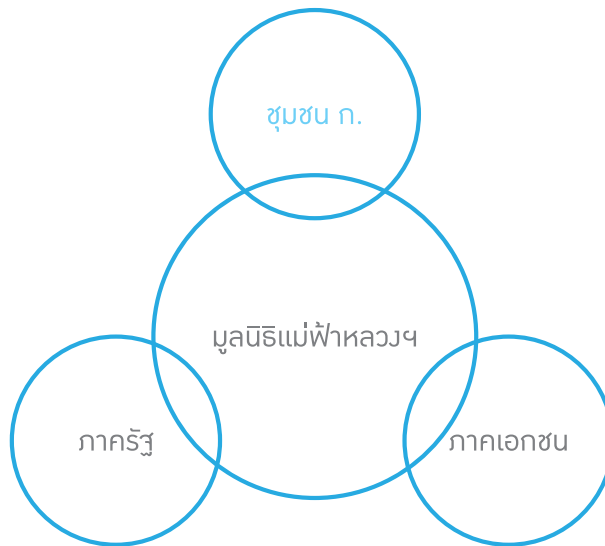
ในขณะเดียวกันสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนยังยากจนและรอความช่วยเหลือต่างๆ อย่างไร้ศักดิ์ศรีคือ
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนที่เป็นลักษณะอุปถัมภ์ ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยไม่ได้ช่วยพัฒนา
ให้ชุมชนยืนได้ด้วยตนเอง แต่กลับช่วยด้วยการแจกหรือให้เปล่า ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่รัฐ
ตลอดเวลา เจ้าหน้าที่หลายคนจงใจรักษาฐานอำนาจนี้ไว้ หลายคนด่วนสรุปเอาเองว่า ชุมชนไม่มี
ความรู้ ขี้เกียจ ทำอะไรด้วยตัวเองไม่ได้ นอกจากสร้างระบบอุปถัมภ์แล้ว การทำงานของหน่วยงานรัฐ
ยังมีข้อจำกัดอีกมากที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น ส่วนภูมิภาคต้องทำตามนโยบาย
จากส่วนกลางที่ไม่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ และส่วนภูมิภาคเอง
ก็ไม่ได้ลงพื้นที่คลุกคลีกับชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลที่ต้องการและเป็นปัจจุบันให้ส่วนกลาง หรือหน่วยงาน
แต่ละหน่วยงานต่างคนต่างทำอยู่ในแท่งของตน (กรอบ หน้าที่ของหน่วยงาน) แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่
เดียวกัน หรือระเบียบราชการเดียวใช้ทั่วประเทศทุกภูมิภาค ไม่ยืดหยุ่น ข้าราชการชี้วัดในการทำงาน
ก็มุ่งแต่ผลผลิต เช่น จำนวนครั้ง จำนวนหัว หรือจำนวนตัน ไม่ได้วัดที่ผลสัมฤทธิ์ คือ คุณภาพชีวิต
ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน หรือชาวบ้านได้อะไรจากกิจกรรมพัฒนานั้นๆ นั่นคือ
ที่ผ่านมา ไม่ได้ใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง แต่มีรัฐเป็นศูนย์กลาง ไม่ได้มุ่งทำงานเพื่อความสำเร็จ แต่เอา
พอเสร็จตามงบประมาณ ตามแผนงานเท่านั้น

ภาพที่ 1

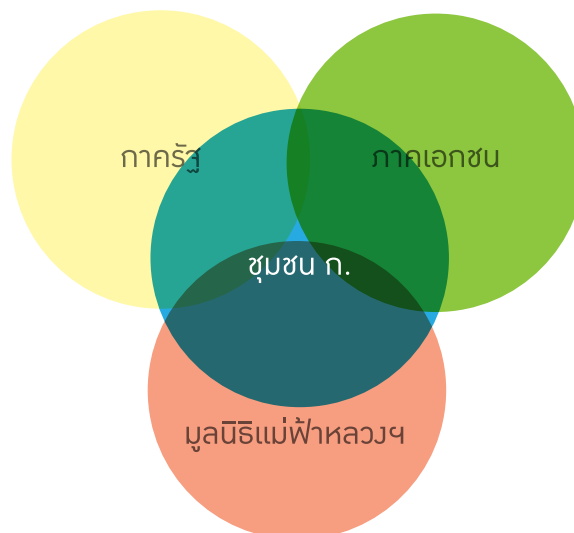
รัฐเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในลักษณะต่างคนต่างให้ โดยชุมชนเป็นผู้รับ (อุปถัมภ์)

หลักคิดสำคัญในการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ คือ คนทุกคนมีศักยภาพและไฟดี อีกทั้งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่า) เคยมีพระราชดำรัสแก่กรรมการและอาสาสมัคร พอ.สว. จังหวัดตาก เมื่อวันที่ 26 กันยายน ปี 2526 ว่า “ฉันก็หวังว่าจะดำเนินการนี้ต่อไปอีกนานๆ จนกว่าทางรัฐบาลจะช่วยไปถึงเขา” สมเด็จย่ามีพระราชประสงค์ที่จะเสริมงานในส่วนที่รัฐบาลยังทำไปไม่ถึง เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ของราษฎรในถิ่นทุรกันดาร ดังนั้น บทบาทหน้าที่หลักของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ คือ เชื่อมการทำงานระหว่างภาคส่วนต่างๆ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาเดียวกัน จุดประกาย กระตุ้นให้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะชุมชนเป้าหมาย มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนาด้วยความเข้าใจและกระตือรือร้นและร่วมกับชุมชนเป้าหมาย สร้างการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีและยั่งยืนก่อนจะถอนตัว และให้ชุมชนพัฒนาตนเองต่อไปบนความร่วมมือและรวมตัวกันภายในชุมชน และการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยกับชุมชนอื่นๆ ภายนอก โดยมีหน่วยงานรัฐและเอกชนคอยให้คำปรึกษาและสนับสนุนเมื่อจำเป็นเท่านั้น

ภาพที่ 2

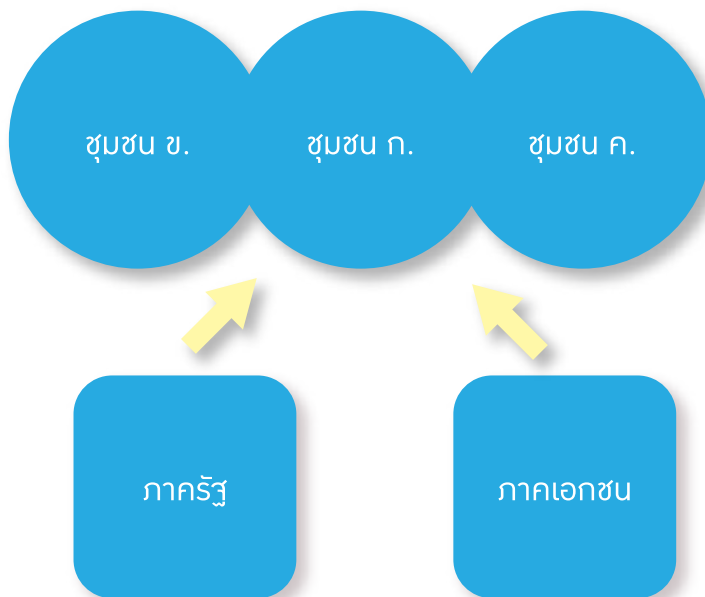
ในช่วงเริ่มต้นการพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มีบทบาทเป็นผู้เชื่อมการทำงานของภาคส่วนต่างๆ และจุดประกาย กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนา

ภาพที่ 3

ต่อมาภาคหลังกระบวนการเข้าใจ เข้าถึง เมื่อชุมชนเป้าหมายมีความเข้าใจ และความอยากหรือพร้อมที่จะลุกขึ้นพัฒนาตนเอง บทบาทของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เปลี่ยนเป็นผู้ร่วมสร้างการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน

เมื่อชุมชนมีความรู้ความสามารถ เกิดการรวมกลุ่มบริหารจัดการ และอยู่ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งสามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ด้วยการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันกับชุมชนอื่นๆ ภายนอก มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ก็สามารถลดบทบาทและถอนตัวได้ในที่สุด ภาครัฐจะเป็นเพียงผู้คอยให้การสนับสนุนตามที่ชุมชนร้องขอเมื่อมีความจำเป็น และภาคเอกชนเป็นผู้ที่ชุมชนอาจเลือกพัฒนาความร่วมมือด้วย เพื่อช่วยให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชนหรือต่อยอดทางสังคมด้านอื่นๆ

ภาพที่ 4

ชุมชนพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง

แนวทางในการพัฒนาโครงการพัฒนาโดยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สมเด็จพระราชทานไว้ตั้งแต่ ปี 2531 ที่ว่า “ต้องช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” และ “ทำอย่างไรให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ดี” นำไปสู่หลักการพัฒนาที่เน้นคุณภาพชีวิตของชุมชนเป้าหมายเป็นที่ตั้งและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนสู่การคิดใหญ่ร่วมกัน มองการณ์ไกล และวิเคราะห์ความเป็นไปได้จนทะลุถึงผลลัพธ์ แล้วจึงค่อยๆ เริ่มทำจากจุดเล็กๆ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เห็นความสำคัญของการรับหน้าที่แบกความเสี่ยงก่อนที่ชาวบ้านจะพร้อมลุกขึ้นสู้ได้ด้วยตนเอง การไม่หยุดคิด

ไม่หยุดทำเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยการเพิ่มผลิตผลและมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมโดยเบียดเบียนธรรมชาติน้อยที่สุด และด้วยความกล้าที่จะลองผิดลองถูกและยอมรับในความล้มเหลว เพื่อเรียนรู้และปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้โครงการพัฒนาโดยดุษฎี ภายใต้การกำกับดูแลของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้รับการยกย่องจากองค์กรระดับโลกหลายองค์กรให้เป็นต้นแบบของการปฏิบัติที่เป็นเลิศในด้านการพัฒนา และภายในเวลา 16 ปีหลังเริ่มโครงการพัฒนาโดยดุษฎี มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ สามารถขยายผลการพัฒนาช่วงต้นน้ำหรือขั้นนอยุ่รอด จนปัจจุบันมีชุมชนที่มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ร่วมทำงานด้วยแล้ว 13 พื้นที่ทั้งในและต่างประเทศ ด้วยหลักการเดิมคือ เตรียมทีมปฏิบัติการพัฒนา เตรียมความพร้อมชุมชน ปฏิบัติโครงการ และถอนตัว แต่มีรูปแบบการพัฒนาที่ให้ผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นใช้ระยะเวลาที่สั้นลง และด้วยต้นทุนที่ต่ำลงอย่างต่อเนื่อง อาสาพัฒนาชุมชนจากพื้นที่หนึ่งกลายเป็นพี่เลี้ยงของอีกพื้นที่หนึ่งในระยะตั้งต้น และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ยังได้พัฒนาให้พื้นที่โครงการเหล่านี้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้หรือ “มหาวิทยาลัยที่มีชีวิต” ให้คนที่สนใจมาแลกเปลี่ยนและเพิ่มพูนประสบการณ์

ผลสัมฤทธิ์ทางสังคมของการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง หรือ แม่ฟ้าหลวงโมเดล คือ

- คุณภาพชีวิตที่ดี ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และความสามัคคีของชุมชน
- การเชื่อมโยงสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาความรู้ ความร่วมมือในการพัฒนา และการลงทุนให้เกิดความเจริญก้าวหน้า หรือช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน

พระราชปณิธาน “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” จึงไม่สิ้นสุดอยู่ในตัวเอง เพราะผลที่เกิดขึ้นคือเมื่อคนได้รับโอกาสให้สามารถช่วยตัวเองได้แล้ว เขาจะเกิดจิตสำนึกที่ต้องการใช้ความสามารถที่มีไปช่วยคนอื่นต่ออีกด้วย เมื่อแต่ละคนสามารถดึงศักยภาพของตนออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ก็จะสามารถเพิ่มศักยภาพของครอบครัว ชุมชน สังคม และท้ายสุด ผลประโยชน์จะตกอยู่ที่ประเทศชาติ คล้ายกับที่สมเด็จพระราชินีนาถ陛下มีพระราชดำรัสไว้ตอนหนึ่งว่า “ถ้าเราคนหนึ่งทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและคนอื่น ๆ ทำด้วย ก็เลยเป็นประโยชน์ส่วนรวม ก็จะเป็นความเจริญของประเทศชาติ”

วันนี้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ มุ่งองค์ความรู้พร้อมใช้ที่มาจากประสบการณ์ บทเรียน และความพิถีพิถัน จนมั่นใจว่าสามารถนำไปปรับใช้พัฒนาพื้นที่ไหนก็ได้ เพียงแต่ต้องมีความใส่ใจและความละเอียดอ่อนในการประยุกต์ ปรับองค์ความรู้ให้เข้ากับภูมิสังคมและปัญหาความต้องการของแต่ละพื้นที่ ต้องสื่อสารและปรับให้ง่ายเพื่อให้ชุมชนเข้าใจและทำเองได้ ในจังหวะเวลาที่เหมาะสม

เมื่อเดือนธันวาคม ปี 2554 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำหนังสือเรื่องพระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญตอนหนึ่งซึ่งเป็นการให้พระราชทานสัมภาษณ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีว่า ด้วยหลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยหลักการทรงงานดังกล่าว มีความคล้ายคลึงและสอดคล้องเป็นอย่างดีกับการดำเนินงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ ซึ่งดำเนินการตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9³ มาปรับใช้ที่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ จึงเรียกว่าเป็นโครงการที่ “แม่เรียนจากลูก” อย่างไรก็ดี คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การอภิบาลพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ด้วยการอบรมปลูกฝังหรือทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องมุมมองและความคิดเกี่ยวกับคน รวมทั้งการเป็นผู้นำสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง หรือพระอุปนิสัยที่เรียบง่ายไม่สร้างความลำบากให้ผู้อื่น ความมีระเบียบวินัย ช่างสังเกต หรือใฝ่รู้ ล้วนมีอิทธิพลต่อหลักคิดและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หรือเป็นสิ่งที่ “ลูกเรียนจากแม่” นั่นเอง

³ ดูเนื้อหาของพระราชทานสัมภาษณ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง หลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในภาคผนวก

(02)

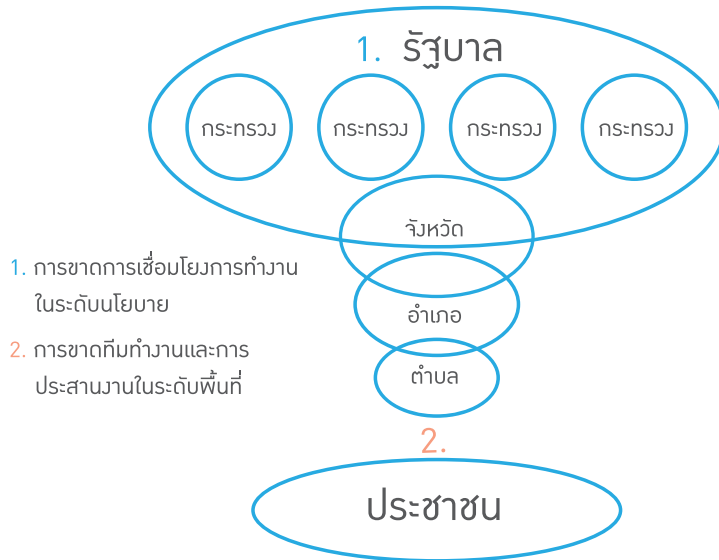
องค์ประกอบ “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนของชุมชน

2.1 องค์ประกอบที่หายไป

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based development) โดยเน้นการพัฒนาทั้ง
ลุ่มน้ำ เมื่อเริ่มดำเนินโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ในปี 2531 มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ บูรณาการแผนงาน
งบประมาณ และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน
เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ พัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ ให้ช่วยตนเองได้
การผนึกกำลังของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในลักษณะนี้เป็นหนึ่งในปัจจัยความสำเร็จของโครงการฯ หรือ
ที่เรียกว่า “การบูรณาการทุกภาคส่วน”

การขยายผลการพัฒนาจากดอยตุงไปยังพื้นที่อื่นๆ ยืนยันความสำคัญของการพัฒนาเชิงพื้นที่
ในลักษณะนี้มากยิ่งขึ้น เพราะเห็นได้ชัดแล้วว่า องค์ประกอบที่หายไปของการพัฒนาในหลายพื้นที่
คือ 1) ขาดการเชื่อมโยงและบูรณาการแผนงานและงบประมาณระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ
ภาคเอกชน และระหว่างหน่วยงานรัฐหน่วยงานเดียวกันในระดับต่างกัน เช่น ระดับนโยบายกับ
ระดับพื้นที่ 2) ขาดทีมงานและการประสานในระดับพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้เกิดช่องว่างด้านความเข้าใจ
ระหว่างภาครัฐและประชาชน และการแก้ไขปัญหาปากท้องและความยากจนในหลายพื้นที่ของ
ประเทศไทยไม่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ช่องโหว่ในการแก้ปัญหาชุมชน

ภาพที่ 5

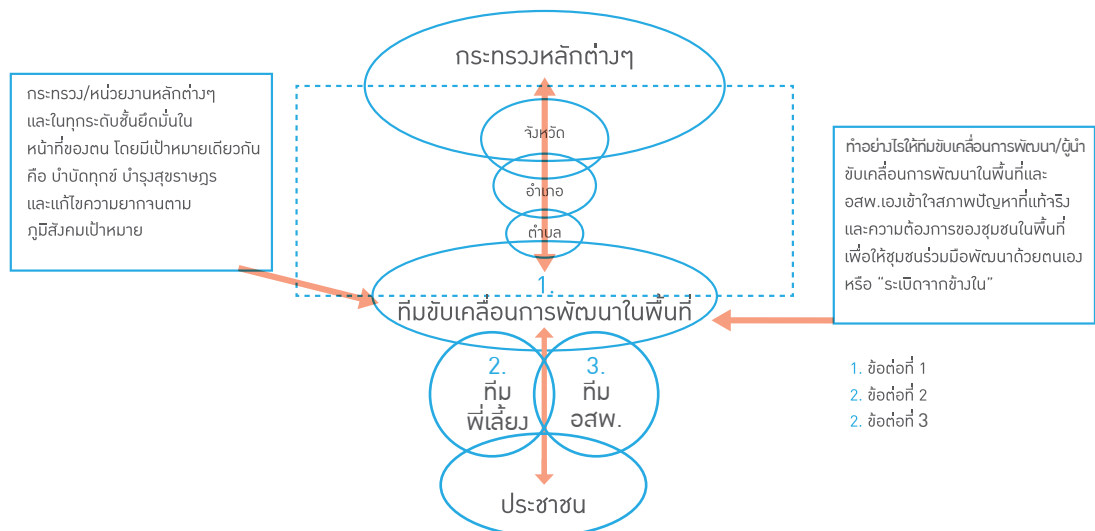
การทำงานลักษณะต่างคนต่างทำในระดับนโยบายและช่องว่างระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน
อันเป็นอุปสรรคสำคัญของการแก้ปัญหาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลยั่งยืน

2.2 “ไม่เสียใบไม้”

ในการพัฒนาเชิงพื้นที่จำเป็นต้องมีผู้นำหรือหน่วยงานกลางทำหน้าที่เป็นแกนเชื่อมโยงทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันหรือเป็น “ไม่เสียใบไม้” ในกรณีโครงการพัฒนาโดยตุงฯ มี “ไม่เสียใบไม้” คือ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางประสานภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วย 35 กรม จาก 6 กระทรวง ภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทต่างๆ ที่ร่วมทุนโดยไม่หวังผลกำไรในการก่อตั้งบริษัทเพื่อดำเนินการปลูกป่าเศรษฐกิจ หรือที่สนับสนุนองค์ความรู้ในการแปรรูปเพิ่มมูลค่า และภาคประชาชน ซึ่งหมายถึง ชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์ใน 29 หมู่บ้านที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการทำงานในกรณีโครงการต้นแบบการบูรณาการการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำรินั้น สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจการกรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริเป็น “ไม่เสียใบไม้” หรือเป็นศูนย์กลางประสานการบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ และเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ส่วนมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นภาคีหลัก หรือเป็นพี่เลี้ยง สร้างทีมปฏิบัติการพัฒนา โดยนำองค์ความรู้ในการพัฒนาแบบเชื่อมโยง จุดประกาย กระตุ้น และร่วมพัฒนาเพื่อ “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในการขับเคลื่อนพัฒนาพื้นที่ร่วมกับชุมชน

ฉะนั้น การเป็น “ไม้เสียบไก่” จึงหมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการวิเคราะห์ วางยุทธศาสตร์และ โน้มน้าวให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ จากหน่วยงานทุกภาคส่วน และจากชุมชนเป้าหมาย เข้ามา มีส่วนเกี่ยวข้องในเวลาที่เหมาะสมด้วยกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยต้องสื่อสารเป้าหมาย การพัฒนาให้ทุกคนเข้าใจตรงกันหรือยอมรับจนเกิด “กระแส” ที่นำไปสู่ความสนใจ ความอยากรมี ส่วนร่วมในการพัฒนาหรือเรียกว่า การ “ระเบิดจากข้างใน” ส่งผลให้เกิดการผนึกกำลังเพื่อบรรณาการ งานต่างๆ ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในแนวนอน คือ ทั้งภาครัฐและเอกชน ระหว่างกระทรวง หรือหน่วยงานที่มีบทบาทหน้าที่ต่างกันและในแนวดิ่ง คือ ระหว่างหน่วยงานระดับต่างๆ ภายใน กระทรวงหรือสังกัดเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การแก้ไขปัญหาและความต้องการ ของชุมชนเป้าหมาย ซึ่งจะต้องปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมตามภูมิสังคม⁴

บทบาทและหน้าที่ของ “ไม้เสียบไก่” และ “ข้อต่อ”

ภาพที่ 6

บทบาทหน้าที่ของ “ไม้เสียบไก่” และ “ข้อต่อ” เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงในการทำงาน และลดช่องว่างของความเข้าใจและความสัมพันธ์ และร่วมกับประชาชนในชุมชนในการพัฒนาตนเอง

⁴ ดร. กนก วงษ์ตระหง่าน ได้อธิบายเปรียบเทียบการทำงานของเลขาธิการมูลนิธิปิดทองหลังพระฯ กับ “ไม้เสียบไก่” ว่าเป็นเสมือน “ผู้ที่ช่วย รวมเครื่องหรือวัตถุดิบทุกอย่างในการทำบาร์บีคิวเข้าด้วยกัน ให้อยู่ในระนาบเดียวกัน และเรียงตามลำดับที่จะช่วยให้อร่อย บิ๊งง่าย และ หยิบรับประทานได้สะดวก เช่น เริ่มเสียบจากเนื้อก่อน แล้วจึงตามด้วยมะเขือเทศ สลัดด้วยเนื้อ และตามด้วยหัวหอม เพื่อให้เนื้อไม่กลืนหอม และรสหวานของผักและผลไม้ วัตถุดิบโดยอยู่บริเวณใดของไม้ก็เหมือนการเรียงลำดับว่า หน่วยงานไหนต้องทำหน้าที่อะไร และอยู่ในขั้นตอนไหน ของกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนา และสุดท้ายต้องปรุงรสด้วย “น้ำจิ้ม” รสชาติต่างๆ ตามวัฒนธรรมและความชอบของผู้บริโภค เพื่อให้ได้ รสชาติที่อร่อยที่สุด น้ำจิ้มนี้ก็เปรียบได้กับแนวพระราชดำริต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่หลากหลายตามมิติของการบริหารจัดการ ทรัพยากร เช่น เรื่องดิน น้ำ ป่า หรือองค์ความรู้ที่จะเลี้ยวตรงไปตามปัญหาของภูมิภาค เช่น ปัญหาดินเปรี้ยวทางภาคใต้ ปัญหาหน้าซัด ในภาคอีสาน หรือน้ำเกินในภาคเหนือ เพื่อการแก้ปัญหาที่ตรงจุดและเป็นไปตามความต้องการของผู้ประสบปัญหามากที่สุด”

2.3 “ข้อต่อ”

การมี “ไม่เสียใบไม้” จะไม่เกิดประโยชน์หากขาด “ข้อต่อ” สำคัญ 3 ข้อ ที่ทำหน้าที่เชื่อมหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่กับชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน มองเห็นภาพเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่นั้นๆ ด้วยคนในพื้นที่เอง ส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้โดยมีภาครัฐและเอกชนเป็นผู้ให้การสนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพ

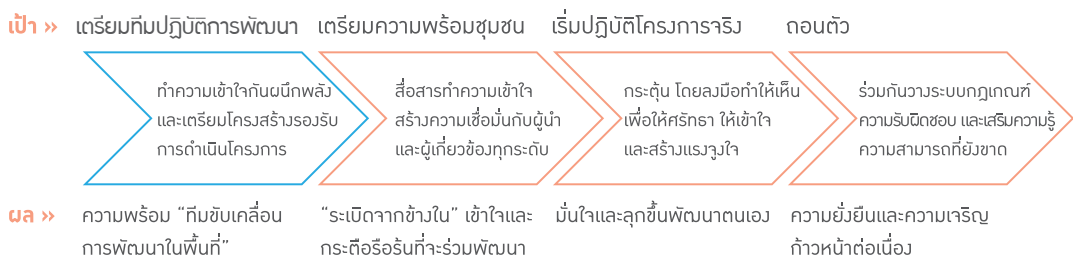
เนื้อหาหลักของหนังสือเล่มนี้จะอธิบายแนวทางการสร้าง “ข้อต่อ” 3 ทีม คือ 1) ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย 2) ทีมอาสาพัฒนา หรือ อสพ. 3) ทีมพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อให้ชุมชนพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.3.1 ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการพัฒนาหรือบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนในพื้นที่นั้นโดยตรง เช่น ข้าราชการประจำ โดยเฉพาะนายอำเภอ ปลัดอำเภอ เพราะเป็นข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง และมีอำนาจสั่งการในระดับอำเภอโดยตรง ข้าราชการส่วนท้องถิ่น เช่น สมาชิกเทศบาล อบจ. อบต. หรือนักปฏิบัติการพัฒนา และภาคเอกชนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ โดยวัตถุประสงค์ของการมีทีมขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ คือ

- บริหารจัดการ สร้างความเป็นเอกภาพในการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้แผนกพลังสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาตนเองของชุมชนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้จนสำเร็จเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้ การพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวงมีกระบวนการพัฒนา 19 กระบวนการ หรือสามารถสรุปเป็น 4 ระยะของการพัฒนาหลัก เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนเป้าหมาย ตามรายละเอียดในบทที่ 3

4 ระยะหลักในการพัฒนาชุมชน ให้ยั่งยืนขึ้นต้นน้ำ หรือ “อยู่รอด” ตามตำราแม่ฟ้าหลวง

ภาพที่ 7

4 ระยะหลักในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ตามตำราแม่ฟ้าหลวง

โดยพื้นฐานแล้ว สมาชิกทีมหรืออย่างน้อยบุคคลที่จะนำทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องเป็นคนที่มีความจิตวิญญาณ ศักยภาพ และคุณสมบัติพื้นฐานของนักปฏิบัติการพัฒนา กล่าวคือ มีจิตอาสาต้องการช่วยเหลือคน มีสำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่องานและต่อผู้อื่นสูง เป็นผู้ยึดมั่นในความถูกต้อง รักศักดิ์ศรี เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มุ่งมั่นตั้งใจอยากทำงาน ใฝ่รู้ และช่างสังเกต มีทัศนคติที่ดีต่องานและเพื่อนร่วมงาน สามารถพูดคุยสร้างความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมถูกกาลเทศะ มีความคิดวิเคราะห์ มีทักษะความรู้ สามารถบริหารจัดการสื่อสาร เข้าถึง และให้คำแนะนำเบื้องต้นเรื่องการจัดการทุนในพื้นที่ ได้แก่ น้ำ ดิน ป่า และความรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น เกษตร ปศุสัตว์ หัตถกรรมกับชาวบ้านได้ และชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือ ตัวชี้วัดว่า บุคคลมีคุณสมบัติเป็นนักปฏิบัติการพัฒนาที่ดี มีความพร้อมและดีพอหรือไม่ในการทำหน้าที่ดังกล่าว คือ ปฏิภานของคนที่อยู่ในชุมชน หากมีบุคคลเช่นนี้อยู่ในพื้นที่แล้ว ก็เพียงเสริมด้วยการอบรมต่อยอดให้เข้าใจหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ และศึกษาให้รู้ถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ถ้าไม่มี ก็ต้องพัฒนา สร้างขึ้นมา โดยการศึกษาดูงานโครงการต้นแบบต่างๆ และทำงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยงของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพื่อฝึกอบรมในการปฏิบัติงานจริงจนกว่าจะพร้อมดำเนินงานต่อไปเอง

2.3.2 ทีมอาสาพัฒนา หรือ อสพ. หมายถึง คนจากพื้นที่เป้าหมายที่ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องพัฒนาขึ้นใหม่ เพื่อประจำอยู่ในพื้นที่และปฏิบัติหน้าที่ใกล้ชิดกับชุมชน โดยวัตถุประสงค์หลักของการมี อสพ. คือ

ตอนเริ่มต้นโครงการ

- ช่วยให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและเป็นจริง (ปัญหา ความต้องการ ทุน ศักยภาพ ความคิด ความรู้สึก เป็นต้น)
- ช่วยสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างโครงการพัฒนาและชุมชน
- เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจจนเกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” ของชุมชนจากความพร้อม (เพราะเข้าใจประโยชน์ที่ชุมชนและตนเองจะได้รับ ตลอดจนกระบวนการทำงาน) และ (จึง) อยากร่วม ลงมือ พัฒนาร่วมกัน

ระหว่างดำเนินโครงการ

- เพื่อให้เกิดการสื่อสารเรื่องนโยบาย ปัญหา เป็นต้น ระหว่างทีมขับเคลื่อนการพัฒนา กับชุมชนอย่างใกล้ชิด สม่ำเสมอ และต่อเนื่อง
- เพื่อเป็นทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่ เสริมการดำเนินงานขับเคลื่อนการพัฒนาต่างๆ เมื่อโครงการ/ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา/ทีมพี่เลี้ยงถอนตัว

- เพื่อเป็นผู้นำ และดำเนินโครงการต่างๆ ต่อไปได้อย่างดีและต่อเนื่อง เพราะเป็นผู้ที่เห็นและเข้าใจหลักการและเหตุผล อีกทั้งกระบวนการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ
- ทำหน้าที่เป็น “ข้อต่อ” ในการสื่อสารและทำงานระหว่างส่วนราชการ และหน่วยงาน/องค์กรเอกชนในและนอกพื้นที่กับชุมชนในการพัฒนาพื้นที่นั้นๆ

ทั้งนี้ ในระหว่างการสร้างทีม อสพ. ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจำเป็นต้องพัฒนาและบริหารจัดการความสัมพันธ์กับแนวร่วมสำคัญ คือ ผู้นำชุมชนทางการเมืองและธรรมชาติควบคู่ไปด้วย เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความร่วมมือ และการดำเนินงานในทิศทางเดียวกัน

2.3.3 ทีมพี่เลี้ยง หมายถึง ผู้ที่สร้างทีมปฏิบัติการพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบองค์รวมและครบวงจร รวมทั้งการพัฒนาแบบเชื่อมโยง จุดประกาย กระตุ้น และร่วมพัฒนาเพื่อ “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยบทบาทของทีมพี่เลี้ยง คือ

- ให้คำแนะนำและอบรมทีมปฏิบัติการพัฒนา ทั้งหลักคิดและหลักปฏิบัติของการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง โดยใช้ให้เห็นถึงวิธีการแก้ไขปัญหามาจากข้อมูลจริง ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง และมีแนวคิด “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” อยู่เสมอในการทำงาน ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป
- ทำงานใกล้ชิดกับทีมปฏิบัติการพัฒนามากที่สุดในระยะแรก โดยจะคอยสังเกตการทำงาน การประยุกต์ใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถให้ถูกที่ถูกลงเวลาและเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมถึงอุปนิสัยและสภาวะทางอารมณ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จากการทำงานของนักปฏิบัติการพัฒนาแต่ละคน เพื่อให้ทีมพี่เลี้ยงสามารถวางแผนทางฝึกอบรม และพัฒนาทีมปฏิบัติการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ ทีมพี่เลี้ยงจึงทำหน้าที่ไม่ต่างจาก “ครู” ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับศิษย์หรือนักปฏิบัติการพัฒนาตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้ ปรากฏจากอดีต และความเชื่อส่วนบุคคล โดยไม่กลัวว่าผู้ที่เรียนจะมีความรู้มากกว่าตน พร้อมทั้งปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง ทั้งนี้ การมีต้นแบบและตัวอย่างที่ดีนี้เป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยให้ทีมปฏิบัติการพัฒนาทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างดี เรียกว่า การ “พาทำ” โดยเน้นให้ทีมปฏิบัติการพัฒนา เรียนรู้ด้วยการลงมือทำ (Learning by doing) เพื่อให้เกิดความรู้ ความชำนาญ

[03]

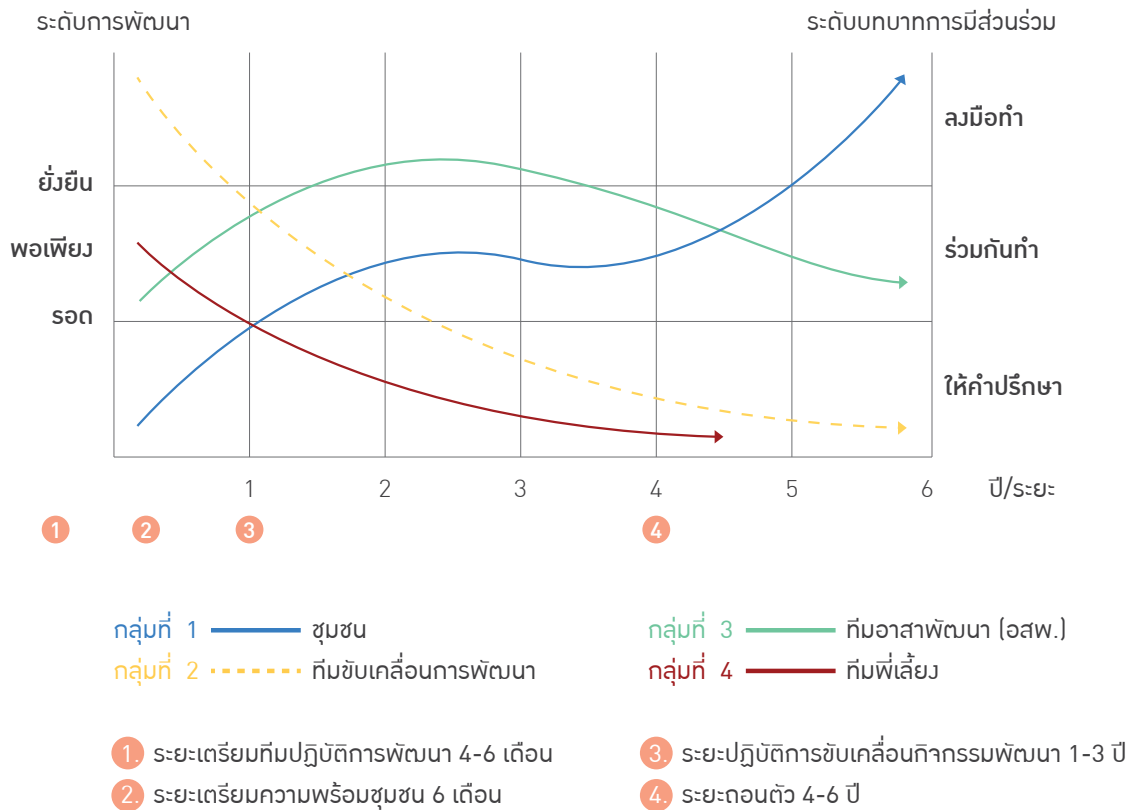
กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขั้นต้นน้ำ หรือ “อูร์รอด” ตามตำราแม่ฟ้าหลวง⁵

กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนขั้นต้นน้ำ หรือ “อูร์รอด” ตามตำราแม่ฟ้าหลวง ประกอบด้วย 4 ระยะรวม 6 ปี โดยมีกระบวนการพัฒนา 19 ขั้นตอน เป็นแนวทางการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย แต่ไม่ได้หมายความว่าถ้าทำครบแล้วจะสำเร็จ เพราะเมื่อนำไปปฏิบัติ ต้องยึดความเป็นจริงของบริบทพื้นที่หรือภูมิสังคมที่ดำเนินการอยู่เป็นหลัก และต้องพิจารณาเงื่อนไขในการดำเนินการจากขั้นสู่ขั้น (อูร์รอด พอเพียง ยั่งยืน) ให้ดี มิฉะนั้น เมื่อถึงปลายทางอาจพบว่า ทำเสร็จ ทำครบ แต่ไม่สำเร็จ และอาจหลงทางจนไม่รู้ว่ามีปัญหาเกิดจากจุดไหน

เมื่อไหร่ที่พบว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาในชุมชนเป้าหมายยากหรือช้า ให้กลับไปเข้าใจ เข้าถึงพื้นที่และชาวบ้านในชุมชนอีกครั้ง เพื่อค้นหาสาเหตุ หา “ประเด็นร่วม” หรือประเด็นปัญหาความกังวลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นว่าสำคัญและต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพื่อนำมาเป็นประเด็นในการกระตุ้นให้ชุมชนลุกขึ้นมาพร้อมลงมือพัฒนา ในขณะเดียวกันหากมีโอกาสที่จะทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเป็นไป得更เร็วหรือดี เช่น เห็นประเด็นร่วมที่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น ให้ลงมือปฏิบัติเลย ถึงแม้จะไม่ได้ระบุไว้ในกระบวนการขั้นนั้นๆ ก็ตาม ที่สำคัญต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วยเสมอ

จากความหมายในบทที่ 2 ของคำว่า “ไม่เสียปาก” และ “ข้อต่อ” นั้น ทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้ที่ถือ “ไม่เสียปาก” และเชื่อมประสาน (บูรณาการ) “ข้อต่อ” ทุกส่วนให้เชื่อมโยงกันบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนและประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ ผู้ถือไม่เสียปากควรขับเคลื่อนหรือชะลอจังหวะการพัฒนาตามปฏิทินชุมชนหรือความพร้อมของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ชัดเจนว่า จะเป็นเวลาไหนหรือใช้วิธีใด แต่จะต้องใช้ความเข้าใจและการสังเกต ทีมพี่เลี้ยงจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมในพื้นที่เพื่อให้เข้าใจชุมชนและภูมิสังคมเป็นอย่างดี ได้ข้อมูลจริงและเข้าถึงชุมชน และร่วมกับทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนาดำเนินงานในพื้นที่โดยเฉพาะช่วงแรก ทั้งนี้ ประสบการณ์และบทเรียนจากการดำเนินโครงการพัฒนาหลายพื้นที่ทำให้มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ สามารถสรุปมาตรฐานการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวงได้ตั้งแผนภาพที่ 8 ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมายแต่ละทีมและระยะเวลา และยังสรุปกระบวนการพัฒนาได้ 19 ขั้นตอน เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนา “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง”

⁵ คู่มือทีมแสดงช่วงเวลาของกระบวนการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ในภาคผนวก

ภาพที่ 8

กระบวนการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง

แผนภาพที่ 8 อธิบายกระบวนการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง ซึ่งแสดงบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของคน 4 กลุ่มในการขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งจะสอดคล้องกับระดับการพัฒนาของพื้นที่นั้นๆ และเป็นไปตามแนวคิดหลักของการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเอง” นั่นคือ ความยั่งยืนของการพัฒนา คือ การที่ชุมชนสามารถดำเนินการสานต่อและต่อยอดการพัฒนาต่อไปด้วยตนเอง คิดเป็น วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาเอง และพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ถึงจุดนั้น ทีมปฏิบัติการพัฒนาทั้ง 3 ทีมต้องเดินคู่ไปกับชุมชน ตั้งแต่การสร้างความรู้เข้าใจ และการมีส่วนร่วมตั้งแต่แรกเริ่ม ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง พาทำ พร้อมทั้งพัฒนาทักษะและแนวคิดของชุมชนด้านการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป กระทั่งในที่สุด ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมพี่เลี้ยงเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษา ในขณะที่ชุมชนและทีมอาสาพัฒนาเป็นผู้ลงมือทำ กล่าวคือ เมื่อชุมชนซึมซับหลักการพัฒนา ลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญ มีความเข้าใจกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ เกิดความมั่นใจและสามารถลงมือปฏิบัติเองได้แล้ว ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมพี่เลี้ยงจะถอนตัวออกจากพื้นที่เพื่อให้ชุมชนและทีมอาสาพัฒนาเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยตัวเองอย่างเต็มตัว

โดยสรุปแล้ว บทบาทและการทำงานของทีมนปฏิบัติการพัฒนาทั้ง 3 ทีม แบ่งเป็น 4 ระยะ ได้แก่
1. การเตรียมทีมนปฏิบัติการพัฒนา 2. การเตรียมความพร้อมชุมชน 3. ปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนา 4. ดำเนินกระบวนการถอนตัวออกจากพื้นที่

1. ระยะการเตรียมทีมนปฏิบัติการพัฒนา

ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะนำเสนอประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อขอความเห็นชอบจากหน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้อง และเมื่อได้รับความเห็นชอบในหลักการแล้ว ทีมขับเคลื่อนพัฒนาจะเริ่มสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด เป้าหมาย กระบวนการ ผลักพลังร่วมทำงานอย่างแท้จริง ในระยะนี้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะสร้าง “ทีมอาสาพัฒนา” ในพื้นที่ไปพร้อมๆ กัน เพื่อเตรียมโครงสร้างรองรับการดำเนินโครงการที่จะเกิดขึ้น โดยมีการศึกษาดูงานโครงการต้นแบบ ศึกษาองค์ความรู้ และรับการอบรมต่างๆ ที่จำเป็นต่อนักปฏิบัติการพัฒนา การกำหนดพื้นที่เป้าหมายให้ชัดเจน การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นทั้งหมดที่มีอยู่ของพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวในระยะนี้ถือเป็นการเตรียมความพร้อมของ “ทีมนปฏิบัติการพัฒนา” ก่อนลงพื้นที่จริง

2. ระยะการเตรียมความพร้อมชุมชน

ทีมนปฏิบัติการพัฒนา ซึ่งได้แก่ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนา มีหน้าที่ “ลงมือทำ” และ “พาทำ” ให้ชุมชนเห็นเป็นประจักษ์ เพื่อเป็นการพิสูจน์ตัวเองและสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาจากชุมชน ในระยะนี้ มีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเห็นประโยชน์ เชื่อมมั่น และศรัทธาในแนวทางการพัฒนาและทีมนปฏิบัติการพัฒนา พร้อมๆ กับชักชวนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเดินสำรวจพื้นที่ ทนทางธรรมชาติ ระบบน้ำ ดิน ป่า การประกอบอาชีพต่างๆ และกระตุ้นชุมชนให้ร่วมกันระดมความคิด วิเคราะห์ต้นเหตุของปัญหา ระหว่างนี้ ทีมปฏิบัติการพัฒนาควรหาโอกาสและจังหวะที่เหมาะสม เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและได้ผลเร็วทันตา หรือ Quick Hit เพื่อให้ชุมชนเห็นภาพและเข้าใจรูปแบบการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น และที่สำคัญคือเห็นประโยชน์จากการพัฒนา กระทั่งเกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” หรือชุมชนลุกขึ้นมาลงมือทำร่วมกันด้วยความพร้อมเพรียง ซึ่งแสดงว่าชาวบ้านมีความศรัทธา พร้อมที่จะเริ่มช่วยเหลือตนเอง

3. ระยะการปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนา

เมื่อชุมชนเริ่มลงมือปฏิบัติมากขึ้น ในระยะนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรจะค่อยๆ ลดบทบาทตัวเองลงหรือลงมือทำน้อยลง แต่ยังคง “ร่วมกันทำ” อยู่ โดยทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะร่วมทำงานผ่านทีมอาสาพัฒนา ซึ่งเป็นทีมที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ในระยะนี้ ทีมอาสาพัฒนาจะก้าวขึ้นมามีบทบาทและเป็นหลักในการนำชุมชนปฏิบัติมากขึ้น ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนาต้องใส่ใจและระมัดระวังไม่ให้กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นล้มเหลว เพราะจะทำให้ชุมชนเกิดความท้อแท้และขาดความเชื่อมั่นในการพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ การที่ทีมขับเคลื่อน

การพัฒนาและทีมอาสาพัฒนามุ่งมั่นทำงานโดยเรียนรู้ไปพร้อมกับชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ จะเปิดโอกาสให้ชุมชนซึมซับหลักการและวิธีการทำงานของทีมปฏิบัติการพัฒนาไปในตัว ทั้งนี้ ทีมพี่เลี้ยง มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนาเมื่อมีปัญหาที่แก้ไขได้ยากหรือตามสถานการณ์ที่เหมาะสมเท่านั้น โดยบทบาทหน้าที่ของทีมพี่เลี้ยง คือ การอบรมหลักคิดและหลักการพัฒนาเพิ่มเติม ปรับแนวคิดและชี้ให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาจากข้อมูลจริง ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง เอาความต้องการของชุมชนเป็นที่ตั้ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งผลให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนาได้เรียนรู้และเข้าใจวิธีการแก้ปัญหาจากประสบการณ์การทำงานจริง

4. ระยะการดำเนินกระบวนการถอนตัวออกจากพื้นที่

เมื่อชุมชนสามารถดำเนินงานพัฒนาด้วยตนเองได้มากขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถระดมความคิดวางแผน และแก้ปัญหาเองได้ การดำเนินงานของทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะเข้าสู่ระยะการดำเนินกระบวนการถอนตัวออกจากพื้นที่อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยชุมชนจะร่วมวางระบบกฎเกณฑ์ หน้าที่รับผิดชอบงานต่างๆ ไปด้วยกัน ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะค่อยๆ ลดบทบาทของตัวเองลงอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ทีมอาสาพัฒนาและชุมชนดำเนินงานพัฒนาด้วยตนเอง โดยทีมขับเคลื่อนการพัฒนาคอยสนับสนุนให้คำปรึกษา ส่งผลให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ มั่นใจในศักยภาพของตนเอง และรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนามากขึ้น จนเกิดความคิดริเริ่มที่จะต่อยอดการพัฒนา กระตุ้นการทำงานภายในชุมชนมากขึ้น จนทีมขับเคลื่อนการพัฒนากลายเป็นเพียงผู้ “ให้คำปรึกษา” นั่นคือ แนะนำเมื่อเกิดปัญหาที่จำเป็นเช่นเดียวกับทีมพี่เลี้ยง

ทั้งนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรติดตาม ประเมินผลการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มในชุมชน ให้เป็นไปตามแนวทางที่เสนอไว้ในแผนภาพที่ 8 ตลอดกระบวนการขับเคลื่อน เพื่อปรับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มให้เหมาะสม เช่น หากชาวบ้านมีความสนใจและกระตือรือร้นในโครงการน้อยลง (เส้นกราฟของชุมชนมีแนวโน้มลดลง) ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรขยับเข้าหาชุมชนมากขึ้น กระตุ้นด้วยการลงมือทำให้เห็น สร้างกระบวนการและบรรยากาศการพัฒนาที่เอื้อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำมากขึ้น (เส้นกราฟของทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะไม่ลดระดับลง)

ดังนั้น เส้นกราฟแสดงน้ำหนักการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจะเข้าใกล้หรือเบนออกห่างจากเส้นที่เป็นมาตรฐานในแผนภาพที่ 8 หรือไม่ ขึ้นอยู่กับภูมิสังคม ปัญหา และสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องใส่ใจ ฉลาดรู้ ฉลาดทำในการปรับสมดุลกระบวนการการทำงานให้สามารถขับเคลื่อนไปตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ให้ดีที่สุด ด้วยเทคนิควิธีการของแต่ละคนแต่ละทีม

กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน 19 กระบวนการ

0. ก่อนเริ่มกระบวนการ

- นำเสนอประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขเพื่อขอความเห็นชอบ

หนังสือเล่มนี้มีจุดประสงค์ให้เป็นหนังสือประกอบหลักสูตรการสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมายเพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยมีบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือดำเนินงานอยู่แล้วในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อน โนมินา และผลักดันให้เกิดกระบวนการพัฒนาดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพหรือที่เรียกว่า “ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา” การมีมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หรือ “ทีมพี่เลี้ยง” เป็นผู้ให้การอบรมและคำแนะนำปรึกษากับทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและทีมอาสาพัฒนา (อสพ.) ดังนั้น สมมุติฐาน คือ ผู้ที่จะเป็นทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ต้องเป็นผู้ที่ทราบและมีความเข้าใจปัญหาของพื้นที่หรือของชุมชนอยู่แล้วไม่มากก็น้อยจากเงื่อนงำปกติของตนเอง หรือจากการลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับชาวบ้าน ซึ่งจะสามารถระบุประเด็นปัญหาของพื้นที่เป้าหมายโดยสังเขปได้ดี และทีมอาสาพัฒนา (อสพ.) ต้องเป็นคนในชุมชนที่ชุมชนคัดเลือกเท่านั้น

เนื่องจากมีปัญหายู่มากมายหลายประเภท อย่างไรก็ตาม มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หรือทีมพี่เลี้ยง มุ่งผลักดันให้เกิดกระบวนการร่วมแก้ปัญหา และสร้างการพัฒนาเฉพาะที่มีผลต่อความอยู่รอดของชุมชนในพื้นที่และนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง จึงได้กำหนดเงื่อนไขให้เป็นแนวทางในการพิจารณา คือ

- พิจารณาพื้นที่พัฒนาเป็นทั้งลุ่มน้ำ
- ต้องเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับปากท้องของชุมชน ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ เช่น ผลิตข้าวไม่พอกินตลอดปี ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาคนภายนอกเพื่อความอยู่รอด และต้องกู้ยืมเงินหนี้สินส่วนตัว หรือปัญหาสังคม เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การปลูกฝิ่น การค้ามนุษย์
- ต้องเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเกี่ยวกับทุน (น้ำ ดิน ป่า) ในการดำรงชีวิตหรืออาชีพหลัก เช่น พังพาน้ำฝน เป็นพื้นที่แห้งแล้ง ดินเสื่อมโทรมทำการเกษตรไม่ได้ผลผลิตจนเป็นสาเหตุหลักของความยากจน
- ต้องเป็นพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนสูงและมีผลกระทบต่อส่วนรวม เช่น เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำพื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นสูง หรือเป็นพื้นที่แนวชายแดน เป็นต้น (ในกรณีที่ชุมชนเรียกร้องให้มีการสร้างถนนหรือติดตั้งระบบไฟฟ้า น้ำประปา ไม่ถือว่าเป็นปัญหาตามคำจำกัดความในที่นี้ของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เพราะไม่นำไปสู่กระบวนการพัฒนาดตนเองและความยั่งยืนในการพึ่งพาตนเองของชุมชน)

- ต้องไม่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในพื้นที่ เช่น ความขัดแย้งเรื่องการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือเรื่องที่ไม่ส่งเสริมการสร้างฐานคะแนนเสียงให้ใคร เป็นต้น

จากนั้น ผู้ริเริ่มทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องนำเสนอประเด็นปัญหา รวมทั้งแนวทางในการรวบรวมข้อมูลที่เป็นจริง และเป็นปัจจุบันที่สุดที่จะนำไปสู่ความเข้าใจต้นเหตุของปัญหา รวมทั้งแนวทางในการบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานและชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจนต่อหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อขอความเห็นชอบ สำหรับในกรณีที่ผู้ริเริ่มเป็นนายอำเภอ นั้น หากผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นชอบในหลักการแล้ว จำเป็นต้องขอผู้ว่าราชการจังหวัดให้ออกหนังสือเป็นทางการให้หน่วยงานราชการต่างๆ ในระดับจังหวัดสั่งการให้ผู้บังคับบัญชาสนับสนุนนายอำเภอในการดำเนินงานในกรณีอื่นๆ เช่น ผู้ริเริ่มเป็นนักปฏิบัติการพัฒนาเอกชนในพื้นที่ ควรนำเสนอประเด็นปัญหารวมทั้งแนวทางแก้ต่อหน่วยงานต้นสังกัด และเมื่อได้รับความเห็นชอบ ควรให้หน่วยงานของตนมีหนังสือขอความร่วมมือและทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) กับหน่วยงานต่างๆ ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในพื้นที่ให้การสนับสนุนและความร่วมมือ ดังนั้น ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาอาจประกอบด้วย นายอำเภอ สมาชิก อบต. ข้าราชการของ อบต. เกษตรตำบล ปศุสัตว์ตำบล เป็นต้น สาเหตุที่ต้องมีหนังสือเป็นทางการหรือการทำเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรก่อนจะเริ่มการกระบวนการพัฒนาก็เพื่อให้เกิดกรอบข้อผูกพันและหน้าที่ความรับผิดชอบที่ตามมาของภาคส่วนและฝ่ายต่างๆ อย่างเป็นทางการว่า หน้าที่ในการทำงานร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองของชุมชนเป้าหมายเป็นงานหลักของแต่ละหน่วยงาน ผู้ริเริ่มทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจะสามารถสร้างทีมขับเคลื่อนการพัฒนาได้เร็ว ง่ายและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1. สร้างทีมขับเคลื่อนการพัฒนา

เมื่อผู้ริเริ่มทีมขับเคลื่อนการพัฒนาได้รับความเห็นชอบในหลักการ และมีการออกหนังสือขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการแล้วเท่านั้น จึงสามารถเริ่มกระบวนการพัฒนาได้ โดยหน้าที่ของผู้ริเริ่มในขั้นนี้ คือ ทำการสื่อสาร โน้มน้าวในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสม เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดและเป้าหมายโครงการตลอดจนกระบวนการและวิธีการทำงานจนผู้ร่วมทีมขับเคลื่อนการพัฒนาเข้าร่วมทำงานด้วยความเข้าใจและเกิดความอยากช่วยอยากทำอย่างแท้จริง อาจเรียกได้ว่าเป็นการผลักดันให้เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน” ของทีมงานก่อน นอกจากนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนายังต้องตกลงเงื่อนไขในการทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกันนี้ เช่น การบูรณาการแผนงาน แผนการสื่อสาร แผนงบประมาณ แผนติดตามประเมินผล เป็นต้น และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน แต่เกื้อหนุนกันในการดำเนินโครงการ

2. ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาศึกษาดูงานโครงการต้นแบบที่มีปัญหาล้ายคลึงกับพื้นที่เป้าหมาย และศึกษาองค์ความรู้เรื่องการเป็นนักปฏิบัติการพัฒนาและการสำรวจข้อมูลภูมิสังคม

กระบวนการนี้จะช่วยให้ผู้ริเริ่มและสมาชิกทีมเข้าใจหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริที่จะนำมาประยุกต์ใช้ เป้าหมายและแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้ง เห็นความเป็นไปได้ในการดำเนินโครงการให้สำเร็จจนเกิดความมั่นใจมากขึ้น เพราะเป็นโอกาสที่จะได้สัมผัสและมีประสบการณ์ตรงในโครงการพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งแล้วจริงๆ กระบวนการนี้จึงอาจเป็นการเสริมให้ทีมงาน “ระเบิดจากข้างใน” ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังอาจเป็นโอกาสสร้างความรู้สึกเป็นทีมเดียวกันระหว่างสมาชิกทีมขับเคลื่อนการพัฒนาจากการมีประสบการณ์ร่วมกัน โดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เสนอให้ 1) ศึกษาดูงานโครงการต้นแบบของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เนื่องจากเป็นที่มาของการสรุปถอดบทเรียนหนังสือเล่มนี้ จึงอาจจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาของคู่มือแนวทางการพัฒนาเล่มนี้ได้ดียิ่งขึ้น 2) ผู้ริเริ่มควรลองศึกษาให้ถี่ถ้วนว่ามีโครงการหรือชุมชนต้นแบบใดที่มีองค์ความรู้ที่เหมาะสม จะมาปรับใช้กับพื้นที่เป้าหมาย โดยพิจารณาจากประเด็นปัญหาหรือภูมิสังคมที่ใกล้เคียงกับพื้นที่เป้าหมายที่สุด และไปศึกษาดูงานเพื่อเก็บเป็นความรู้นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานของตนต่อไป

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องพิจารณาหารือกันเพื่อวางแผนศึกษาหาองค์ความรู้และรับการอบรมต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการเป็นนักปฏิบัติการพัฒนาตามกระบวนการ 19 ขั้นตอนนี้ เพื่อเตรียมความพร้อมของตนเองให้ดี เช่น ศึกษากระบวนการอบรมอาสาพัฒนา หรือ อสพ. เพื่อจัดการอบรมดังกล่าวในกระบวนการขั้นต่อไป เพราะเมื่อกระบวนการขับเคลื่อนไปถึงขั้นที่ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องทำงานกับชุมชนโดยตรงแล้ว การดำเนินงานไม่ควรติดขัดเพราะความไม่พร้อมหรือไม่เตรียมการที่ดีของทีมงาน เนื่องจากจะทำให้ชุมชนเกิดความไม่มั่นใจในทีมงานและไม่ร่วมมือในที่สุด

3. กำหนดพื้นที่เป้าหมาย

เมื่อทีมขับเคลื่อนการพัฒนามีความพร้อมระดับหนึ่งแล้ว ควรกำหนดพื้นที่เป้าหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

- ยึดสภาพความเป็นจริงของทุนทางธรรมชาติที่ใช้ร่วมกันเป็นตัวกำหนดขอบเขตเป้าหมายพื้นที่การพัฒนา เช่น ลุ่มน้ำหรือทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ทั้งนี้ ขอบเขตดังกล่าวอาจกินพื้นที่มากกว่า 1 ตำบล ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาก็ต้องพูดคุย ทำความเข้าใจ และให้ผู้นำในพื้นที่เหล่านั้นเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วม อีกนัยหนึ่งคือ ให้ยึดการแบ่งพื้นที่ตามสภาพความเป็นจริงทางภูมิศาสตร์เหนือการแบ่งตามรัฐศาสตร์

- หากเรื่องทุนทางธรรมชาติที่ใช้ร่วมกันไม่มีประเด็นปัญหาชัดเจน ก็ให้เลือกพื้นที่ขนาดเล็กไม่เกิน 3 หมู่บ้าน หรือ 300 ครัวเรือน และเมื่อดำเนินการไปได้ดีจนเห็นผลแล้ว จึงค่อยขยายผลต่อไปในพื้นที่ข้างเคียง เพราะบริหารจัดการง่ายกว่าการเริ่มทำโครงการใหญ่ในหลายๆ ที่
- เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหา เพราะชุมชนจะมีแรงผลักดันภายในหรือความต้องการในการลุกขึ้นแก้ไขปัญหาลึกซึ้งกว่า
- คนในชุมชนมีความพร้อม คือ มีผู้นำระดับท้องถิ่นและท้องถิ่นคนใดคนหนึ่งที่เข้มแข็ง เพราะจะทำให้การดำเนินการของทีมขับเคลื่อนการพัฒนาง่ายขึ้น คือ มีแนวร่วมดีให้เข้าไปต่อยอดได้เลย

กระบวนการนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงและประเมินปัญหาของพื้นที่/ชุมชนเป้าหมาย เป็นกระบวนการเตรียมตัวก่อนลงพื้นที่จริงโดยมีเป้าหมาย คือ การหา “สภาวะปกติ” ของชุมชน เพราะอาจจะไม่ใช่สภาวะปกติในความคิดและประสบการณ์ของคนนอกหรือทีมขับเคลื่อนการพัฒนา จึงอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดคิดว่าสิ่งที่เห็นที่รู้เป็นปัญหาของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้แผนการพัฒนาไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เช่น บางชุมชนเก็บของป่ากิน คนนอกอาจมองว่ายากจนไม่มีอะไรกิน แต่ในความเป็นจริงแล้วอาจเป็นวิถีชีวิตปกติของเขา ไม่ได้มีปัญหาปากท้องอะไร ไม่ต้องไปเปลี่ยนหรือแก้ไข เป็นต้น ทั้งนี้ ยังใช้เวลาและทำการสำรวจลึกลงไปเท่าไร ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาก็จะยิ่งเข้าใจและเห็น “สภาวะปกติ” ของชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถแยกแยะความปกติและไม่ปกติ ซึ่งต้องการการแก้ไขหรือพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น โดยภายหลังการสำรวจเก็บข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม ด้วยแบบสอบถามและการจับพิกัดพื้นที่ร่วมกับสมาชิกชุมชน ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรได้ข้อสรุป “สภาวะที่ผิดปกติ” และต้องการการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพื่อนำมาเสนอให้ชุมชนรับรองเห็นชอบและเป็นแผนในการดำเนินงานพัฒนาต่อไป

4. เตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่

เมื่อได้พื้นที่เป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอนและก่อนลงพื้นที่จริง ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องเตรียมความพร้อมของตนเองด้านข้อมูลความรู้ โดยรวบรวมและศึกษาข้อมูลมือสองทั้งหมดที่มีอยู่เกี่ยวกับพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุด และเพื่อให้เห็นทางเลือกพอสังเขปในการทำโครงการ/กิจกรรมพัฒนาก่อนลงพื้นที่จริง โดยผลที่จะได้จากการทำงานในระยนี้ คือ แผนงานและทิศทางการทำงานเบื้องต้น

นอกจากนี้ สิ่งที่ต้องทำควบคู่กันไปในช่วงนี้ คือ การสร้างทีม อสพ. โดยประชุมหารือกันภายในทีม ขับเคลื่อนการพัฒนา เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างคัดเลือกอาสาสมัครในหน่วยงานต้นสังกัดของตนที่อยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) หรืออาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) เป็นต้น จำนวน อสพ. ต่อหมู่บ้านควรอยู่ที่ประมาณ 1-2 คน ขึ้นอยู่กับขนาดของชุมชน หากจำนวนอาสาสมัครที่มีอยู่เดิมยังไม่พอ ให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาสื่อสารทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนให้คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมในพื้นที่เพื่อมารับอบรมเป็น อสพ.⁶

เมื่อได้ผู้ที่จะเข้ารับการอบรมเป็นทีม อสพ. ครบ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องกำหนดหัวหน้าทีม อสพ. ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่า อสพ. ทั่วไป คือ ต้องวางแผนปฏิบัติการรายวัน รับผิดชอบการรายงานความคืบหน้า รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาทราบ และเป็นตัวแทนในการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อีกทั้งเป็นตัวแทนในการเข้าประชุมกับชุมชน หรือเยี่ยมเยียนชุมชน และต้องรับผิดชอบดูแลให้ทีม อสพ. มีความพร้อมในการปฏิบัติงานเสมอ ดังนั้น อาจเลือกหัวหน้า อสพ. ชั่วคราวจากพัฒนากร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จังหวัด หรือผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานกับมวลชนมาก่อน และทำการฝึกอบรม อสพ. เรื่อง คุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนา และเรื่องการสำรวจเก็บข้อมูลภูมิสังคมพื้นฐาน⁷ เพื่อให้ได้ทีม อสพ. ที่เข้าใจบทบาท หน้าที่ และศรัทธาในโครงการมีแรงบันดาลใจ และพร้อมลงมือทำจริงด้วย จิตวิญญาณ ความเข้าใจ และทักษะความรู้ที่ถูกต้อง และจึงทำการเลือกหัวหน้า อสพ. จากผู้ที่ฉายแววผู้นำที่ดีอีกครั้งหนึ่ง

5. ผู้นำชุมชนนัดหมายชุมชน และ อสพ. เตรียมการประชุมกับชุมชนเรื่องการสำรวจ

เมื่อองค์ประกอบต่างๆ ของทีมงานมีความพร้อมเพียงพอ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาขอให้ผู้นำชุมชน พุดคุย นัดหมายกับชาวบ้านให้มาประชุมกันโดยพร้อมหน้า ตามวันและเวลาที่ชาวบ้านสะดวก และทีมขับเคลื่อนพัฒนามอบหมายงานแรกให้ อสพ. หลังจากได้รับการอบรมจนมีความเข้าใจ และพร้อมปฏิบัติการในระดับหนึ่ง คือ ให้เตรียมการประชุมกับชุมชนเรื่องการสำรวจ โดยประสานงานกับผู้นำชุมชน หาที่ประชุมที่กว้างขวาง จัดสถานที่ เช่น จัดการให้มีเก้าอี้เพียงพอ และเตรียม อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ จอฉายภาพ เครื่องเสียง ลำโพง เป็นต้น

⁶ ดูรายละเอียดคุณสมบัติและความสามารถพื้นฐาน/ติดตัวบุคคล เพื่อการคัดเลือกผู้อบรม อสพ. ในบทที่ 5

⁷ ดูรายละเอียดการฝึกฝนให้เป็นนักปฏิบัติการพัฒนา ในบทที่ 5 และการอบรมเตรียมความพร้อมในการเป็นอาสาพัฒนา ในบทที่ 6

6. ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาประชุมกับชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกระบวนการสำรวจ พร้อมนัดหมายการสำรวจแต่ละบ้าน/แปลง

ในการประชุมนี้ ต้องให้ผู้นำท้องที่และท้องถิ่นและ อสพ. เข้าร่วมในฐานะทีมงานเดียวกัน เพื่อช่วยเบิกทางในการผูกสัมพันธ์กับชุมชนให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและ อสพ. สร้างความน่าเชื่อถือให้กับทีม อสพ. ทั้งนี้ แต่ละพื้นที่ แต่ละหมู่บ้านใช้เวลาและขั้นตอนในการทำงานไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านผู้นำ ภูมิหลัง และประสบการณ์ของแต่ละที่ หลายหมู่บ้านประชุมกลุ่มใหญ่เพียงครั้งเดียวไม่ได้ผล จำเป็นต้องจัดเวทีพูดคุยซ้ำหลายครั้ง หรือมีการนัดหมายคุยกลุ่มย่อยเฉพาะแกนนำ หรือเข้าหารายบุคคลอีก สิ่งที่สำคัญในการประชุมเช่นนี้คือ ต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้นำทางการเป็นผู้ตัดสินใจคนเดียว เพราะคนส่วนใหญ่ในชุมชนอาจยังไม่เห็นด้วย ทำให้ในที่สุด โครงการที่เกิดขึ้นจะไม่ได้รับความร่วมมือกับชุมชนจริงๆ

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องเตรียมจัดทีมลงพื้นที่ และแจกจ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบให้เหมาะสมและครบถ้วน เพื่อทำการสำรวจร่วมกับชุมชน ข้อควรระวังในการเข้าหาชุมชนอย่างเป็นทางการครั้งแรกนี้ คือ ไม่ควรให้ข้าราชการตำรวจ หรือทหารนำเพราะชุมชนส่วนใหญ่จะกลัว เช่น กลัวถูกจับ หรือกลัวถูกยึดที่ทำกินจากการบุกรุกป่า และจะต่อต้าน หรือไม่ร่วมมือ

7. ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา อสพ. และชุมชนร่วมกันลงมือสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม ด้วยแบบสอบถาม และสำรวจจับพิกัดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย

กระบวนการนี้เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่จะปูทางนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนเพราะเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนและทีมปฏิบัติการพัฒนาเห็นภูมิสังคมและปัญหาของชุมชนจากข้อมูลที่เป็นจริงและเป็นปัจจุบันที่สุด จนสามารถหาต้นตอของปัญหา ประเมินศักยภาพ และวางแผนโครงการที่ตอบสนองปัญหาเร่งด่วนและความต้องการที่แท้จริงต่อไปได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างการทำงานเป็นทีม หรือ Teamwork เพราะทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ อสพ. ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ต้องทำการสำรวจเก็บข้อมูลร่วมกัน ซึ่งการเดินสำรวจร่วมกัน เห็นด้วยกัน และเรียนรู้ร่วมกันนี้ เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านและทีมปฏิบัติการพัฒนา “เข้าใจ เข้าถึง” ซึ่งกันและกัน คือ ทีมปฏิบัติการพัฒนาเข้าใจปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ชุมชน และเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดได้ดีขึ้น ในขณะที่ชุมชนก็เข้าใจวิธีการทำงานและเห็นน้ำใจและความมุ่งมั่นตั้งใจของทีมปฏิบัติการพัฒนามากขึ้นที่สำคัญ ชุมชนเข้าใจสภาพความเป็นจริงของตนเอง เช่น มีพื้นที่ทำกินขนาดเท่าไร เป็นต้น และเข้าใจปัญหาและศักยภาพของตนเองดีขึ้น และทีมปฏิบัติการพัฒนาเองก็อาจเห็นบทบาทและรู้จักตนเองมากขึ้น จากการมี

ประสบการณ์ร่วมกับชุมชนด้วย การที่เรา (โครงการ) เข้าใจเขา (ชุมชน) ดีขึ้น เขาเข้าใจเราดีขึ้น เขาเข้าใจตัวเองดีขึ้น และเราเข้าใจตัวเองดีขึ้น อันเป็นผลของกระบวนการ “เข้าใจ เข้าถึง” ตามแนวพระราชดำริ เป็นการเตรียมความพร้อมชุมชนให้สามารถมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการถัดไปได้อย่างมีคุณภาพอีกด้วย

จึงเท่ากับว่ากระบวนการสำรวจนี้ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การพัฒนาทุนมนุษย์ และทุนทางสังคม เพราะชาวบ้านได้เรียนรู้จากการได้ “เห็นประจักษ์” เพราะได้มีส่วนร่วมในการสำรวจตลอด อีกทั้งรู้สึกเป็นเจ้าของข้อมูล และเห็นความสำคัญของข้อมูลและยังเป็นการต่อยอดความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจให้ อสพ. ในการดำเนินงานร่วมกับทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและชุมชนอีกด้วย

ดังนั้น ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องวางแผนอย่างรอบคอบและสังเกตการณ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนตลอดกระบวนการ เพื่อให้สามารถปรับแผนงานได้อย่างทันที่และเหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้ให้ได้มากที่สุด

8. วิเคราะห์ เรียบเรียง และบูรณาการข้อมูลเป็นภาพใหญ่ (Mapping) เพื่อให้ข้อมูลดิบจากการสำรวจมีความหมาย

กระบวนการนี้เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมตามครัวเรือน และจากการสำรวจจับพิกัดพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยมาสรุปเรียบเรียง เพื่อวิเคราะห์ทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริง ปัญหา ทุน และศักยภาพของชุมชน พื้นที่ และเตรียมนำเสนอข้อมูลให้ชุมชนเข้าใจได้ง่ายที่สุดและครบถ้วน ตัวอย่างการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อการนำเสนอ เช่น เริ่มจากข้อมูลประชากรในหมู่บ้าน ได้แก่ จำนวนรวม และจำนวนประชากรแยกตามเพศ อายุ อาชีพ เป็นต้น ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนรวมรายได้ รายจ่าย หนี้ เงินออม แหล่งที่มา และการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น จำนวนรวมพื้นที่ปลูกข้าวไร่ พื้นที่ปลูกข้าวนา พื้นที่ป่า พื้นที่อยู่อาศัย เป็นต้น เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และความเสี่ยง เป็นต้น^๑

นอกจากนี้ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องศึกษา วิเคราะห์ และสรุปจนได้ “ประเด็นร่วม” ของชุมชนที่ชัดเจนในระดับหนึ่ง เพื่อสามารถนำไปแนะแนวทางให้กับชุมชนได้ในกระบวนการคืนข้อมูลและการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาในขั้นตอนต่อไปได้ เช่น หากข้อมูลจากการสำรวจชี้ชัดว่าดินเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้พืชผลทางการเกษตรตกต่ำ แต่ที่ประชุมชุมชนกลับให้คะแนนความ

^๑ ตัวอย่างแนวทางการเรียบเรียงและสรุปข้อมูลจากการสำรวจ ในภาคผนวก

สำคัญเรื่องหนึ่งมากที่สุด ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาก็ได้ช่วยชี้แจงและให้เหตุผลและผลเพื่อโน้มน้าวให้ชุมชนเข้าใจและให้ความสำคัญที่จะแก้ปัญหาที่ต้นเหตุต่อไป

9. คืบข้อมูลให้ชุมชนเพื่อขอความเห็นชอบและเพื่อสร้างความเข้าใจและเข้าถึง

การคืบข้อมูลให้ชุมชนและถอดความต้องการชาวบ้านเป็นกระบวนการที่สมาชิกทุกคนในชุมชนควรมีส่วนร่วม เนื่องจากการร่วมกันรับรองความถูกต้องของข้อมูล ทำความเข้าใจต้นตอของปัญหาและกำหนดเป้าหมายการพัฒนาจากข้อมูลที่ได้สำรวจร่วมกันมา ดังนั้น จึงไม่ควรเร่ง ชาวบ้านต้องมาพร้อมเพรียงและเข้าใจข้อมูลอย่างแท้จริง และควรต้องทำ 2 กระบวนการนี้ติดต่อกันเพื่อความต่อเนื่องทางความคิด และเพื่อไม่ให้เสียเวลาชาวบ้านในการทำมาหากินมากเกินไป ดังนั้น ก่อนกระบวนการคืบข้อมูล ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องสื่อสารทำความเข้าใจความสำคัญของ 2 กระบวนการนี้ เพื่อให้ผู้นำชุมชนไปสื่อสารต่อกับสมาชิกชุมชน และนัดหมายให้ทุกคนมาพร้อมเพรียงในวันและเวลาที่สะดวกของครัวเรือน

ในกรณีที่สมาชิกชุมชนหรือตัวแทนจากทุกครัวเรือนน้อยกว่าร้อยละ 70 ไม่มาร่วม ให้ขอเลื่อนการประชุม มิฉะนั้น การรับรองข้อมูล การสอบถามปัญหาความต้องการ และเรียงลำดับความสำคัญในกระบวนการต่อไปจะไม่ได้มาจากเสียงส่วนมาก หรือเท่ากับว่าคนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับจริง ซึ่งจะทำให้การ “ขยับ” หรือขับเคลื่อนการพัฒนา หรือลงมือทำเป็นไปได้อย่าง

เป้าหมายของการคืบข้อมูล คือ เพื่อให้ชุมชนรับรองความถูกต้องของข้อมูลที่สรุปมาจากการสำรวจ หากไม่เห็นชอบหรือเห็นไม่ตรงกัน จะได้พูดคุยขอความกระจ่างหรือตกลงทำการสำรวจเพิ่มเติมต่อไป และเป้าหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ให้ชุมชนได้เห็นทั้งทุน ศักยภาพ และสภาพปัญหาที่ชัดเจนเป็นความจริง เช่น 1) เห็นทุนคนวัยทำงานในพื้นที่จากจำนวนประชากรแยกตามเพศและอายุ 2) เห็นโอกาสในการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้จากข้อมูลแหล่งที่มาของรายจ่าย เช่น หากรายจ่ายส่วนมากของหมู่บ้านมาจากการซื้ออาหารจากนอกพื้นที่ หมู่บ้านนั้นก็ควรทำการปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหาร 3) เห็นสัดส่วนที่ไม่สมดุลระหว่างการใช้จ่ายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของคนกับการเก็บรักษาธรรมชาติ เช่น มีรายได้เท่ารายจ่าย มีหนี้มาก เงินออมน้อย แม้มีการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อปลูกข้าวไร่มาก เป็นต้น

หลังการคืบข้อมูลและก่อนการสอบถามความต้องการชาวบ้านนั้น ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรให้ชุมชนได้ทำแบบฝึกหัดเพื่อกระตุ้นและเรียบเรียงความคิดของตนเองก่อน เพื่อให้ความคิดเรื่องปัญหาความต้องการของสมาชิกในชุมชนเป็นความคิดที่กลั่นกรองมาแล้วและมีคุณภาพ เพราะ

หลายครั้งแม้โครงการพัฒนาในลักษณะเดียวกันนี้จะทำการสำรวจความต้องการชุมชน แต่คำตอบที่ได้จะเป็นความ “อยากได้” มากกว่าความ “จำเป็น” หรือบางครั้งชุมชนให้คำตอบลักษณะไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการ เช่น บางคนบอกว่าการต้องการของชุมชน คือ สัญญาณโทรศัพท์มือถือ เมรุเผาศพ หรือบางคนบอกว่าการมีคนที่สอง เป็นต้น ในการช่วยจุดประกายความคิดของชุมชนก่อนกระบวนการสอบถามและลงคะแนนจัดลำดับความสำคัญนี้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ใช้แบบฝึกหัดที่ได้พัฒนาขึ้นเองจากประสบการณ์เรียกว่า “แบบฝึกหัด ก ข ค ง จ”⁹ โดย

“ก” หมายถึง เก็บ (เก็บไว้รับประทาน ใช้งาน ขายให้ประโยชน์)

“ข” หมายถึง ขุด (กักเก็บไว้ หรือจัดการน้ำ วางท่อ ต่อท่อ ให้มีเหมือง ฝาย และมีน้ำใช้อย่างคุ้มค่า)

“ค” หมายถึง คิด ค้นคว้า (จะทำอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อ ก ข้อ ข มาดำเนินการให้เกิดงาน)

“ง” หมายถึง งาน สร้างงาน (ทำอย่างไรจะสร้างงาน นำข้อ ก ข้อ ข ข้อ ค มา ดำเนินการ สร้างงานให้กับชุมชน สร้างอะไรบ้าง) และ

“จ” หมายถึง จัดการ (มีการจัดการอย่างไรในแต่ละเรื่อง)

10. สอบถามปัญหาความต้องการชาวบ้านและลงคะแนนจัดลำดับความสำคัญ

เมื่อชุมชนเห็นภาพใหญ่และความเชื่อมโยงขององค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่ เข้าใจสภาพความเป็นจริง ปัญหาของตนเองและชุมชนตนเองดีขึ้น หรือมีข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผลอยู่ในความคิดแล้ว ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาควรดำเนินกระบวนการสอบถามปัญหาความต้องการชาวบ้าน และให้ลงคะแนนจัดลำดับความสำคัญ หรือถอดความต้องการของชุมชนต่อเนื่องเลยเพื่อไม่ให้ขบวนการความคิดขาดตอน

ผลที่ได้ คือ ข้อเสนอปัญหาหลักในมิติต่างๆ และความต้องการเร่งด่วนที่ต้องนำไปเป็นโจทย์ในการพัฒนาโดยชาวบ้านเป็นผู้ระบุหรือกำหนดเอง และนอกเหนือจากความก้าวหน้าในการดำเนินงานดังกล่าวแล้ว ผลที่สำคัญของกระบวนการในขั้นที่ 9 และ 10 นี้ คือ ชุมชนเห็นปัญหาและศักยภาพของตนในมิติต่างๆ อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและเป็นเหตุเป็นผล เกิดความคิด มีโอกาสได้แสดงความคิด และเริ่มเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จึงเริ่มเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ความกล้า และอยากมีส่วนร่วมมากขึ้น เท่ากับทุนมนุษย์ในพื้นที่กำลังได้รับการพัฒนาต่อยอดไปอีกขั้นหนึ่ง

อย่างไรก็ดี หากทีมขับเคลื่อนการพัฒนาพิจารณาความพร้อมและความอยากในการร่วมพัฒนาของชุมชนแล้วรู้สึกว่ามีสมาชิกชุมชนมากกว่าร้อยละ 30 ยังไม่เชื่อมั่นในโครงการหรือทีมขับเคลื่อนการพัฒนา และยังไม่อยากร่วมมือในการพัฒนา ต้องแยกกลุ่มคนที่ยังไม่ให้ความร่วมมือนี้ และดำเนิน

⁹ ดูตัวอย่างรายงาน ก ข ค ง จ ของหมู่ที่ 1 บ้านสะเก็น ตำบลยอต อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ในภาคผนวก

กระบวนการสื่อสารทำความเข้าใจซ้ำอีก และต้องทำให้เห็นว่า การแก้ปัญหาหรือพัฒนาในชุมชนดีขึ้น
ทำได้จริง เกิดประโยชน์จริง และประโยชน์คืออะไร เมื่อสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ คือ มากกว่า
ร้อยละ 70 อยากได้และอยากร่วมดำเนินโครงการ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาถึงจะขับไปสู่ขั้นต่อไป

นอกจากกระบวนการเข้าใจ เข้าถึงชุมชนจะนำไปสู่การวางแผนงานและการติดตามประเมินผล
ที่ชาวบ้านจะได้รับการพิจารณาแล้ว กระบวนการนี้ยังมีคุณค่าในแง่เป็นจุดเริ่มต้นในการมีส่วนร่วม
เป็นเจ้าของการพัฒนาของชุมชน เพราะเป็นกระบวนการกระตุ้นและโน้มน้าวให้ชาวบ้านต้องคิด
ต้องเลือก ต้องเรียนรู้ ต้องมองอนาคต ต้องออกเสียง และตัดสินใจ ดังนั้น ยิ่งโครงการสามารถ
ทำให้ชาวบ้านเข้าใจ เชื่อใจ และมีบทบาทในกระบวนการนี้เร็วเท่าไร รากฐานความยั่งยืนในการ
พัฒนานักก็เกิดขึ้นได้เร็วเท่านั้น

11. ทีมปฏิบัติการพัฒนา (ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา และ อสพ.) ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการที่เน้นการ แก้ปัญหาเรื่องทุนในการดำรงชีวิตและเรื่องอาชีพเป็นหลัก หากมีโอกาสและมั่นใจว่าทำได้สำเร็จ ให้ทำกิจกรรมที่แก้ปัญหาที่ได้ผลทันตาเห็น เพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นให้ชุมชนต่อทีมงาน

หลักคือ 1) แผนงานต้องตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกันระหว่างทีมปฏิบัติการพัฒนาและ
ชุมชนเป้าหมาย ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาเรื่องทุนในการดำรงชีวิตและเรื่องอาชีพเป็นหลัก ภายใต้
กรอบระยะเวลาและทรัพยากรที่กำหนดร่วม 2) แผนงานต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยใช้
ข้อมูลจากการสำรวจเป็นหลัก และพยายามเพิ่มหรือต่อยอดทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่แล้วในพื้นที่
ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ 3) แผนงานควรกำหนดเป้าหมาย ระยะเวลาติดตามประเมินผลและ
ปรับเปลี่ยน ทั้งแผนปฏิบัติงานและงบประมาณ ซึ่งควรทำเป็นระยะๆ อีกทั้ง กำหนดบุคลากรและ
หน้าที่ความรับผิดชอบ เป็นต้น

เมื่อชุมชนมีความเข้าใจ และเริ่มเกิดความอยากในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองจากผลของ
กระบวนการในขั้นก่อนหน้าแล้ว สิ่งสำคัญที่ควรดำเนินการระหว่างกระบวนการนี้อย่างยิ่ง คือ
หาโอกาสทำกิจกรรมแก้ปัญหาที่มีผลต่อคนส่วนมากในชุมชน และทีมปฏิบัติการพัฒนามั่นใจว่าจะทำ
ได้สำเร็จและมีความพร้อม เช่น มีงบประมาณรองรับและได้ผลทันตาเห็น โดยกระตุ้น ชักชวน โน้มน้าว
ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย เพื่อเสริมความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ชุมชนมีต่อ
ทีมงานให้มีมากยิ่งขึ้นไปอีก เท่ากับทีมปฏิบัติการพัฒนาจะตระเปิดให้ชุมชนรู้สึกยิ่งอยากร่วม
อยากทำการพัฒนาหรือ “ระเบิดจากข้างใน” ก่อนที่จะดำเนินการโครงการในขั้นต่อไปได้

จากนั้นสมาชิกของทีมปฏิบัติการพัฒนาควรนำเสนอแผนที่ได้ร่วมกันร่างนี้ต่อชุมชนผู้นำท้องที่ และท้องถิ่น หากคนในชุมชนส่วนมากไม่เห็นด้วยควรปรับแผนจนหาข้อสรุปร่วมกันได้ หากชุมชน เห็นด้วยและแสดงความพร้อมที่จะร่วมดำเนินการ เช่น ตกลงว่าเอาแรงงานมาร่วมดำเนินการ ก็แรง กี่วัน เป็นต้น ให้นำเสนอแผนต่อหัวหน้าหน่วยงานต้นสังกัดของตน เพื่อขอความเห็นชอบและ สนับสนุนงบประมาณ หากหน่วยงานต้นสังกัดและ/หรือผู้นำไม่เห็นด้วย ก็ให้ปรับแผนจนสามารถ หาข้อสรุปร่วมกันได้ และเป็นข้อสรุปที่ตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกันตั้งแต่ต้น และทีมขับเคลื่อน การพัฒนาต้องนำร่างแผนที่ปรับใหม่นี้กลับไปขอความเห็นชอบชุมชนและความร่วมมือในการ ปฏิบัติงานตามแผน หากชุมชนเห็นด้วยและแสดงความพร้อมก็เริ่มดำเนินโครงการทันที

12. ทีมปฏิบัติการพัฒนา (ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา และ อสพ.) ลงมือดำเนินการพัฒนากับชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการทำจริงร่วมกัน

กระบวนการนี้เป็นการกระตุ้นและจุดประกายให้ชุมชนลุกขึ้นพัฒนาตนเองอีกครั้ง ด้วยการ “ทำให้ดู” ว่าทำได้ และ “ทำให้เห็น” ว่าต้องลงมือทำจริงจึงได้ผล และเพื่อให้เห็นว่าทีมปฏิบัติการพัฒนาเอาจริง และทำจริง นอกจากนั้น ทีมปฏิบัติการพัฒนาอาจต้องกระตุ้นต่อเนื่อง หรือเสริมความอยาก ด้วยกลไก สร้างแรงจูงใจต่างๆ เช่น อธิบายประโยชน์ให้เห็นเป็นรูปธรรมตรงความต้องการ และชาวบ้านเข้าใจ ได้ง่ายที่สุด

ผลที่คาดหวังจากกระบวนการนี้ คือ ชุมชนมั่นใจยิ่งขึ้นว่าตนเองก็ทำได้ อยากลุกขึ้นมาทำยิ่งขึ้น และเกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจกัน (Trust) ระหว่างทีมปฏิบัติการพัฒนา (ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาและ อสพ. กับชุมชน) ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือและความก้าวหน้าของงาน และที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการขั้นที่ 13-15 ไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับ แต่ให้พิจารณาตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ เป้าหมายว่า ประเด็นปัญหาเรื่องใดชัดเจนที่สุด ให้ดำเนินการแก้ไข หรือจัดการในเรื่องนั้นก่อน

13. พื้นฟู และ/หรือ บริหารจัดการต้นทุนในการผลิต (น้ำ ดิน การใช้ประโยชน์พื้นที่)

โดยทั่วไป ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่ขาดการบริหารจัดการที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ทรัพยากรที่นำมาใช้จึงไม่เกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่า และเพียงพอต่อความต้องการ เพื่อความอยู่รอด ตัวอย่างเช่น ชุมชนในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ป่า ชาวบ้านต้องใช้พื้นที่หมุนเวียน ครอบครัวยุคละประมาณ 60 ไร่ (1 ครอบครัวมีสมาชิกเฉลี่ย 5 คน)

เพื่อปลูกข้าวไร่ หรือพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด เพื่อความอูร์รอด จึงไม่น่าสงสัยว่าเพราะเหตุใดพื้นที่ป่าของประเทศลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ร่วมกับสถาบันปิโตรเลียมหลวงฯ ได้เข้าไปส่งเสริมการปรับพื้นที่ขุดนาขั้นบันได พร้อมกับพัฒนาระบบชลประทานให้เพียงพอปรับปรุงคุณภาพดิน และส่งเสริมเมล็ดพันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูงและสามารถขยายพันธุ์ต่อได้ เพื่อให้ชุมชนในบริเวณนั้นสามารถทำการเกษตรได้ผลผลิตสูงที่สุดจากการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด เป็นการช่วยลดการใช้พื้นที่และต้นทุนอื่น ด้วยการมุ่งบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม¹⁰

กระบวนการส่งเสริมการฟื้นฟู และ/หรือ บริหารจัดการต้นทุนในการผลิตในขั้นนี้ และการเพิ่มผลผลิตการเกษตร/ปศุสัตว์ และบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการที่ 14 และ 15 ต่อไปนั้น นอกจากมุ่งผลลัพธ์ด้านความมั่นคงทางอาหาร รายได้และทรัพยากรทางธรรมชาติแล้วยังมุ่งสร้างชาวบ้านผู้มีส่วนร่วมให้ “คิดเป็น” และ “ทำเป็น” อย่างรอบคอบตระหนักถึงความเสี่ยงและความคุ้มค่า และผลกระทบต่อตนเอง ชุมชน อีกทั้งผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

14. เพิ่มผลผลิตการเกษตร/ปศุสัตว์ในรูปแบบกองทุน และให้ความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

เมื่อต้นทุนหรือปัจจัยการผลิตทางธรรมชาติเพียงพอ เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูกตลอดปี และทำให้คนสามารถผลิตอาหารเพียงพอรับประทาน และช่วยลดรายจ่ายจากการซื้อเพื่อบริโภคแล้ว ก็ควรส่งเสริมการเพิ่มรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

15. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าเศรษฐกิจ)

เมื่อปัญหาปากท้องได้รับการแก้ไข และคนมีพออยู่พอกิน มีความมั่นคงในชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น อีกทั้ง มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทุนทางธรรมชาติให้เกิดประโยชน์โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติจนเสียสมดุลแล้ว หากมีความเข้าใจกลไก คุณค่า และประโยชน์ในระยะยาวของธรรมชาติด้วย ก็จะนำไปสู่จิตสำนึกในการดูแลรักษาให้ดี¹¹

16. ติดตามประเมินผล และปรับแผนร่วมกัน

คำถามสำคัญของการติดตามประเมินผลซึ่งต้องนึกถึงอยู่ตลอดเวลา คือ แต่ละกิจกรรมที่ทำ ชาวบ้านได้อะไร? ลงทุนไปเท่านี้ ชาวบ้านได้ประโยชน์เป็นมูลค่าเท่าไร? รายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง สิทธิประโยชน์ เช่น จำนวนปศุสัตว์เพิ่มขึ้น หรือความสูญเสียลดลง ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ตามเป้าหมายการพัฒนาขั้นอูร์รอดหรือไม่ อย่างไร และนอกจากผลที่เป็นเงินหรือด้านเศรษฐกิจแล้ว กิจกรรมที่ส่งเสริมสร้างให้เกิดประโยชน์ หรือผลกระทบทั้งด้านดีและไม่ดีต่อสังคม

¹⁰ดูรายละเอียดการฟื้นฟูและ/หรือ บริหารจัดการต้นทุนการผลิต จากหนังสือแนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง เรื่อง การบริหารจัดการน้ำ

¹¹ดูรายละเอียดจากหนังสือแนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง เรื่อง การปลูกป่า ปลูกคน: หลักการปลูกป่า ปลูกคน

และสิ่งแวดล้อมอย่างไร? เช่น ได้ช่วยส่งเสริมด้านทุนมนุษย์ หรือช่วยพัฒนาคนให้ดีขึ้น เก่งขึ้น หรือมั่นใจขึ้นหรือไม่? ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือความสมดุลทางธรรมชาติหรือไม่? อย่างไร? ในอีกมิติหนึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นมีวงกว้างไปขนาดไหน? จังหวัดได้อะไร? สังคมส่วนรวม หรือประเทศชาติบ้านเมืองได้อะไร? คนรุ่นต่อไปได้อะไร? เป็นต้น ทั้งนี้ ควรมีการสื่อสารกับชุมชน ให้เข้าใจโดยง่ายไปพร้อมๆ กันว่า สิ่งที่โครงการเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนและทุกคนมีส่วนร่วมลงมือลงแรงนั้น เกิดผลอย่างไร ภายในเวลาเท่าไร และดำเนินการปรับแผนตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยชุมชนเข้าใจหลักการ และเหตุผลด้วย

ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาอาจตกลงกับทีม อสพ. ว่า ทีม อสพ. ต้องทำรายงานความคืบหน้าและการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะๆ โดยสิ่งสำคัญ คือ เมื่อการดำเนินงานมีปัญหาหรือการ “ขยับ” ขับเคลื่อนการพัฒนาเป็นไปได้อย่างยาก และหาต้นเหตุของปัญหาหรือทางแก้ไม่ได้ ให้กลับไปศึกษาสภาพความจริงของพื้นที่/ชุมชนด้วยกระบวนการ “เข้าใจ เข้าถึง” อีกครั้ง จนกว่าจะได้คำตอบ

17. สนับสนุนการจัดตั้งคณะกรรมการ และร่วมกำหนดกฎระเบียบของกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการของชุมชน

การจัดตั้งคณะกรรมการหรือการกำหนดกฎระเบียบของกิจกรรมต่างๆ ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นภายหลังการดำเนินโครงการ แต่อาจเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้น หรือในระหว่างนั้น เช่น หลังการปลูกป่าร่วมกัน อาจตั้งคำถามขึ้นว่า ทำอย่างไรถึงจะแน่ใจได้ว่า จะไม่มีคนมาตัดป่าที่ปลูก ชุมชนก็อาจจะหารือกัน และกำหนดออกมาเป็นกติกาข้อบังคับชุมชนทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความพร้อม ทัศนคติ และคุณสมบัติของชุมชนนั้นๆ

อย่างไรก็ดี ก่อนการถอนตัวของทีมขับเคลื่อนการพัฒนาออกจากพื้นที่เพื่อให้ อสพ. และชุมชน ดำเนินการต่อไปเองนั้น หากกิจกรรมใดยังไม่มีโครงสร้างการกำกับดูแลที่เป็นทางการหรือการตกลงร่วมรองรับ ทีมขับเคลื่อนพัฒนามีหน้าที่ต้องช่วยโน้มน้าว ผลักดันให้เกิดคณะกรรมการกลุ่มและกฎเกณฑ์กติกาที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้เป็นหลักยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนามากขึ้น และรู้สึกว่ามีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมจากการเป็นคณะกรรมการหรือมีส่วนในการตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมาควบคุมดูแลกันเอง เท่ากับชุมชนลุกขึ้นมาบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรของตนอีกด้วย

18. สร้างความชัดเจนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ การใช้พื้นที่ทำกิน และการใช้พื้นที่ป่า เช่น มอบเอกสารที่ดินทำกิน ทำข้อตกลงความร่วมมือ

เช่นเดียวกันกับกระบวนการข้อ 17 ความชัดเจนจากการมีข้อตกลงหรือได้รับเอกสารสิทธิอันเป็นรูปธรรมจับต้องได้ มีผลทางจิตวิทยาต่อชุมชนไม่มากนักน้อย คือ ทำให้คนรู้สึกมั่นคง จนถึงรักและห่วงแหนจากความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งผลที่จะตามมา คือ ความต้องการพัฒนาให้สิ่งที่ตนมีหรือรู้สึกว่าเป็นเจ้าของผลิดอกออกผลเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอย่างยั่งยืน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี การทำข้อตกลง หรือมอบสิทธิใดๆ ต้องมีเงื่อนไข

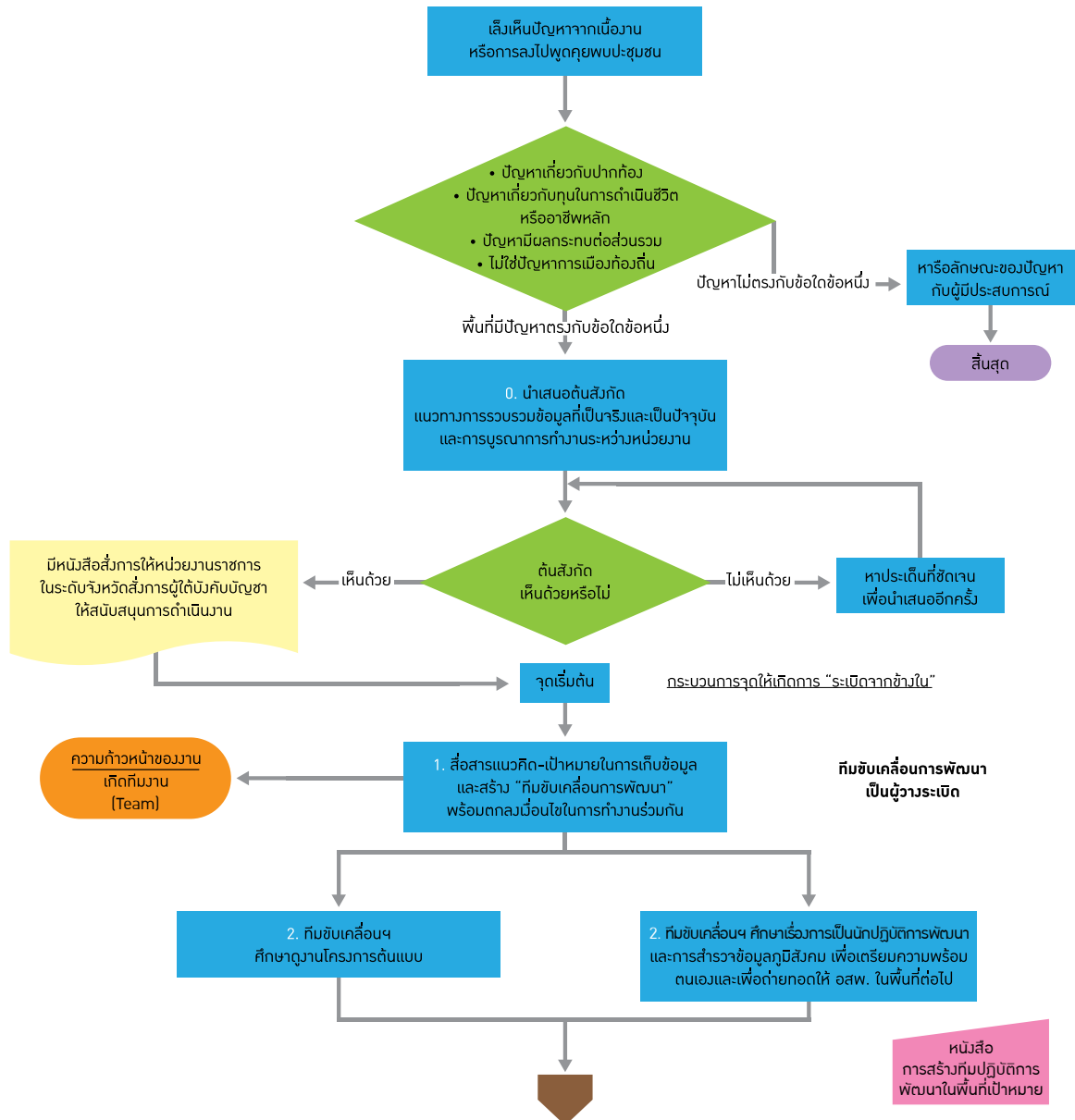
จากประสบการณ์การดำเนินงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หากดำเนินการตามขั้นตอนและกระบวนการ 18 ขั้นนี้ ชุมชนจะ “อยู่รอด” คือ มีข้าวพอกินตลอดปี มีรายได้เพิ่มจากการประกอบอาชีพ หรือทำกิจกรรมการเกษตรหลายอย่าง รายจ่ายลดลง ภูัฒม์น้อยลง หนี้ลด ภายใน 2-4 ปี แต่ถ้าไม่เป็นไปตามนี้ คือ ชุมชนยังมีปัญหาเดิมอยู่ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องกลับไปหาความจริงในพื้นที่ วิเคราะห์ปัญหา และดำเนินการแก้ไข และพัฒนาร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จ โดยต้องไม่ลืมว่าการพัฒนาต้องใช้เวลา (Time) เพราะฐานหรือทุนของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน แต่หากชุมชนอยู่รอดตามตัวชี้วัดข้างต้นแล้ว ก็สามารถไปสู่กระบวนการต่อไปได้

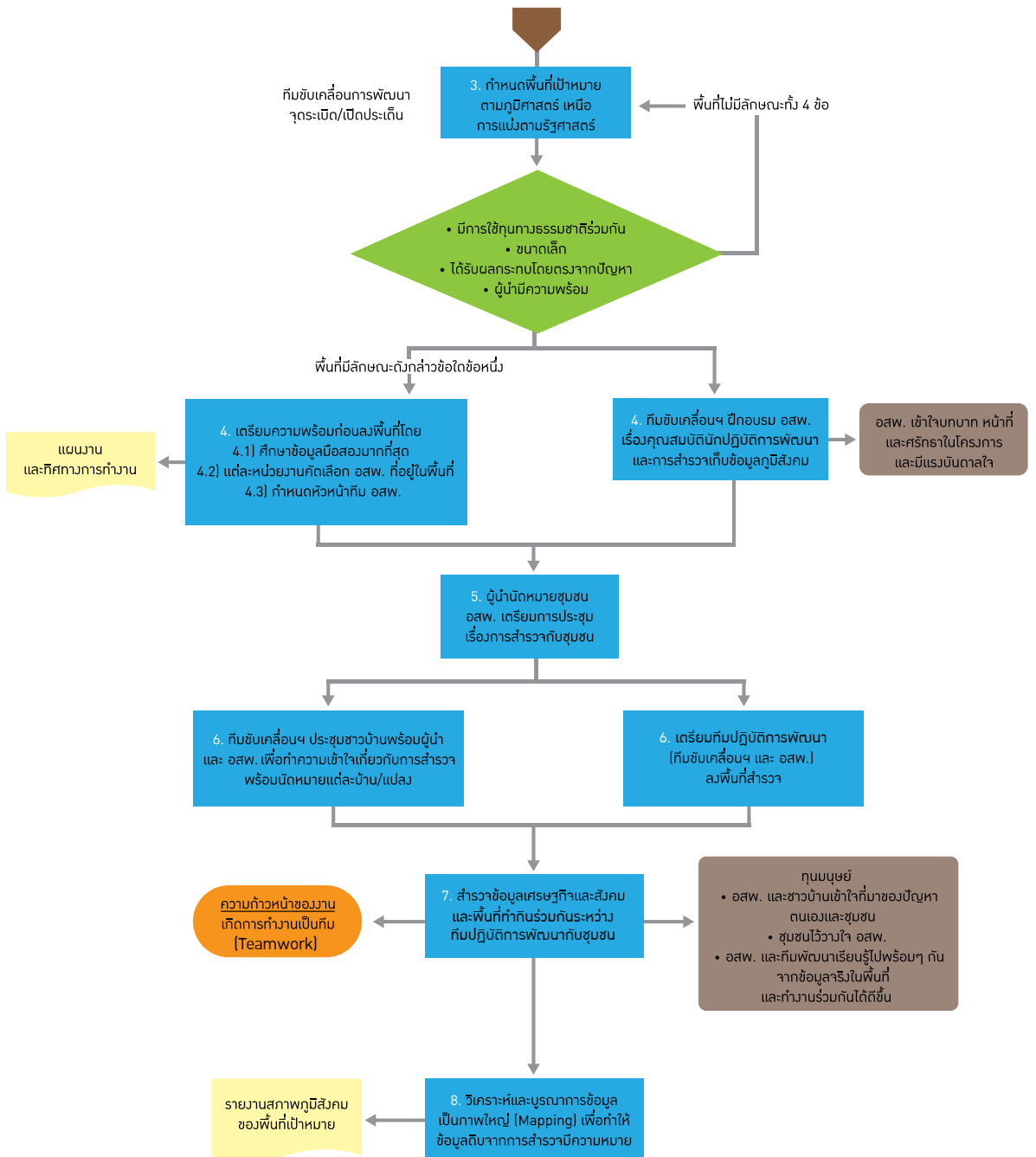
19. อสพ. กับชุมชนร่วมกันพัฒนา โดยมีทีมขับเคลื่อนการพัฒนาเป็นพี่เลี้ยงติดตามประเมินผลคอยให้คำปรึกษา และสนับสนุนต่อเนื่อง

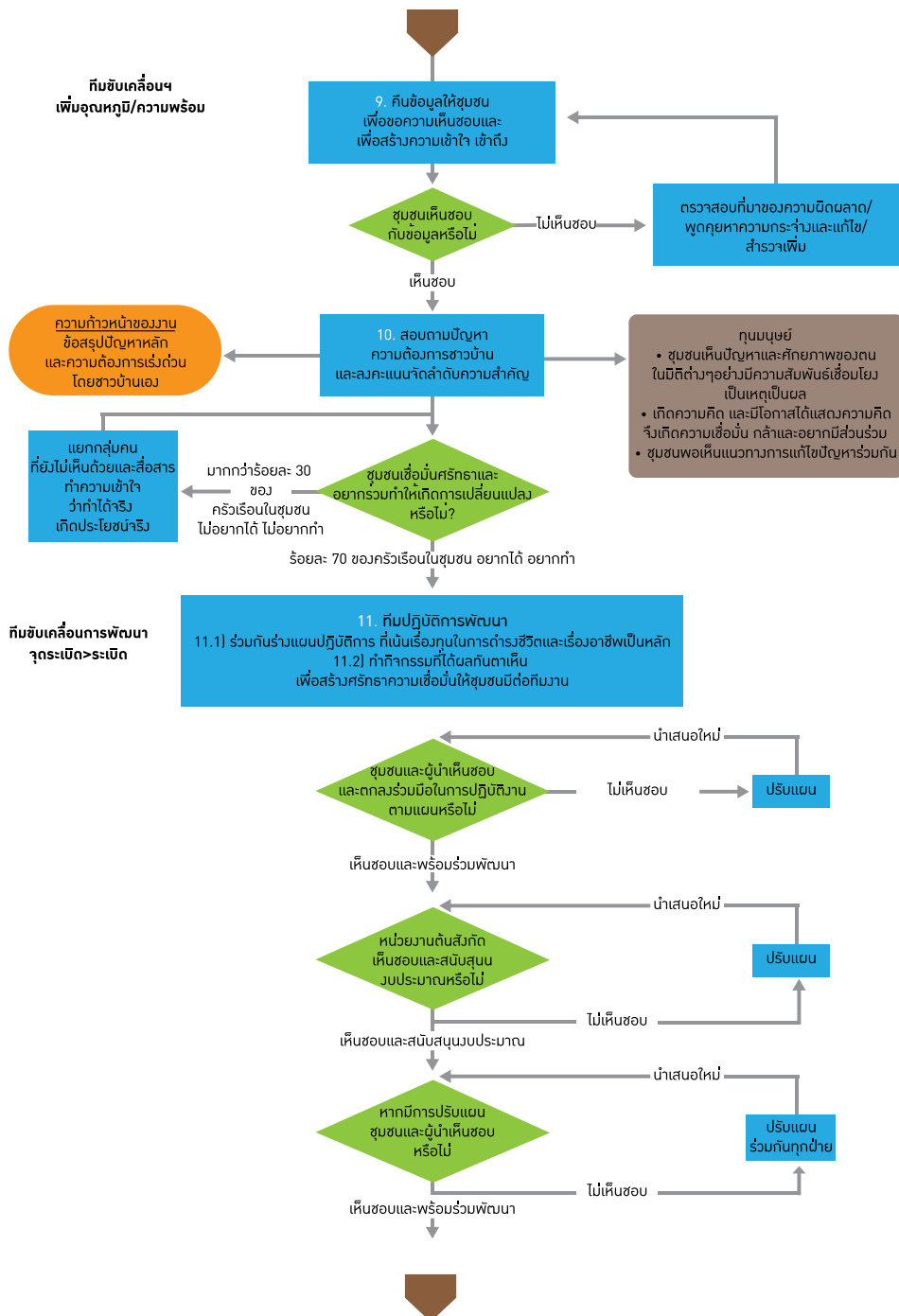
(ดูภาพขยายแผนผังกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน 19 กระบวนการทั้งหน้าแทรกได้จากหน้า 37)

ภาพที่ 9

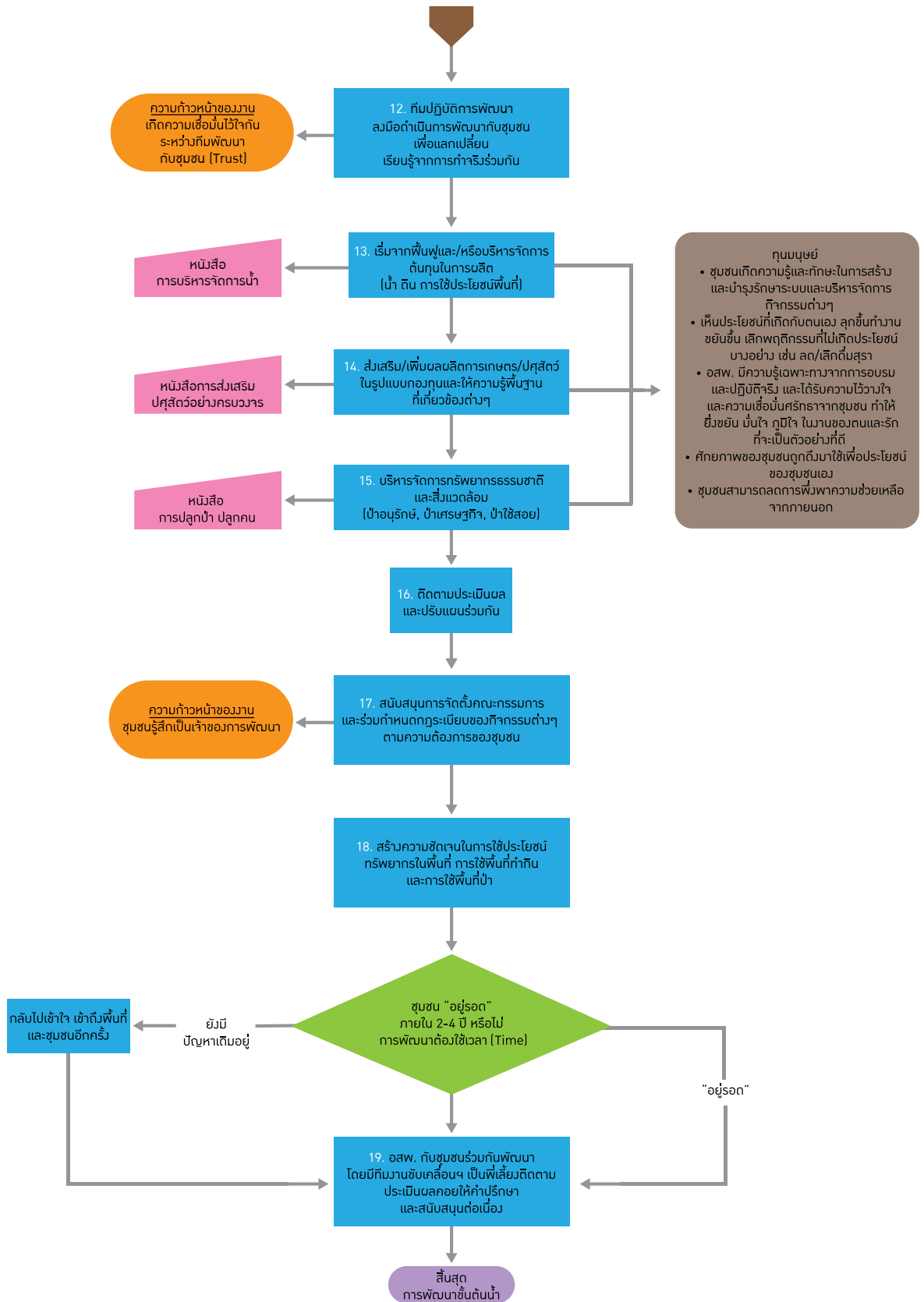
แผนผังกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน 19 กระบวนการ

แนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง เรื่องการสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย / กระบวนการพัฒนายังยืนขั้นต้นน้ำ หรือ "อยู่รอด" ตามตำราแม่ฟ้าหลวง

(04)

หน้าที่ความรับผิดชอบหลักของ “ทีมปฏิบัติการพัฒนา” ในพื้นที่เป้าหมาย

ลำดับที่	ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ในพื้นที่เป้าหมาย	อสพ. ประจำพื้นที่
เตรียมตัวเอง		

<p>1. บริหารจัดการให้มีการเชื่อมโยงแผนงาน
งบประมาณ และการทำงานของบุคลากร
จากทุกหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เป้าหมาย
ให้สอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ
เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
เดียวกัน คือ ความอยู่ดีกินดีของชุมชน
เป้าหมาย โดยคิดเสมอว่าทุกอย่างที่
ดำเนินการนั้น “ชาวบ้านได้อะไร?” ผลที่
ชาวบ้านจะได้คุ้มค่างกับที่จะลงทุนลงแรง
หรือไม่? และถ้างบประมาณที่จะใช้เป็นเงิน
ส่วนตัวของเรา เราจะลงทุนจ่ายหรือไม่?</p> | <p>เข้าอบรมการเป็น อสพ. และเรียนรู้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) แนวทางการทำงานตามแนวพระราชดำริ
และศึกษาภูมิปัญญาต่างๆ ที่มีอยู่ใน
ท้องถิ่น 2) กระบวนการและวิธีการในการวิเคราะห์
ปัญหา สรุปประเด็น และการทำงาน
ประจำวัน |
|--|--|

เตรียมความพร้อมชุมชน

<p>2. วางยุทธศาสตร์ แผนงาน เตรียมทีมงาน
และเตรียมการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการ
“ระเบิดจากข้างใน” หรือการลุกขึ้นพัฒนา
ตนเองของชุมชน</p> | <p>เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างโครงการ
กับชุมชน เช่น สื่อสารนโยบาย หลักการ
แนวทางการทำงาน กิจกรรมต่างๆ ให้
ชุมชนทราบและเข้าใจ และคลายข้อข้องใจ
ความสงสัยต่างๆ พร้อมรับฟังปัญหา ความ
ต้องการ ความคิดเห็น ข้อกังวลใจของชุมชน
โดยต้องหาวิธีอธิบายและโน้มน้าว เพื่อให้ได้
ข้อมูลที่เป็นจริงเท่านั้น และรายงานให้</p> |
|--|--|

ลำดับที่	ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ในพื้นที่เป้าหมาย	อสพ. ประจำพื้นที่
เตรียมความพร้อมชุมชน		
		ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาเข้าใจ รวมทั้งประสานงานกับชุมชนเพื่อเตรียมการในโอกาสต่างๆ เช่น ในการจัดประชุมกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยในระหว่างการเก็บข้อมูล หรือในการเยี่ยมหมู่บ้าน เป็นต้น
3.	ค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน โดยกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น และตลอดกระบวนการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถร่วมคิดแก้ปัญหาและพัฒนาได้อย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพ	ช่วยเร่งปฏิบัติการให้ชุมชนตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง โดยริเริ่มเข้าไปพูดคุยเป็นรายบุคคล เพื่อกระตุ้น หรือยกตัวอย่างคนที่ทำดีให้ทราบโดยทั่วกันในที่ประชุม เป็นต้น
4.	สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับแนวร่วมการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่เป้าหมาย เช่น ผู้นำที่เป็นตัวแทนชาวบ้านจริงๆ ทั้งผู้นำจัดตั้งและผู้นำธรรมชาติ ผู้นำศาสนา ครู เป็นต้น	รับผิดชอบการประสานงานกับทีมอื่นๆ และผู้เกี่ยวข้องในระบบปฏิบัติการให้ทราบข้อมูลที่ถูกต้องและเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานจากความร่วมมือของทุกฝ่ายด้วยความเข้าใจ
5.	สร้างอาสาพัฒนาชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย ¹² เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เป็นแหล่งความรู้ และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเป้าหมาย เป็นผู้ร่วมคิด และเป็นสื่อกลางทำความเข้าใจ และสร้างความเชื่อมั่นในทีมขับเคลื่อนการพัฒนา กับชุมชนโดยรวมอีกทางหนึ่ง	วางแผนปฏิบัติการประจำวันในการสำรวจเก็บข้อมูลภูมิสังคม ทำกิจกรรมย่อย หรือกิจกรรมระยะสั้น

¹² ดูรายละเอียดคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาและแนวทางการอบรมเตรียมความพร้อมในการเป็น อสพ. ในบทที่ 5 และ 6

ลำดับที่	ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ในพื้นที่เป้าหมาย	อสพ. ประจำพื้นที่
เตรียมความพร้อมชุมชน		
6.		วิเคราะห์ถอดบทเรียนการทำงาน กิจกรรม และความคืบหน้า รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่ เกิดขึ้นประจำวันหรือสัปดาห์ และสรุปเป็น รายงานที่ได้ใจความ กระชับ เป็นเหตุเป็น ผล ถูกต้อง ครบถ้วน และเป็นปัจจุบันที่สุด เพื่อรายงานให้ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ร่วมรับทราบ
7.		สำรวจเก็บข้อมูลภูมิสังคมตั้งต้นและ ประจำปีร่วมกับชุมชน และทีมขับเคลื่อน การพัฒนาและสรุปเป็นรายงาน
8.		รับผิดชอบ ดูแลวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ ในการเก็บข้อมูลและการทำงานอื่นๆ ให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งานเสมอ เช่น ผู้รับผิดชอบการชาร์จแบตเตอรี่ต้องทำให้ แบตเตอรี่อยู่ในสภาพพร้อมใช้เสมอ เป็นต้น
ปฏิบัติโครงการจริง		
9.	วางยุทธศาสตร์ แผนงาน เตรียมทีมงาน และเตรียมการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาและ ตอบสนองความต้องการของชุมชนที่ได้มา จากข้อมูลในการสำรวจ	เป็นผู้นำชุมชนในการลงมือทำเพื่อให้เห็น วิธี เห็นว่าทำได้ และทำแล้วเกิดประโยชน์ จริง เช่น การสร้างฝายอนุรักษ์

ลำดับที่	ทีมขับเคลื่อนการพัฒนา ในพื้นที่เป้าหมาย	อสพ. ประจำพื้นที่
ปฏิบัติโครงการจริง		
10.	ร่วมลงพื้นที่ปฏิบัติการ ติดตามประเมินผล พัฒนาความรู้และทักษะของ อสพ. อย่าง ใกล้ชิดและต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาได้ ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย โดยสิ่งสำคัญ คือ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาต้องคลุกคลี ทำงาน ร่วม ร่วมกินร่วมอยู่กับ อสพ. และชุมชน อย่างไม่แบ่งระดับและไม่แยกตัวให้แตกต่าง	รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ให้ได้ ตามเวลาและมาตรฐานของโครงการ เช่น ดูแลสุขภาพปศุสัตว์ของหมู่บ้านตามตาราง เวลาและมาตรฐานที่กำหนด เป็นต้น
11.	สื่อสาร โน้มน้าว ทำความเข้าใจอย่าง สม่ำเสมอและต่อเนื่องกับภาคีร่วมพัฒนา ต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เป้าหมาย เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับทราบข้อมูล ข่าวสารเท่ากัน เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน	เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างโครงการ กับชุมชนและประสานงานกับหน่วยงาน ภายนอกต่อเนื่อง
ถอนตัว		
12.	กระตุ้นหรือชักชวนชุมชนให้มาร่วมคิด และให้คำแนะนำการจัดทำยุทธศาสตร์ และแผนงาน เพื่อส่งเสริมการต่อยอดการ พัฒนาในระยะต่อไป จนชุมชนสามารถ พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และทีมขับเคลื่อน การพัฒนาสามารถถอนตัว หรือติดตาม ให้คำปรึกษาอยู่ห่างๆ ได้	ศึกษา เรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะเฉพาะด้าน ทุกโอกาสที่ทำได้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ และประสิทธิภาพในการทำงานในกิจกรรม หรือโครงการอื่นต่อไป และเป็นตัวกลาง ในการสื่อสารระหว่างโครงการกับชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ต่อเนื่อง

[05]

คุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาที่ดีตามตำราแม่ฟ้าหลวง

หลักการทำงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าสุทนต์มณี ให้ความสำคัญกับคน เพราะ เล็งเห็นว่า ทุกคนมีศักยภาพ มีด้านดี และแฝงดี ถ้าได้รับโอกาสที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เห็น ตัวอย่างที่ดี ได้รับการอบรมและคำแนะนำที่ดี แต่ละคนจะดึงศักยภาพความสามารถของตนออกมาใช้ในทางที่ดีจนเกิดผลดี และส่งผลเป็นแรงกระเพื่อมของการทำดีต่อเนื่องได้ ในทางตรงกันข้าม ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหลายอย่างที่เกิดขึ้นก็เพราะคน พวกหนึ่ง คือ จนตรอก ขาดโอกาส หรือไม่มีทางเลือก จึงดิ้นรนทำทุกอย่างแม้เรื่องผิดกฎหมายเพื่อความอยู่รอด อีกพวกหนึ่ง คือ โลก เห็นแก่ตัว มั่งง่าย ไม่มีความรับผิดชอบ ดังนั้น คนเป็นได้ทั้งต้นเหตุและทางออกของปัญหา ทั้งหมด ขึ้นอยู่ที่โอกาสและสภาพแวดล้อม

ดังนั้น หน้าที่และคุณสมบัติของนักปฏิบัติการพัฒนา คือ เป็นผู้นำที่ดี โดยต้องเริ่มจากประพฤติปฏิบัติตนให้เป็น ตัวอย่างที่ดี เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น และเป็นผู้สร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมที่ดี เพื่อช่วยกระตุ้น ให้คนได้พัฒนาตามศักยภาพของเขา ตามแนวทางของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ที่ได้ทรงพระราชทานแบบอย่างไว้ คือ ทรงสอนผู้ใกล้ชิดและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยทรงปฏิบัติหรือกระทำให้ดู จึงกลายเป็นการสอนตาม ธรรมชาติ ผู้ถูกสอนก็ไม่รู้สึกว่าเป็นถูกบังคับให้ต้องเรียน ไม่เกิดความรู้สึกต่อต้าน แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้รับรู้ ได้เห็น ได้ปฏิบัติ และได้รับผลดี

คำจำกัดความของนักปฏิบัติการพัฒนา

นักปฏิบัติการพัฒนาที่มีคุณสมบัติพร้อมตามความหมายของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ อาจเทียบได้กับคนที่มีศิลปะ ตามมงคลชีวิตที่ 8 ดังที่พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้กล่าวไว้ว่า นอกจากจะมีความรู้รอบและรู้สึก ในเรื่องที่ตนถนัดแล้ว ยังต้องมี “ศิลปะ” หรือความสามารถในการใช้ความรู้ที่มี ทำงานให้สัมฤทธิ์ผล พร้อมๆ กับพัฒนาผู้รอบตัวและผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาให้ดีขึ้น ทั้งยังต้องหมั่นฝึกฝนศิลปะการใช้ ความรู้ที่มีให้เกิดพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ความรู้จึงเปรียบเสมือนกับการเตรียมตัว ส่วนศิลปะ คือ การคิดเป็น พูดเป็น และทำเป็น

ทั้งนี้ “มงคลชีวิต ข้อที่ 8” โดยพระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้ขยายความในเรื่องดังกล่าวเอาไว้ ดังนี้ (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2547: 65-69)

การปลูกมะม่วงจะอึ้มหรือรวยอยู่ที่ผลมะม่วง ช่วงแรกที่ปลูก มะม่วงมีลำต้น กิ่ง และใบ ซึ่งเป็นระยะเตรียมตัวเพื่อให้ได้ผล ระยะนี้เปรียบได้กับความรู้ทุกอย่าง ความเป็นพหุสูตรที่เราถืออยู่ เป็นเพียงการเตรียมตัวเท่านั้น ความรู้จะช่วยให้เราได้จริง ก็เมื่อเรามีศิลปะ สามารถนำความรู้ที่มีออกมาใช้ได้อย่างดีเท่านั้น

ศิลปะ แปลว่า การแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างสวยงาม น่าชื่นชม หมายถึง ผลัดทำ คือ ทำเป็น พหุสูตรเป็นผู้ฉลาดรู้ เรียนรู้ในหลักวิชา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร รู้ว่าอะไรทำอะไร

ศิลปะเป็นความสามารถในทางปฏิบัติ คือ สามารถนำความรู้นั้นๆ มาใช้ให้เกิดผลได้ คนที่มีความรู้ ใ่วามีศิลปะทุกคน เช่น รู้วิธีหุงข้าว จะต้องเอาข้าวขาวใส่หม้อ ข้าวขาว แล้วใส่น้ำ ยกขึ้นตั้งไฟ เมื่อน้ำเดือดได้สักพัก ก็รินน้ำข้าวออก รอให้ข้าวระอุครุ่นหนึ่ง แล้วจึงค่อยเอาข้าวออกมาทานได้ สิ่งนี้ คือ หลักวิชา แต่คนที่รู้เพียงเท่านี้ ใ่วาจะหุงข้าวทานได้ทุกคน อาจจะได้อาหารดิบบ้าง แฉะบ้างไหม้บ้าง เพราะไม่มีศิลปะในการหุงข้าว เรียกว่า “ฉลาดรู้ แต่ยังไม่ฉลาดทำ” เรื่องอื่นก็เช่นกัน ถ้ารู้แต่ทฤษฎีเพียงอย่างเดียว จะทำได้หรือไม่

ประเภทของศิลปะ

- ทางกาย คือ ผลัดทำการช่างต่างๆ เช่น ช่างทอง ช่างเครื่อง ช่างวาด ช่างออกแบบ ช่างปั้น ช่างภาพ ช่างพิมพ์ รวมถึงฉลาดในการทำอาชีพอื่นๆ เช่น การทำสวน ทำไร่ ปลูกพืชผัก การเขียนหนังสือ การตรวจคนไข้ รวมถึงการยืน เดิน นั่ง นอน อย่างมีมารยาท การแต่งตัวให้เหมาะสม การต้อนรับแขก การแสดงความเคารพ การสำรวจกาย
- ทางวาจา คือ ผลัดในการพูด มีวาทศิลป์ รู้จักเลือกพูดแต่สิ่งที่ดี เป็นประโยชน์ สามารถยกใจของผู้พูดและผู้ฟังให้สูงขึ้นได้
- ทางใจ คือ ผลัดในการคิด มีสติสัมปชัญญะ สามารถควบคุมความคิด ให้คิดไปในทางที่ดี และสร้างสรรค์ คิดไปในทางยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

“ศิลปะ คือ คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น”

องค์ประกอบของการมีศิลปะ

สิ่งที่ทำแล้วเป็นศิลปะต้องประกอบด้วยองค์ 6 ดังนี้

1. ทำด้วยความปรารถนา
2. ทำให้สิ่งของต่างๆ มีคุณค่าสูงขึ้น
3. ทำแล้วส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
4. ทำแล้วไม่ทำให้กามกำเริบ
5. ทำแล้วไม่ทำให้ความคิดพยายาทกำเริบ
6. ทำแล้วไม่ทำให้ความคิดเบียดเบียนกำเริบ

คุณสมบัติของผู้ที่สามารถมีศิลปะ

1. ต้องมีศรัทธา มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำว่าเป็นสิ่งที่ดีจริง มีประโยชน์จริง มีใจรักที่จะทำ และตั้งใจมั่นว่าจะต้องทำให้สำเร็จ
2. ต้องไม่เป็นคนขี้โรค รู้จักระวังรักษาสุขภาพของตนเอง
3. ต้องไม่เป็นคนขี้โม้ ขี้คุย คนโอ้อวด ไม่มีใครอยากสอน ไม่มีใครอยากแนะนำ เพราะใช้เวลาไปกับการคุยอวดจนไม่มีเวลาฝึกฝีมือ
4. ต้องไม่เป็นคนขี้เกียจ มีความมานะพากเพียร อดทน
5. ต้องเป็นคนมีปัญญา รู้จักพินิจพิจารณา ช่างสังเกต

วิธีฝึกตนให้มีศิลปะ

1. ฝึกตนเองให้เป็นคนช่างสังเกต รู้จักหาจุดเด่นของสิ่งรอบตัว
2. ตั้งใจทำงานทุกอย่างที่มาถึงตนให้ดีที่สุด อย่าดูถูกหรือเกียจงาน
3. ตั้งใจทำงานทุกอย่างด้วยความปรารถนา ละเอียดลอ
4. ตั้งใจปรับปรุงงานให้ดีขึ้นเสมอ ไม่ทำอะไอย่างซู่ๆ ขอบิที่
5. หมั่นใกล้ชิดกับผู้มีศิลปะอย่างแท้จริงในสายงานนั้นๆ
6. ฝึกสมาธิอยู่เสมอเพื่อให้ใจสงบ ผ่องใส ให้เกิดปัญญาที่จะฝึกและปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติของผู้มีศิลปะได้

ข้อเตือนใจ

อย่ามัวจับผิดผู้อื่น มิเช่นนั้น ตัวเราจะกลายเป็นศิลปินนักติ คือ ดีแต่ติผลงานของผู้อื่นเรื่อยไป เพราะหากติคนอื่นไ้มาก เมื่อถึงคราที่แสดงฝีมือ เราเองจะไม่กล้าแสดงฝีมือ เลยกกลายเป็นไม่มีผลงาน

อานิสงส์การมีศิลปะ

1. ทำให้มีความสามารถเด่นกว่าผู้อื่น
2. ทำให้สามารถเลี้ยงตัวได้
3. ทำให้เป็นคนฉลาด ช่างสังเกต มีไหวพริบปฏิภาณดี
4. ทำให้เป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์
5. ทำให้ได้รับความสุขโลก ทั้งโลกนี้และโลกหน้า
6. ทำให้โลกเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจ

ศิลปะ แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้

ทั้งนี้ สามารถอธิบายมงคลชีวิตที่ 8 ในบริบทของการทำงานเป็นนักปฏิบัติการพัฒนา หรือการทำงานของ ทีมขับเคลื่อนการพัฒนาให้ชัดเจนขึ้นได้ดังนี้

1. กาย คือ

- มีร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัวที่จะเป็นอุปสรรคในการทำงาน
- ตระหนักถึงข้อจำกัดทางร่างกายของตัวเอง
- รู้จักดูแลสุขภาพของตนให้ดี พักผ่อนให้เพียงพอ

2. วาจา คือ

- มีศิลปะในการพูด เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะเข้าใจ เข้าถึงคน และให้เขาพัฒนาตนเอง

3. ใจ คือ

- มีน้ำใจและใจรักที่จะช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่หวังสร้างผลงาน แต่หวังว่าทำแล้ว “ชาวบ้านจะได้อะไร”
- มีใจสู้ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว กล้าคิด (นอกกรอบ) กล้าทำ กล้าตัดสินใจ มีความเด็ดขาด
- จริงใจ
- งานพัฒนาใช้มือ เท้า และสมองอย่างเดียวไม่พอ ต้องใช้หัวใจด้วย เพราะต้องเข้าใจ เข้าถึงความรู้สึกความต้องการชุมชน เพื่อช่วยเขาเติมเต็มสิ่งที่ขาด
- ไม่หลงตัวเอง ไม่อวดเก่ง
- มีความรับผิดชอบสูงต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม

4. ฉลาดรู้ คือ

- รู้ว่าตนไม่รู้อะไร และกล้าที่จะยอมรับ ขวนขวาย ลองทำ เรียนผิดเรียนถูก จนรู้และเข้าใจ
- รู้ตัวว่าไม่มีทางรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้ ไม่มีทางถูกอยู่คนเดียว เพราะฉะนั้น ต้องเปิดใจฟังความคิดเห็น กล้ายอมแพ้ในการโต้แย้ง และพยายามเรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่างตลอดเวลา
- ต้องรู้จักวิเคราะห์ปรับปรุงตนเองตลอดเวลา ต้องแพ้เป็น โง่เป็น เพื่อจะได้ฉลาดขึ้น

5. ฉลาดทำ คือ

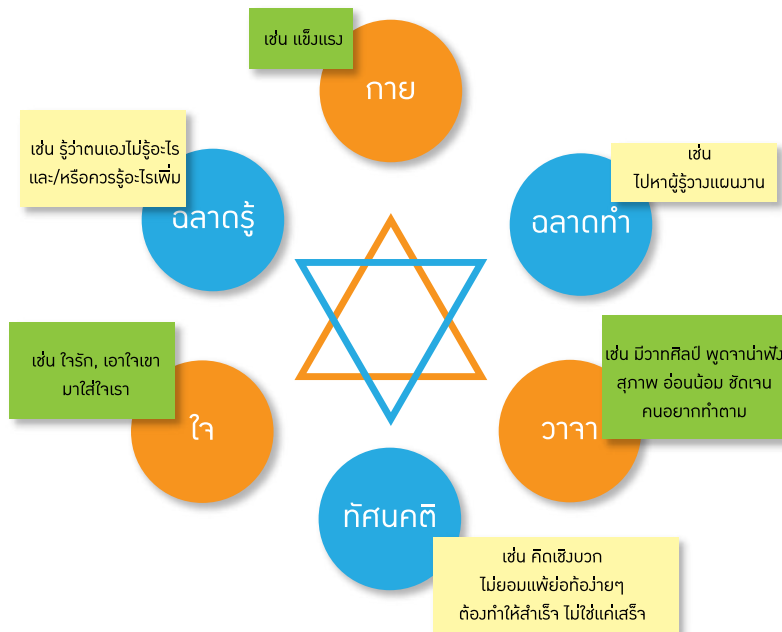
- ต้องเป็นทั้งนักคิด (เชิงบวก) และนักทำที่ “สร้างสรรค์” ไม่ใช่เพียง “สร้าง”
- มีความคิดริเริ่ม กล้าเสนอ บนพื้นฐานความถูกต้องและเป็นไปได้จริง จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่สามารถหาได้อย่างดีที่สุด และตามความเหมาะสมและเหตุผล ความยุติธรรม และเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
- ต้องทำอย่างมีสติและสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญาไปด้วย
- มีวิจารณญาณในการวิเคราะห์ แยกแยะ ตัดสินใจสิ่งที่ควรและไม่ควรพูดหรือทำ เช่น การเผยแพร่หรือไม่เผยแพร่ข้อมูล
- รู้จักบริหารจัดการวางแผนงาน ใช้คนให้ถูกกับงาน เพื่อให้เหนื่อยหรือเกิดปัญหาน้อยที่สุด แต่ได้ผลดีที่สุด เร็วที่สุดและประหยัดที่สุด
- ชอบฟังและพูดเพื่อโอกาสและมีประเด็นเนื้อหาที่เหมาะสมเท่านั้น
- สามารถถ่ายทอด สอนงานให้ผู้อื่นได้

6. ทัศนคติดี คือ

- ไม่ท้อถอย ไม่ยอมแพ้ ขยัน อดทน
- ไม่เกียจงาน ไม่ขี้บ่น หรือโทษคนอื่น
- มองหาแต่สิ่งดีๆ ในตัวคน และรู้จักโน้มน้าว ชักจูง เพื่อดึงพลังนั้นออกมาใช้ในการทำงานร่วมกัน หรือเพื่อให้เขาพัฒนาตนเอง
- มุ่งความสำเร็จมากกว่าเสร็จ
- มีวิสัยทัศน์ มองไปข้างหน้า ไม่ติดอดีต

ทั้งนี้ อาจปรับคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาตามรายละเอียดด้านบนให้เป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่ อสพ. พึงมี เพื่อให้การทำงานประสบความสำเร็จ ทั้งในแง่เป็นต้นแบบสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นพัฒนาตนเอง และในแง่ความก้าวหน้าของงานในแต่ละกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย ได้ดังนี้

1. ดูแลรักษาตนให้ร่างกายแข็งแรงอยู่เสมอ
2. ขยัน อดทน คิดเชิงบวก เป็นทั้งนักคิดและนักทำที่กระตือรือร้นอยู่เสมอ
3. ไม่หลงตัวเอง ไม่อวดเก่ง
4. ใฝ่รู้ ค้นคว้าหาความรู้ที่เหมาะสมใส่ตัว
5. รู้จักกาลเทศะ ในการนั่ง ยืน เดิน พูด ฯลฯ กับกลุ่มบุคคลต่างๆ เช่น กับชาวบ้านในที่ประชุม หน่วยงานราชการ
6. คลุกคลี มีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างจริงใจและสม่ำเสมอ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี จนได้รับการยอมรับ
7. รู้จักฟัง จับประเด็นสำคัญ ทำสิ่งที่มอบหมายให้สำเร็จ และสื่อสารต่อได้
8. สามารถวางแผนและจัดการกับตนเองได้ เพื่อไม่ให้ไปสายกว่ากำหนดนัดหมาย หรือขาดการประชุม ไม่ผิดซ้ำซาก และสามารถแยกแยะเรื่องงานกับเรื่องส่วนตัวได้

ภาพที่ 10

คุณสมบัติ 6 มิติ ของนักปฏิบัติการพัฒนา

การสร้าง อสพ. ต้องใช้เวลาและกำลังความคิดความสามารถสูง แต่ถ้าทำได้เป็นผลสำเร็จ จะเท่ากับสร้างคนและความยั่งยืนของการพัฒนาในพื้นที่ ฉะนั้น การคัดกรองผู้เข้าอบรมเป็น อสพ. ให้ได้ผู้ที่มีคุณสมบัติพื้นฐานที่ดีติดตัวอยู่บ้างแล้วเป็นขั้นตอนสำคัญในการได้มาซึ่ง อสพ. ที่มีคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนา สามารถตอบสนองเป้าหมายและวัตถุประสงค์ใหญ่ของการพัฒนาที่ยั่งยืน และจะช่วยเพิ่มความสำเร็จในการสร้าง อสพ.

คุณสมบัติและความสามารถพื้นฐาน/ติดตัวบุคคลเพื่อการคัดเลือกผู้อบรม อสพ.

1. เป็นคนที่อาศัยในพื้นที่เป้าหมาย เพราะมีหน้าที่หลักในการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์ และสำรวจข้อมูลที่เป็นจริง เป็นปัจจุบันและเชิงลึก
2. ควรมีความรู้การศึกษาขั้นต่ำ คือ มัธยมศึกษาปีที่ 3 กรณีไม่สามารถหาได้ ขอให้อ่านออก เขียนได้ เพราะต้องใช้ในการสื่อสาร
3. อายุ 16 - 45 ปี เหตุผลของการคัดเลือกคนอายุ 16 ปี เพราะจะสามารถช่วยสื่อสารกับเยาวชนในชุมชนได้ด้วย ทั้งนี้ สัดส่วนจำนวนคนที่คัดเลือกขึ้นอยู่กับลักษณะและจำนวนประชากรในพื้นที่ และคนที่เหมาะสมจะเป็น อสพ. ตามคุณสมบัติต่างๆ เช่น ในชุมชนนั้นๆ มีประชากรเด็กมาก ก็ควรมีสัดส่วน อสพ. ที่อายุ 16 - 20 ปี (หากหาได้) ให้สมดุลกัน
4. ไม่มีตำแหน่งทางการเมืองในหมู่บ้าน
5. ได้รับการยอมรับและคัดเลือกมาจากผู้นำและชุมชน
6. ไม่ติดยาเสพติด
7. ควรพิจารณาผู้ที่เคยบวชเรียนหรือเกณฑ์ทหารมาแล้วเป็นพิเศษ หรือควรใช้เป็นหนึ่งในเกณฑ์การคัดเลือก เพราะเท่ากับว่าบุคคลนั้นๆ ได้รับการฝึกวินัยความอดทนและกล่อมเกลาลึบมาอยู่แล้วระดับหนึ่ง

แนวทางในการคัดเลือก

ให้คนระดับผู้นำ/หัวหน้า เช่น อบต. หรือผู้นำธรรมชาติที่ชื่อเสียงดี ไม่มีประวัติต่างพร้อย เข้าใจเป้าหมาย และศรัทธาในโครงการและหลักการทำงาน ในขณะเดียวกัน เป็นคนที่รู้จักคน และมีศักยภาพที่จะหาคนตามคุณลักษณะด้านบ่นได้ดี ให้ช่วยประชาสัมพันธ์และสรรหาให้ โดยอธิบายคุณลักษณะด้านบ่นให้ผู้นำชุมชนเข้าใจ และช่วยสรรหา อสพ. มารับการอบรม¹³

¹³ดูภาคผนวก เรื่อง หนึ่งในผลผลิตของการสร้าง อสพ. ที่มีคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาที่ดี

การฝึกตนให้เป็นนักปฏิบัติการพัฒนา

• รู้จริง ทำจริง

นักปฏิบัติการพัฒนาต้องเป็นผู้ “รู้จริง” และ “ทำจริง” เพราะงานของนักปฏิบัติการพัฒนา คือ การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต และคุณภาพชีวิตของคน หรือความอยู่รอดของคน ดังนั้น สิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนาเป็นและสิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนาทำย่อมกระทบต่อความอยู่รอดของคนและชุมชนแน่นอน การรู้จริงและทำจริงจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

การ “รู้จริง” หมายความว่า นักปฏิบัติการพัฒนาต้องรู้ว่าข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนา ตั้งแต่สภาพพื้นที่ ประชากร ชุมชน อาชีพ รายได้ วัฒนธรรม ภูมิประเทศ แหล่งน้ำ สภาพดิน และป่า ไปจนถึงภูมิปัญญาในเรื่องน้ำ ดิน ป่า สิ่งแวดล้อม เกษตร ปศุสัตว์ ประมง และงานมือ ล้วนแต่เป็นข้อเท็จจริงทั้งสิ้น นั่นคือ มีทั้ง “ข้อเท็จ” และ “ข้อจริง” นักปฏิบัติการพัฒนาจำเป็นต้องแยกให้ออกว่าข้อมูลใดคือข้อมูลจริง จึงจะเรียกได้ว่าเป็นนักพัฒนาที่ “รู้จริง” ดังนั้น สิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนาจำเป็นต้องแยกให้ออกว่าข้อมูลใดคือข้อมูลจริง จึงจะเรียกได้ว่าเป็นนักปฏิบัติการพัฒนาที่ “รู้จริง” ดังนั้น สิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนาควรทำอยู่เสมอ คือ การตั้งคำถามว่า “ทำไม” เพราะในกระบวนการหาคำตอบจะทำให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ รวมทั้งพิจารณาเหตุผลและที่มาของสิ่งต่างๆ และอาจจะทำให้เกิดคำถามว่า “ทำไม” ต่อไปอีกก็เป็นได้ และเมื่อยิ่งถาม ก็ยิ่งรู้ นอกจากนี้ นักปฏิบัติการพัฒนายังควรถามว่า “อย่างไร” ด้วย เพราะจะทำให้รู้สึกถึงความละเอียดอ่อนของกระบวนการหรือรู้จริงยิ่งขึ้น

นักปฏิบัติการพัฒนายังต้องมีคุณสมบัติของผู้ “ทำจริง” นั่นคือ ลงมือทำในพื้นที่จริง ซึ่งไม่เพียงแต่จะแสดงให้เห็นถึงแนวทาง วิธีการทำ และความเป็นไปได้ที่จะทำแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของนักปฏิบัติการพัฒนา อันเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้นักปฏิบัติการพัฒนาได้รับความเชื่อมั่น ศรัทธา และความไว้วางใจจากชุมชนด้วย เมื่อชุมชนเชื่อมั่นและไว้วางใจ นักปฏิบัติการพัฒนาต้องชวนชุมชนมาร่วมคิดร่วมทำเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ จากนั้น จึงแสดงความเป็นเจ้าของด้วยการให้ชุมชนเป็นผู้ทำ ผู้ริเริ่มเอง โดยที่นักปฏิบัติการพัฒนายังคงให้คำปรึกษาและไม่ทอดทิ้งเพื่อรักษาความเชื่อมั่น และเพื่อให้ชุมชนยังยึดมั่นในแนวทางการพัฒนา

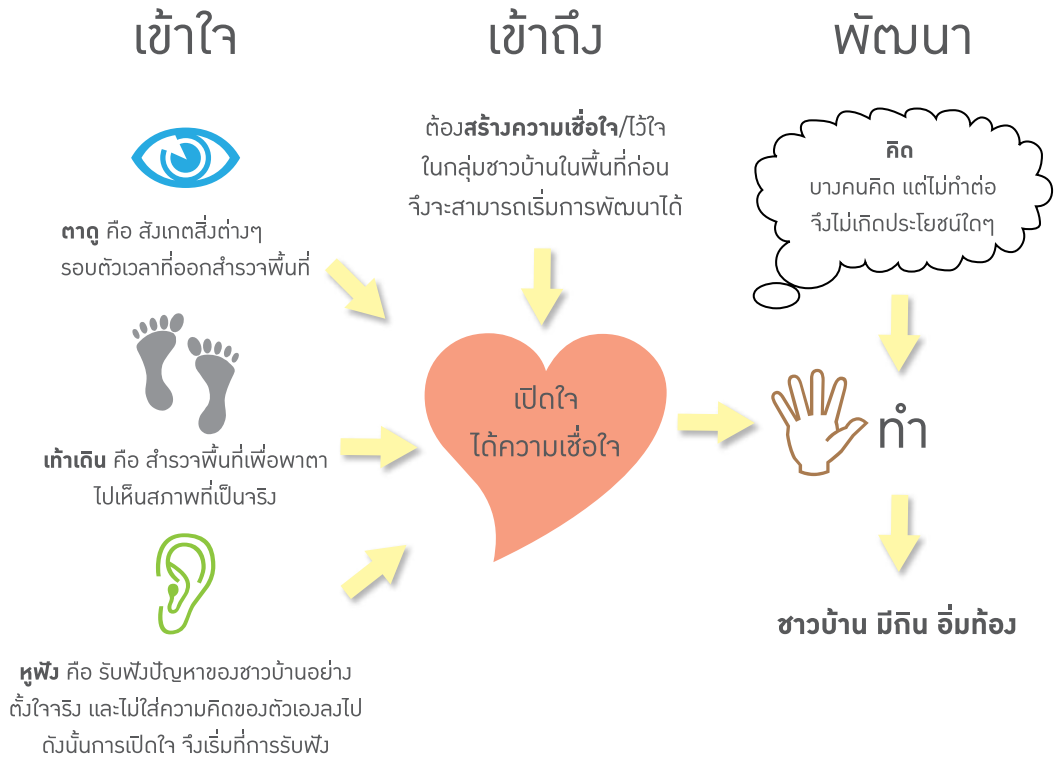
• ช่างสังเกต

การสังเกตหรือการพิจารณาเห็นรายละเอียด ความหมาย และความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเล็กน้อยเพียงใด เป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากสำหรับนักปฏิบัติการพัฒนา เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงข้อมูลจริงของพื้นที่ นักปฏิบัติการพัฒนาที่ดีต้องรู้จักสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว โดยแต่ละคนอาจมีรูปแบบของการสังเกตที่แตกต่างกัน เป็นผลให้ได้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกันตามไปด้วย ทั้งในเรื่องจุดสังเกต ความละเอียด และการตีความหมายจากสิ่งที่สังเกตได้ ซึ่งส่งผลให้การรับรู้และความเข้าใจของนักปฏิบัติการพัฒนาแต่ละคนไม่ตรงกัน ดังนั้น การนั่งลงแลกเปลี่ยนและสรุปร่วมกันระหว่างนักพัฒนาจะทำให้ได้ภาพที่ชัดเจน

ทั้งนี้ สมอของคนมี 2 ซีก บางคนอาจคิดว่า ตนเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว แต่นั่นเป็นการทำงาน of สมอเพียงซีกเดียวเท่านั้น เพราะหากไม่ลงมือปฏิบัติจริง สมออีกซีกหนึ่งก็จะยังไม่มีอะไรบรรจุลงไป จะเป็นได้ก็แค่ นักปฏิบัติการพัฒนาที่รู้อย่างเดียว เมื่อต้องปฏิบัติงานจริงก็ไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ เพราะไม่รู้ว่าจะต้องทำอะไร ตัวอย่างเช่น การเล่นปิงปอง หากดูคนที่ปิงปองเพียงอย่างเดียว อาจเข้าใจว่าการตีปิงปองไม่ยากเลย แต่เมื่อต้องจับไม้ตีจริงๆ อาจไม่รู้ว่าจะเหวี่ยงไม้ไปทางซ้ายหรือทางขวาก่อนถึงจะดี เพราะสมอซีกที่ใช้ “จำ” ยังไม่ได้เปลี่ยนข้อมูลให้เป็นวิธีการปฏิบัติ สมอทั้ง 2 ซีกยังทำงานแยกส่วนกัน ไม่เชื่อมต่อกัน โดยสมอซีกที่ใช้จำจะเป็นส่วนที่เชื่อมโยงและสั่งการอีกซีกหนึ่งว่าต้องทำอะไรบ้าง ทำเรื่องใดก่อน เรื่องใดทีหลัง ดังนั้น ประเด็นเรื่องการทำงานของสมอสองซีกจึงมีความสำคัญมาก นักปฏิบัติการพัฒนาต้องลงพื้นที่ปฏิบัติงานจริงเท่านั้น จึงจะสามารถเข้าใจและทำให้เกิดผลสำเร็จได้จริง

หากนักปฏิบัติการพัฒนายึดติดกับวิธีการที่ “จำ” มาเพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจความเป็นจริงของพื้นที่ และตั้งใจสังเกตสิ่งต่างๆ นักปฏิบัติการพัฒนาจะไม่สามารถกำหนดปัญหาและแนวทางหรือข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง เมื่อปัญหาแก้ไขไม่ได้ ความเชื่อมั่นและศรัทธาของชาวบ้านก็ไม่เกิด การพัฒนาย่อมไม่เป็นผล

หลักการสำคัญของนักปฏิบัติการพัฒนา: กระบวนการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ภาพที่ 11

ขยายความความหมายของ “การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” จากประสบการณ์การทำงานของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ

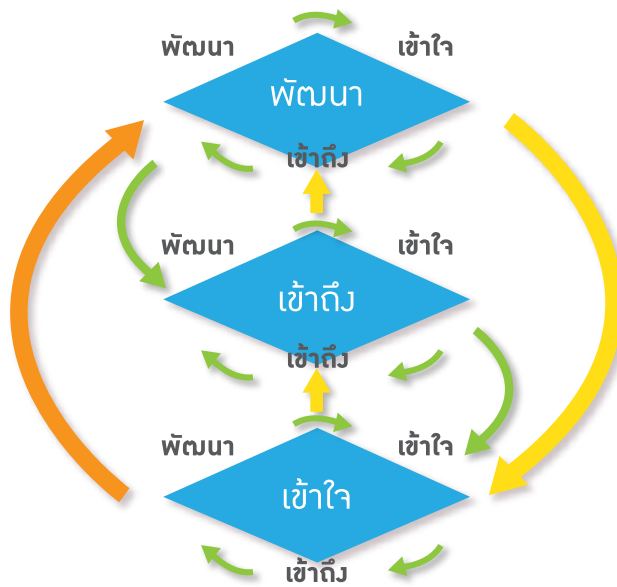
“เราได้ลงไปดูพื้นที่หรือยัง ลงไปเดินหรือยัง เพราะจะทำให้แยกแยะปัญหาได้ จะไกลปืนเที่ยง หรือเปล่า เราได้มองแวตเขา พูดคุยกับเขาหรือเปล่า เราต้องสนใจเขา ทำเป็นประจำจนเป็นนิสัย และจะได้ไม่แกล้งทำ...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 : 29 ตุลาคม พ.ศ. 2552

หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไม่ใช่หลักการที่ปฏิบัติตามลำดับเป็นขั้นบันไดแล้วจบ กล่าวคือ ไม่ใช่ว่าพอเข้าใจ เข้าถึง จากนั้นจึงพัฒนาเป็นขั้นสูงสุด แต่หลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นหลักการที่สลับสับเปลี่ยนและต่อยอดกันไปเรื่อยๆ อย่างไม่รู้จบ เพราะเมื่อเข้าใจแล้ว ก็จะเข้าถึง และนำไปสู่การพัฒนา และเมื่อพัฒนา ก็จะยิ่งเข้าใจ และเข้าถึงมากขึ้น โดยหลักการนี้จะก่อให้เกิดวงจรการเรียนรู้ที่ขยายและยกตัวขึ้นเรื่อยๆ และนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นักปฏิบัติการพัฒนาต้องคำนึงถึงหลักการนี้อยู่เสมอ เพราะต้องระลึกว่าสภาพภูมิประเทศ สภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความซับซ้อน ความลึกซึ้งของปัญหา ต้นทุนทางอาชีพต่างๆ และความพร้อมของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน อีกทั้งสภาพความเป็นจริงนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นักปฏิบัติการพัฒนาจึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการเข้าใจ เข้าถึงที่ต่อเนื่อง เพื่อแสวงหาและระบุตัวแปรและปัจจัยต่างๆ ที่จะมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการพัฒนาของพื้นที่นั้นๆ

หากนักปฏิบัติการพัฒนาไม่รู้จักสังเกตสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวนักปฏิบัติการพัฒนา หรืออากัปกริยาและการตอบสนองของคนในพื้นที่ หรือหากไม่เดินเท้าสำรวจพื้นที่ปฏิบัติงานจริงอย่างละเอียดถี่ถ้วนและรอบคอบพร้อมกับชาวบ้านและผู้นำในพื้นที่ ไม่เรียนรู้และรับฟังจากคนในพื้นที่ แต่กลับใส่ความคิดของตนเข้าไปแทน คือ ไม่ทำความเข้าใจภูมิสังคมและความแตกต่างทางกายภาพและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ นักปฏิบัติการพัฒนาก็จะไม่เข้าใจสภาพที่เป็นจริง และไม่เข้าใจปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และชุมชนเองก็จะไม่เข้าใจนักปฏิบัติการพัฒนา ไม่เข้าใจตนเอง ปัญหาของตนเอง ทางแก้ และประโยชน์ของการพัฒนาตนเอง จึงได้แต่รอความช่วยเหลือ นักปฏิบัติการพัฒนาก็จะไม่สามารถเข้าถึงใจของคนในพื้นที่ได้ และไม่ได้รับความเชื่อมั่น ศรัทธา และความไว้วางใจจากชุมชน เพราะนักปฏิบัติการพัฒนาไม่ได้มองความเป็นอยู่ของชุมชนผ่านสายตาของคนในพื้นที่ ไม่ได้กระตุ้นให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ และมีส่วนร่วมในการหาทางแก้ไขปัญหา ดังนั้นไม่ว่าจะนำแนวทางการพัฒนาแบบใดเสนอให้ชุมชนก็เปรียบได้กับการยัดเยียด ซึ่งทำให้นำนั้นไม่ได้รับการตอบรับและความช่วยเหลือจากชุมชน เพราะชุมชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้น จึงอาจไม่เห็นชอบและพอใจกับแนวทางเหล่านั้น อีกทั้ง แนวทางเหล่านั้นยังอาจเป็นแนวทางที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้ด้วย

ภาพที่ 12

พลวัต “การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

สุดท้ายการพัฒนาที่ยั่งยืนก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมและไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ การพัฒนา จึงไม่ได้ลุกขึ้นมาด้วยความพร้อมและความอยากแก้ปัญหาด้วยตัวของพวกเขาเอง หรือ ไม่เกิดการ “ระเบิดจากข้างใน”

ดังนั้น ข้อปฏิบัติพื้นฐานที่นักปฏิบัติการพัฒนาต้องคำนึงถึงตลอดกระบวนการพัฒนา ได้แก่

- แม้ว่าได้ดำเนินงานพัฒนาแล้ว แต่นักปฏิบัติการพัฒนาก็ต้องย้อนกลับไปเข้าใจและเข้าถึงสิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนากำลังทำอยู่เสมอ
- ในการทำความเข้าใจชุมชน นักปฏิบัติการพัฒนาต้องมีจุดยืนที่ยึดมิติปัญหาเป็นหลัก และไม่ปล่อยให้ตนเองคล้อยตามความรู้สึกมากจนเกินไป
- นักปฏิบัติการพัฒนาควรมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับคนในพื้นที่และต้องรับฟังพวกเขาเสมอ โดยเฉพาะ คำกล่าวติเตียน เพราะถ้อยคำเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่าคนในพื้นที่ใส่ใจ ให้ความสนใจกับสิ่งที่นักปฏิบัติการพัฒนากำลังทำ และหวังดีต่อนักปฏิบัติการพัฒนา และนักปฏิบัติการพัฒนาก็ควรนำคำวิจารณ์เหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับตนและการพัฒนาด้วย

[06]

การอบรมเตรียมความพร้อมในการเป็นอาสาพัฒนา

หลักการ

1. กระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมเกิดคำถามและให้เรียนรู้ด้วยตนเอง
 - จากการเผชิญสถานการณ์จริงและต้องแก้ปัญหาด้วยตนเอง
 - การเห็นจริงจากต้นแบบที่ดีและไม่ดี
 - การปฏิบัติจริง เช่น เดินสำรวจหมู่บ้าน
2. เสริมความเข้าใจในภาคทฤษฎี เพื่อให้สามารถตอบ/อธิบายด้วยความเข้าใจอย่างมีหลักการ
3. สรุปให้เห็นภาพใหญ่หรือภาพรวมที่มีทุกองค์ประกอบ และภาพเล็กๆ หรือองค์ประกอบแต่ละส่วนในรายละเอียด และความสัมพันธ์ของภาพเล็กๆ เหล่านั้น

เป้าหมาย

1. ฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการฟัง สังเกต ตั้งคำถาม และสรุปถอดประเด็นเรียนรู้
2. ฝึกทักษะในการจับประเด็น สรุปบทเรียน และนำเสนอ
3. อบรมให้เข้าใจหลักการและแนวทางการพัฒนา
4. สร้างแรงบันดาลใจ ความหวัง และกำลังใจ
5. หล่อหลอมทีมงานจากหลายที่ หลากประสบการณ์ และความคิดให้เป็นหนึ่งเดียวกัน
6. ทดสอบ
 - ความอดทน เพราะในการทำงานจริง ต้องเอาประชาชนเป็นหลัก ประโยชน์ของประชาชน คือ ความสำเร็จของงาน ดังนั้น การทำงานอาจจะเกี่ยวข้องกับการเดินทางไกล นอนน้อย ไม่ได้รับประทานอาหารบางมื้อ ก็ต้องทนได้
 - ความสามารถในการทำงานเป็นทีม
7. คัดเลือกและจำแนกประเภทความสามารถของสมาชิกทีม เพื่อการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบที่เหมาะสม

กิจกรรม - ตัวอย่างจากกรณีศึกษาการสร้าง อสพ. ในโครงการปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน

1. ศึกษาดูงานโครงการต้นแบบการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน
2. ออกไปทำแบบฝึกหัดในพื้นที่เป้าหมายจริงด้วยตนเอง
3. เตรียมความพร้อมก่อนออกปฏิบัติงานจริง
4. ฝึกอบรมจากการปฏิบัติงานจริง
 - การจัดเวทีการประชุมทำความเข้าใจระดับชุมชน
 - การสำรวจข้อมูลพื้นฐานภูมิสังคม

กิจกรรมที่ 1

ศึกษาดูงานโครงการต้นแบบการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน

- ศึกษาดูงานโครงการปลูกป่า (แบบปลูกเสริม) บ้านปางมะหั้น ตำบลเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ประมาณ 5 วัน ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนาขั้นต้นน้ำ และมีสภาพพื้นที่คล้ายกับโครงการพัฒนาโดยดุษฎ์ เมื่อเริ่มต้น (ปี 2531) กิจกรรมย่อย เช่น
 1. ก่อนการศึกษาดูงาน ทีมพี่เลี้ยงและทีมขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกับทีมงานของโครงการต้นแบบการพัฒนาทางเลือกฯ ให้โจทย์กับผู้นำชุมชนที่จะไปคัดเลือก อสพ. เพื่อมอบหมายให้ อสพ. ไปศึกษาพื้นที่ของตนเองโดยสังเขปและหาคำตอบ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการมาศึกษาดูงาน เพราะจะทำให้ อสพ. สามารถมองเห็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ของตนได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับ อสพ. บางคนที่อาจจะไม่รู้จักชุมชนของตนเอง
 2. กิจกรรมละลายพฤติกรรม และกิจกรรมสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง เช่น แนะนำตัว เพราะต้องการสร้างทีมและความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง เนื่องจากการอบรมค่อนข้างหนัก บางคนอาจท้อหรือเครียด ความเป็นเพื่อนหรือเป็นพี่เป็นน้องจะช่วยบรรเทาอาการเหล่านี้ได้
 3. กิจกรรมแยกกลุ่มชน เพื่อความง่ายในการบริหารจัดการและอบรม
 - เทคนิคการแบ่งประเภทคน เช่น กลุ่มไฟรู้ กลุ่มมีภาวะผู้นำ หรือกลุ่มที่ต้องกำกับดูแลหรือกวดขันเป็นพิเศษ ตัวอย่างของเทคนิค เช่น หลังเวลารับประทานอาหารค่ำ จะมีสุรารวงไว้ให้แล้วดูปฏิบัติการและพฤติกรรมของแต่ละคน หรือในเวลานำเสนอรายงานประจำวัน ใครเป็นคนที่เพื่อน ๆ ยกให้เป็นตัวแทนบ่อยๆ เป็นต้น

- เทคนิคในการจัดการกับกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง เช่น พวกที่ติดสุรา ก็ให้งานหนักขึ้น และมีพี่เลี้ยงประกบใกล้ชิด สำหรับพวกอวดรู้ อวดดี ไม่เปิดรับ จะใช้วิธี “กดเข้าคุ้ยกัน” หมายถึง ทีมพี่เลี้ยงเข้าไปคลุก รั้งพุง และจับประตั้นให้ได้ ให้โอกาสเล่าเรื่องออกมาเรื่อยๆ ให้พูดจนไม่มีอะไรจะพูด และไม่โต้แย้ง ไม่แทรก ไม่ขัด แล้วค่อยเสริมทีละเล็กละน้อย ด้วยการตั้งคำถามเชิงเสริมและชัดเจน เช่น ทำอย่างนั้นไปแล้ว ทำอย่างนั้นหรือยัง เป็นต้น
- 4. กำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เช่น ใครมีหน้าที่ทำกับข้าว ล้างจาน ทำความสะอาด เป็นต้น ทุกวัน กิจกรรมจะเริ่มตั้งแต่เวลา 5.00 น. จนถึงประมาณ 21.00 น.
- 5. ศึกษาตามฐานเรียนรู้ 14 ฐาน ได้แก่
 - (1) หลักการทรงงานพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระเจ้า
 - (2) การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน
 - (3) วิธีการใช้เครื่องหาพิกัดสัญญาณดาวเทียม (GPS)
 - (4) ฝ่ายเพื่อการอนุรักษ์และการเกษตร
 - (5) กองทุนเมล็ดพันธุ์
 - (6) ปลุกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก
 - (7) การเลี้ยงไก่และเปิดเทศพันธุ์พื้นเมือง
 - (8) กองทุนแพะ แกะ
 - (9) กองทุนสุกร
 - (10) หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ
 - (11) การปลูกป่าแบบไม่ปลูก
 - (12) การปลูกป่าแบบปลูกเสริม
 - (13) ป่าเศรษฐกิจ
 - (14) มาตรการป้องกันไฟป่า

ทั้งนี้ หัวข้อฐานเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งจะมีทั้งองค์ความรู้พื้นฐาน เช่น การสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจ-สังคม การสำรวจน้ำ เป็นต้น และความรู้เฉพาะพื้นที่ เช่น หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ หรือการปลูกขาน้ำมันและพืชเศรษฐกิจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม องค์กรความรู้ที่ถ่ายทอดจะเน้นที่หลักการและแนวคิดมากกว่ารายละเอียดทางเทคนิค โดยมีวิทยากรประจำฐาน และพี่เลี้ยงประจำกลุ่มคอยกระตุ้นให้คำแนะนำและสังเกตพฤติกรรม

6. มีผู้นำหรือผู้อาวุโสระดับสูงของโครงการที่ อสพ. รู้จัก ไปเยี่ยม เพื่อพูดคุยให้กำลังใจและสร้างแรงบันดาลใจ ในขณะเดียวกัน เป็นการสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้ อสพ. มีต่อผู้นำและทีมงานของโครงการ เพราะผู้นำไม่ทอดทิ้งและเข้ามามีส่วนร่วมกันพวกเขาทุกขั้นตอน
7. สรุปรูปภาพให้ผู้เข้าอบรมเห็นพฤติกรรมของตนเองในแต่ละวัน เช่น ทำหนังสือแนบกิจกรรม และพฤติกรรมของแต่ละคน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ปรับปรุงทางอ้อม
8. เดินทางไปศึกษาดูงานที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ เพื่อให้เห็นภาพหลังจากที่การพัฒนาเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งชุมชนร่วมกันดำเนินการขึ้นมาเอง เพื่อให้เกิดความหวังเชิงประจักษ์ว่า การพัฒนาเกิดขึ้นได้จริง
9. ฟังการบรรยายจากนักวิชาการในหัวข้อที่เกี่ยวกับปัญหาและการพัฒนาของพื้นที่เป้าหมาย
 - หลักในการคัดเลือกนักวิชาการ คือ ทีมที่เลี้ยงต้องรู้ปัญหาสำคัญหรือจำเป็นเร่งด่วนของพื้นที่เป้าหมายก่อน แล้วคัดสรรนักวิชาการที่มีความรู้ด้านนั้นๆ และต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องพื้นที่เป้าหมายพอสมควรด้วย เพื่อให้สามารถยกตัวอย่างที่ใกล้ตัว อสพ. และเข้าใจได้ง่าย
- สิ่งที่ได้จากกิจกรรมศึกษาดูงาน ได้แก่
 - อสพ. ได้คิดและนำเสนอว่า จะเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปทำอะไรที่ชุมชนของตน
 - ปฏิทินชุมชนจาก อสพ. ซึ่งจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดช่วงเวลาการทำงานต่อไป
 - อสพ. มีความรู้ความเข้าใจ ตั้งแต่หลักการ กระบวนการ วิธีการ และเห็นกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม
 - ทีมที่เลี้ยงเห็นความรู้ ความสามารถ นิสัย คุณสมบัติติดตัวของแต่ละคน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนการฝึกอบรมต่อไป

กิจกรรมที่ 2

ออกไปทำแบบฝึกหัดในพื้นที่เป้าหมายจริง

- ก่อนจบการศึกษาดูงานและอนุญาตให้หยุดพักผ่อนประมาณ 10 วัน ทีมที่เลี้ยงจะให้กลับบ้านกับ อสพ. เพื่อไปทำแบบฝึกหัดที่พื้นที่เป้าหมาย หรือชุมชนของตน และนำมาส่งในการนัดหมายครั้งต่อไป ดังนั้น นอกจากเป็นการฝึกอย่างต่อเนื่องให้ อสพ. ทดสอบนำความรู้ที่ได้ไปทำจริงด้วยตนเองแล้ว ทีมที่เลี้ยงยังจะได้ความก้าวหน้าของการดำเนินงานอีกด้วย

- แบบฝึกหัด ได้แก่
 - 1) รายงานต้นทุนการพัฒนา (เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม) ในพื้นที่ หรือรายงาน ก ข ค ง จ¹⁴
 - 2) ให้เล่าประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานให้ผู้นำและชุมชนได้ทราบ และให้ประสานงานทำความเข้าใจกับผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน และชุมชนในโอกาสที่เหมาะสม เช่น ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน และในหัวข้อที่มอบหมาย เช่น ขอนัดประชุม ขอสถานที่เพื่อกางเต็นท์ที่พักชั่วคราวของทีมงาน เป็นต้น ทั้งนี้ อสพ. ต้องทำรายงานส่งทีมพี่เลี้ยงว่า ได้ไปประสานงานพูดคุยกับใคร อย่างไร เมื่อไรบ้าง
- สิ่งที่ได้จากกิจกรรมการทำแบบฝึกหัดในพื้นที่เป้าหมายจริง
 - รายงาน ก ข ค ง จ
 - ผู้นำและชุมชนเข้าใจแนวทางการพัฒนาเบื้องต้น

กิจกรรมที่ 3

เตรียมความพร้อมก่อนออกปฏิบัติงานจริง

- อสพ. และทีมพี่เลี้ยงมาากินนอนร่วมกันที่สำนักงานกลาง ประมาณ 5 วัน เพื่อทำความเข้าใจและร่วมกันเตรียมการและวางแผนก่อนออกปฏิบัติงานจริง โดยมีกิจกรรมหลัก ดังนี้
 - เตรียมความพร้อมทางกาย วาจา และใจของ อสพ.
 - เตรียมความพร้อมของเครื่องมืออุปกรณ์
 - สร้างความเข้าใจเรื่องหลักการ และกฎระเบียบในการทำงานต่างๆ

กฎระเบียบในการทำงานกับชุมชนที่ทีม อสพ. ต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ได้แก่

ข้อควรปฏิบัติ	ข้อห้าม
- ทำงานต่อเนื่อง จริงจัง - มีความซื่อสัตย์ - ตามความต้องการของชาวบ้าน - ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม - รับปากแล้วต้องทำ - ถ้าทำไม่ได้ต้องชี้แจง - ค้นหาศักยภาพของชุมชน	- ไม่ดูถูก ไม่พูดเหยียดหยาม ไม่พูดพร่ำเพรื่อ - ไม่ซอกแซกหาเรื่อง - ไม่ทำผิดกรณีชู้สาว - ไม่เอาของชาวบ้าน - ไม่รื้อฟื้นอดีต (การทำงานของโครงการอื่นๆ) - ไม่ข้องเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่น

¹⁴ ดูตัวอย่างรายงาน ก ข ค ง จ ของหมู่ที่ 1 บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ในภาคผนวก

- วางเป้าหมาย แผนงาน และกำหนดเวลาในการทำงาน 1 เดือนข้างหน้า ในการสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางภูมิสังคม
- ทบทวนความรู้ที่ต้องใช้ในการทำงาน เช่น การใช้เครื่องมือ GPS การบันทึกและส่งข้อมูล ทั้งภาคทฤษฎีและทดลองทำจริง¹⁵
- สิ่งที่ได้จากกิจกรรม
 - พัฒนาการของ อสพ.
 - การปรับตัวและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น
 - ความรู้และความคิดใหม่ เช่น การวางแผนล่วงหน้า ความสำคัญของการมองภาพกระบวนการเทคนิคการสอนโดยให้เรียนรู้ด้วยตนเอง ค้นคว้าด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เข้าใจลึกซึ้งกว่า และอสพ. จะเอาไปใช้ประโยชน์ในการทำงานร่วมกับชุมชนต่อไปได้ (ตอนแรก หลายคนอาจไม่เข้าใจว่าการให้ทำทุกอย่างเองและทีมพี่เลี้ยงไม่พูดมากเป็นการสอน แต่มาถึงจุดนี้ของการอบรม จะเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่ดีขึ้นกับหลายคน และคนเหล่านี้จะเข้าใจว่าทุกกระบวนการและขั้นตอนที่ผ่านมาเป็นการสอน)

ทีมปฏิบัติการพัฒนาของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ทำงานในลักษณะของ “กองทัพนกบ” หรือบางคนเรียก “กองโจร” คือ เมื่อได้รับคำสั่งในการปฏิบัติการแล้ว ต้องทำให้สำเร็จ เมื่อเริ่มลงมือแล้วจะมีแม่ทัพวางแผน และรองแม่ทัพฝ่ายต่างๆ เตรียมประสานพื้นที่ เตรียมกองกำลัง เครื่องครัว เสบียง ที่พัก ระบบการสื่อสาร เป็นต้น แบ่งหน้าที่กันตามลำดับความสามารถ และลำดับความสำคัญในแต่ละเรื่อง มีฝ่ายดูแลความปลอดภัยในแต่ละระดับ เมื่อปฏิบัติการในแต่ละวันและทำกิจส่วนตัวเสร็จแล้ว จะมาสรุปรายงานการปฏิบัติการในแต่ละวันว่าทำอะไรไป พบอะไร มีปัญหาอุปสรรคใด รู้สึกอย่างไร สะท้อนและแลกเปลี่ยนความคิดที่สอนน้อง เพื่อนเรียนรู้จากเพื่อน เป็นต้น ทำให้เกิดบรรยากาศของชุมชนเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นค่ายปฏิบัติการในพื้นที่

¹⁵ ดูตัวอย่างการอบรมการใช้อุปกรณ์หาพิกัดสัญญาณดาวเทียม (GPS) ในภาคผนวก

กิจกรรมที่ 4

ฝึกอบรบจากการปฏิบัติงานจริง (สำรวจข้อมูลภูมิสังคมพื้นฐานหมู่บ้านเป้าหมาย)

- การจัดเวทีการประชุมทำความเข้าใจระดับชุมชน
- การสำรวจข้อมูลพื้นฐานภูมิสังคม
- หลักในการอบรมจากการปฏิบัติงานจริง
 - ในระยะแรก มอบหมายให้รับผิดชอบเรื่องเล็กๆ ก่อน เช่น นัดหมายชาวบ้าน แล้วคอยสังเกตศักยภาพ ความสามารถต่อไป
 - เวลามอบหมายงานต้องกำหนดขอบเขตและอำนาจในการตัดสินใจให้ด้วย เพื่อให้มีอิสระในการคิดตัดสินใจด้วยตนเอง
 - พยายามให้เห็นร่วมกันก่อน เช่น ให้ออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นคู่ และให้โจทย์ต่างกัน เพื่อให้เห็นวิธีการของกันและกัน หรือเห็นสิ่งผิดถูกด้วยตัวเอง และพิจารณาว่าจะทำตามหรือไม่ทำตาม
- สิ่งที่ได้จากกิจกรรม
 - พัฒนาการของ อสพ.
 - ความอดทน
 - ความกล้า เช่น ในการตัดสินใจ ซึ่งเกิดจากความมั่นใจ และความสามารถในการหาข้อมูล เหตุผลมาอธิบายได้ดีขึ้น
 - วินัย เช่น เคยตื่นสายเป็นตื่นเช้า
 - ทำงานเป็นทีมได้ดีขึ้น จากการมีประสบการณ์ร่วมทำให้เข้าใจเพื่อนร่วมงานระดับต่างๆ ดีขึ้น
 - มีปฏิภาณไหวพริบดีขึ้น
 - ทักษะความรู้ใหม่ๆ เช่น การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการทำงาน การเขียนรายงาน การทำแผนงานล่วงหน้า การสังเกต
 - ความภาคภูมิใจ

(หลังการลงพื้นที่ปฏิบัติงานจริง) ตัวชี้วัดความสำเร็จในสร้างทีม อสพ. และความต่อเนื่องของการอบรมเพื่อให้ได้ อสพ. ที่มีคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนามาตรฐานเดียวกัน เข้าใจหลักการและวิธีการทำงานของโครงการ

- ผู้นำและชาวบ้าน เข้าใจหลักการ วิธีการทำงานของโครงการ และให้ความร่วมมือกับโครงการ
- ผู้นำและชุมชนลุกขึ้นลงมือปฏิบัติ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยความเข้าใจ
- โครงการได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และชัดเจนตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
- จำนวนปัญหาและข้อสงสัยของชุมชนที่ได้รับการแก้ไขหรือตอบสนอง
- จำนวนความผิดพลาดในการทำงานลดลง

อย่างไรก็ดี มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงได้เริ่มพัฒนาเครื่องมือในการประเมินและให้คะแนนความสามารถในการทำงานของ อสพ. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารจัดการทีมงานให้คนที่เหมาะสมได้ทำงานที่เหมาะสม คนที่อ่อนในบางทักษะได้ทำงานคู่กับคนที่แข็งในเรื่องนั้นๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมประสิทธิภาพของทีม ซึ่งจะส่งผลให้ในที่สุดสมาชิกทุกคนมีความรู้ความสามารถรอบด้านและได้มาตรฐานเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด โดยควรทำการประเมินทุก 6 เดือน¹⁶

เทคนิควิธีการสอนงานและสร้างทีมของทีมพี่เลี้ยงมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ

- ไม่พูดเรื่องเงินเดือนค่าจ้าง เพราะต้องการคัดเลือกคนที่ทำงานด้วยใจรักและวิญญูณอย่างแท้จริง
- สอนแบบไม่พูด แต่ทำให้เห็น เช่น ไม่ตอบคำถาม แต่ให้ไปหาคำตอบเอง มีการแสดงถึงความรัก ความห่วงใย และความสามัคคีในทีม เช่น หัวหน้า ลูกน้อง นอนที่พักรักษาเดียวกันหมด
- สอนหมดทุกอย่าง ไม่หวงความรู้ อธิบายจนกระทั่งจนกว่า อสพ.จะทำเองได้ เช่น ไปไหนพยายามพา อสพ. ไปด้วย เพื่อฝึกให้สังเกตวิธีการพูด การแก้ปัญหา หรือให้ อสพ.ออกทำงานคู่กัน และมอบหมายงานคนละชิ้นพร้อมขอบเขตอำนาจการตัดสินใจ ซึ่งต่างคนต่างก็จะเรียนรู้จากข้อดีข้อเสียของกันและกัน
- ประชุมระหว่างมื้ออาหาร เพราะทีมจะได้รู้พร้อมกัน
- ไม่เบื่อกับที่จะพูดเรื่องเก่าจนกว่าจะเข้าใจตรงกันและเท่ากันหมด
- ถ้ามีการผิดพลาดในการทำงาน ถือเป็นความรับผิดชอบร่วมของทีมต่อคนภายนอก แต่ภายในทีมงานผู้รับผิดชอบโดยตรงต้องยอมรับและนำไปปรับแก้

¹⁶ ดูตัวอย่างตารางแสดงความสามารถและหน้าที่ความรับผิดชอบทีม อสพ. บ้านเบียงซ้อ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ในภาคผนวก

- ทีมที่เลี้ยงแบ่งเป็น 2 ทีม คือ ทีมที่คอยกวาดชั้น และทีมที่ปอลบโยน ให้คำแนะนำ
- เลือกคำคม กินใจมาสอน อสพ. เสมอ เช่น
 - ทุกข์ของชาวบ้าน คือ ทุกข์ของเรา
 - การเป็นผู้บังคับบัญชา ต้องมา(ถึง)ก่อนผู้ใต้บังคับบัญชาเสมอ และถ้าเป็นผู้ใต้บังคับบัญชา ต้องมา (ถึง) ก่อนผู้บังคับบัญชาเสมอ

ปัจจุบัน มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ นำประสบการณ์ด้านการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนจากโครงการพัฒนาดอยตุงฯ และโครงการขยายผลในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ มาถอดองค์ความรู้และพัฒนาการอบรม อสพ. ให้กลายเป็น “หลักสูตรนักปฏิบัติการพัฒนา” โดยมุ่งหมายให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่แรกเริ่ม ควบคู่กับการสร้างศักยภาพชุมชนให้พึ่งพาตนเองและสานต่องานพัฒนาเองได้

ทั้งนี้ เนื้อหาหลักของหลักสูตรประกอบด้วย 17 บท ดังนี้

หลักการ ฐานความคิด

- บทที่ 1 หลักคิด หลักปฏิบัติ และผลสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน
- บทที่ 2 คุณสมบัติของนักปฏิบัติการพัฒนา

ทักษะพื้นฐานงานพัฒนา

- บทที่ 3 แผนที่ และระบบ GIS
- บทที่ 4 การพัฒนาระบบน้ำ
- บทที่ 5 การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร
- บทที่ 6 การพัฒนาปศุสัตว์แบบครบวงจร
- บทที่ 7 การพัฒนาอาชีพนอกภาคการเกษตร (หัตถกรรม เป็นต้น) และกองทุน
- บทที่ 8 การฟื้นฟูป่า: การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่ลุ่มน้ำตามดอยตุงโมเดล
- บทที่ 9 การสร้างความเข้าใจและเทคนิคการเข้ามวลชน

การหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

- บทที่ 10 การสำรวจพื้นที่ทำกินและการใช้ประโยชน์พื้นที่
- บทที่ 11 การเดินกายภาพ: การสำรวจทุนทางธรรมชาติและอาชีพ
- บทที่ 12 การเดินศักยภาพ: การประเมินพลังสังคม (อุณหภูมิจ) ของชุมชน
- บทที่ 13 การสำรวจเศรษฐกิจสังคม

บทที่ 14 การวิเคราะห์-ประมวลข้อมูล และเตรียมการนำเสนอข้อมูลให้ชุมชน

บทที่ 15 การคืนข้อมูลและร่วมกับชุมชนหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริง

บทที่ 16 การวางแผนการพัฒนา

การประยุกต์ใช้กับบริบทของตน

บทที่ 17 ประเมินผลผู้เข้าอบรม: แบ่งกลุ่มจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่

ภาพที่ 1

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ และอาสา คพต.พ. ที่มาเข้ารับการอบรมที่ค่ายเม็งรายมหาราช จ.เชียงราย

ภาพที่ 2

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณฯ และอาสา คพต.พ. ที่มาเข้ารับการอบรมที่ค่ายเม็งรายมหาราช จ.เชียงราย

ภาพที่ 3

อสพ. จากโครงการขยายผลมาศึกษาดูงานที่โครงการพัฒนาอยู่ตุงฯ

ภาพที่ 4

ทีม อสพ. ทีมพี่เลี้ยง ชาวบ้าน และผู้แทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ ร่วมเดินสำรวจแปลงพื้นที่ทำกิน

ภาพที่ 5

ทีม อสพ. ทีมพี่เลี้ยง ชาวบ้าน และผู้แทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ ร่วมเดินสำรวจแปลงพื้นที่ทำกิน

ภาพที่ 6

ทีม อสพ. ทีมพี่เลี้ยง ชาวบ้าน และผู้แทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ ร่วมเดินสำรวจแปลงพื้นที่ทำกิน

ภาพที่ 7

ทีมปฏิบัติการพัฒนาประชุมทบทวนทำความเข้าใจผู้นำ กรรมการชาวบ้าน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความอยากร่วมอย่างต่อเนือง

ภาพที่ 8

อสพ. จากโครงการขยายผลในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมากับทีมพี่เลี้ยงของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ

ภาพที่ 9

อบรม อสพ. เรื่องการใช้เครื่องมือหาพิกัดสัญญาณดาวเทียม (GPS)

ภาพที่ 10

ทีมพี่เลี้ยงจัดรายการวิทยุชุมชนเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชน

ภาพที่ 11

อสพ. สํารวจเก็บข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมตามครัวเรือน

ภาพที่ 12

อสพ. สํารวจเก็บข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมตามครัวเรือน

ภาพที่ 13

อบรม อสพ. ภาคใต้ เรื่องการพัฒนาระบบน้ำ

ภาพที่ 14

ทีม อสพ. ภาคใต้ สํารวจเก็บข้อมูลเศรษฐกิจและสังคมตามครัวเรือน

ภาพที่ 15

อบรม อสพ. จากโครงการขยายผลในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา เรื่องการพัฒนาไปสู่ตัวอย่าง

ภาพที่ 16

อบรม อสพ. จากโครงการขยายผลในสาธารณรัฐสหภาพเมียนมา เรื่องการทำบัญชี

ภาคผนวก

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9
ด้านการพัฒนาประเทศ จากบทพระราชทานสัมภาษณ์
ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
หนังสือ พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา

ทรงแก้ไขปัญหาให้ประชาชนโดยใช้องค์ความรู้

เรื่องหลักการทรงงานและแนวพระราชดำริในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสที่เผยแพร่เป็นที่รู้ทั่วไป หลักกว้างๆ ของพระองค์ คือ เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรว่ามีสิ่งอะไรที่ควรปรับปรุงได้ดีกว่านี้ ทำประโยชน์ให้เจริญรุ่งเรืองได้มากขึ้นกว่านี้ หรือประชาชนยังมีปัญหาความทุกข์ในพื้นที่แบบนี้จะอย่างไร โดยพระองค์จะทรงใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรือหากยังทรงไม่มีความรู้ในสิ่งที่คิดว่าสำคัญ พระองค์จะทรงหาความรู้ โดยทรงศึกษาและสนทนากับผู้รู้ต่างๆ แล้วนำมาประยุกต์ปรับปรุง ด้วยความตั้งพระราชหฤทัยที่จะทำประโยชน์ให้แก่ประชาชน พระองค์เองจะทรงลำบากเดือดร้อนอย่างไรก็ไม่ทรงสนพระทัย ถ้าทรงเห็นว่าดีแล้ว ก็ต้องเข้มแข็งพอที่จะทำ หากว่ามีปัญหาหรือใครว่ามา ก็ทรงต้องมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ไม่ใช่ว่าพอมีปัญหาก็หลีกเลี่ยงไป ต้องอดทนตั้งใจ ระมัดระวัง และรอบคอบ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสั่งสมความรู้พื้นฐาน โดยทรงเรียนรู้จากการคุยกับเจ้าหน้าที่ที่ถวายนายงานในเรื่องต่างๆ จากนั้นทรงค่อยๆ สร้างองค์ความรู้ของพระองค์เอง หลังจากทรงทำนานๆ ก็ทรงมีประสบการณ์ จนทรงประเมินราคาโครงการได้เลย

ทรงใช้ความรู้อย่างบูรณาการ... มิได้ทรงตั้งทฤษฎีไว้ก่อน

นอกจากนี้ ทรงนำความรู้และวิชาการต่างๆ มาใช้ร่วมกัน หรือที่สมัยนี้เรียกว่า “บูรณาการ” ไม่ทิ้งแง่ใดแง่หนึ่ง อย่างเช่น เรื่องอย่างนี้ในแนววิศวกรรมศาสตร์ทำได้ แต่ว่าอาจจะไม่เหมาะสมในเชิงเศรษฐศาสตร์ หรือเหมาะสมดีในเชิงเศรษฐศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ แต่ไม่เหมาะสมกับความสุขหรือความเจริญก้าวหน้าของประชาชน ก็ไม่ได้

เมื่อพระองค์เสด็จฯ ไปพบประชาชนที่ทุกข์ยากทรงช่วยได้ก็จะช่วยทันที พระองค์ไม่ได้ตั้งทฤษฎีไว้ก่อน แล้วทรงทำตามทฤษฎี อย่างทฤษฎีใหม่หรือทฤษฎีอื่นๆ พระองค์ทรงเห็นอะไรที่กระทบหรือเห็นว่ามีปัญหา ก็ทรงหาทางแก้ไข และเมื่อทำไปมากๆ ก็ออกมาเป็นทฤษฎี ฉะนั้นเห็นว่าพระองค์ไม่ได้ตั้งทฤษฎีโดยที่คิดตามปรัชญาและทฤษฎีมาก่อน แล้วหาตัวอย่างเข้าไปปฏิบัติตาม แต่มีความรู้สึก ว่าพระองค์ทรงมีตัวอย่างมากมายจากการเสด็จฯ ไปยังที่ต่างๆ เพื่อทอดพระเนตรสภาพปัญหาที่แท้จริง

ทรงพัฒนาเพื่อมุ่งสู่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน”

เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุขโดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญ คือ นักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติและเป็นเรื่องของจิตใจ

การทำงานพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่องการเสียสละเพียงอย่างเดียว เป็นการทำให้ตนเองด้วย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่ด้วยกัน ถ้าเราอยู่อย่างสุขสบาย ในขณะที่คนอื่นทุกข์ยาก เราย่อมอยู่ไม่ได้ นักพัฒนาควรมีจิตสาธารณะ รักที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนอยู่เสมอว่า งานพัฒนานั้นต้องเป็นที่ต้องการของบุคคลเป้าหมาย และผู้ร่วมงานต้องพอใจ งานพัฒนาเป็นงานยากและกินเวลานาน ผู้ที่ทำงานพัฒนา หรือที่เรียกว่า “นักพัฒนา” จึงต้องเป็นผู้ที่อดทน เชื้อมั่นในคุณความดี มีใจเมตตากรุณา อยากรให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และอยากรให้ผู้อื่นมีความสุข ต้องมีความรู้กว้างขวาง เพราะงานพัฒนาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ มาก ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้าใจและยอมรับนับถือผู้อื่น เพราะเป็นงานที่ไม่มีทางทำสำเร็จได้โดยลำพัง

นอกจากนี้ นักพัฒนาต้องเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต ถ้าคอร์รัปชันหรือโกงเสียเองแล้ว ก็จะเป็นที่เกลียดชังผู้อื่นไม่ไว้ใจ หรือไม่เป็นตัวอย่างที่ดี เมื่อพัฒนาสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรือง ก็จะเกิดความสุขถ้วนทั่วทั้งบุคคลเป้าหมายและนักพัฒนาเอง

ด้วยวิธีเช่นนี้ และด้วยความตั้งใจจะทำประโยชน์ให้แก่คนอื่น ตัวเองจะลำบากเดือดร้อนไม่สนใจ หรือหากเห็นว่าดีแล้ว ก็ต้องมีความตั้งใจเข้มแข็ง และอดทนพอที่จะทำต่อไปโดยไม่ย่อท้อ

“ระเบิดจากข้างใน” พัฒนาให้ชาวบ้านเข้มแข็งก่อน

การพัฒนาราษฎรในพื้นที่ที่จะทรงมีวิธีของพระองค์ คือ การเสด็จ ไปในป่าบนเขา ตอนแรกจะเสด็จ แบบยังไม่ได้มีการตัดถนนเข้าไป พระองค์ต้องเสด็จ เข้าไปอย่างลำบาก เพราะว่าพระองค์ไม่ต้องการ จะให้คนอื่นมาเอาเปรียบคนข้างใน ในขณะที่เขายังไม่เข้มแข็งพอ พอพัฒนาให้เขาเข้มแข็งแล้ว เขาจะออกมาเอง คือ “ระเบิดจากข้างใน”

แต่เดี๋ยวนี้เวลาเขาทำการพัฒนา เขาจะต้องการถนนก่อนและคิดว่าจะได้ผลที่สุด ซึ่งไม่ใช่เฉพาะ ที่เมืองไทย ที่เมืองจีนก็เช่นกัน และจากเอกสารของเอดีบีหรือธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย ก็ใช้ ถนนเป็นตัวชี้วัดการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม สมัยนี้การพัฒนาจะเป็นอีกแบบ จะให้คงแบบเดิมไว้คงไม่ได้ เราก็ต้องปรับปรุง เช่น มีอาจารย์มาปรึกษาฉันว่า ตอนนี้ผลผลิตในพื้นที่มีมาก แล้วจะตั้งโรงงานในพื้นที่ที่ก็เห็นจะเป็นไปได้ โรงงานที่เราตั้งอยู่เดิมนี่ดีแล้ว ฉันกำลังพยายามจัดการทำถนนดีๆ ให้ไปถึงไร่ เพื่อนำพืชผลออกมา และต่อไปก็ต้องจัดหารถสิบล้อสำหรับบรรทุกพืชผลเพื่อขนส่งไปโรงงาน และต้องเป็นรถสิบล้อที่แล่นได้ ปลอดภัย ไม่ใช่จะยึดแต่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่ไห้สร้างถนนเข้าไป ต้องดูตามเหตุผล พระองค์ทรงไม่ว่าหากมีเหตุผลและความจำเป็น

ทรงเป็นต้นแบบ ‘ประชาพิจารณ์’

ก่อนจะเสด็จ ไปทรงงานตามที่ต่างๆ จะทอดพระเนตรจากแผนที่ทางอากาศก่อนว่าควรเสด็จ ที่ไหน หรือจะทรงแก้ปัญหาในพื้นที่อย่างไร เช่น สามารถนำน้ำจากตรงนี้ไปเลี้ยงนาตรงโน้น ได้ประโยชน์ และจะต้องมีรายจ่ายจากการก่อสร้างหรือดำเนินงานเท่าไร จะได้ผลจ่ายกลับคืนภายใน กี่ปี และที่สำคัญ ต้องไปคุยกับชาวบ้านก่อนว่าเขาต้องการไหม ถ้าเขายังไม่ต้องการ ยังไม่สบายใจ ที่จะทำ เราก็ไปทำที่อื่นก่อน นั่นคือ ทรงทำประชาพิจารณ์ด้วยพระองค์เอง ทรงทำตรงนั้นเลย บางครั้งมีคนกราบบังคมทูลหรือถวายความเห็น บางทีก็ดี บางทีก็แย่ คือ ประโยชน์เข้าที่ตัวเขา คนเดียว คนอื่นไม่ได้ พระองค์ก็ทรงทำตามเขาไม่ได้ เพราะถ้าทรงทำ เขาสบายคนเดียว เพื่อนบ้าน ไม่สบาย ก็ต้องดูด้วย ทรงพิจารณาอย่างรอบคอบ

ทรงมุ่งพัฒนาทั้งคนและพื้นที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเรื่องต้องพัฒนาทั้งคนและพื้นที่ โดยจะทรงพยายามให้ ทั้งคนและพื้นที่ได้รับการพัฒนา พระองค์ตรัสว่า ถ้าพื้นที่ดี คนที่ได้รับประโยชน์ ก็คือ คนเหล่านั้นที่เคย

ลำบาก ขณะเดียวกัน จะต้องพัฒนาคนในพื้นที่ให้ดีขึ้นด้วย หากเป็นเช่นนี้ รุ่นลูกรุ่นหลานก็จะมี การศึกษาดี และมีอาชีพที่มั่นคง

พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาโดยให้คนยากจนออกไปจากพื้นที่ และนำคนที่พัฒนาแล้วเข้าไป อยู่ในพื้นที่แทน เพราะทรงเห็นว่าหากใช้วิธีนี้คนจนที่ลำบากจะไม่ได้รับการพัฒนา

ทรงบริหารความเสี่ยง...ทดลองจนได้ผลดีก่อนพระราชทานแก่ราษฎร

ส่วนใหญ่เมื่อเขาเห็นทรงปฏิบัติหรือทดลองแล้วได้ผล เขาก็นำไปปฏิบัติ แต่บางครั้งก็มีเสียงบ่น เหมือนกันว่า พระองค์ทรงทดลองอยู่นั่นเอง ทำไมไม่เอาจริงเสียที จริงๆ แล้วพระองค์ตรัสเสมอว่า ถ้ายังไม่ดีจริง ไม่ให้ประชาชนนำไปทำแล้ว ต้องรับผลแห่งความผิดพลาดหรือการรับกรรม เช่น เรานำ ผลไม้แบบใหม่มาปลูก จะขึ้นหรือเปล่า จะดีหรือเปล่าก็ไม่รู้ เราต้องเป็นคนรับผิดชอบความเสียหาย ที่จะเกิดขึ้นเสียก่อน แต่ถ้าไม่ลองของใหม่เลย ก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน พระองค์จะทรงทำโดยต้องทดลอง จนแน่ใจว่าทำได้ แล้วจึงให้เขาทำ เป็นการ “บริหารความเสี่ยง” ไม่ให้เขาเสี่ยง คนที่ไม่มี แล้วยังมา เสี่ยงต้องรับเคราะห์กรรมอีก พระองค์จะไม่ทรงทำ

อย่างตอนเสด็จ จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 50 กว่าปีมาแล้ว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปเรื่อยๆ ไปเจอบ้านชาวเขาหลายเผ่า ทอดพระเนตรเห็นเขาปลูกฝิ่น ซึ่งไม่ได้ทำให้เขาร่ำรวย ซ้ำยังทำให้สุขภาพ เสื่อมโทรม เพราะว่าสูบบ้าง และขายราคาถูกให้พ่อค้าคนกลาง พวกค้าฝิ่นเถื่อน สมัยก่อนนั้น ประเทศอื่นๆ เขาปราบฝิ่นโดยการเข้าไปเผาไร่ฝิ่น แต่พระองค์ตรัสเสมอว่า ถ้าเรายังไม่สามารถ ช่วยเหลือใครให้มีความกินดีอยู่ดีขึ้น เราจะไปทำลายวิถีชีวิตเก่าเขาไม่ได้ และการที่จะช่วยเขา ต้องทดลองทำให้แน่ใจก่อนว่าดีแล้วจึงค่อยให้เขาทำ โดยพระองค์จะทรงทดลองปลูกพืชผักผลไม้ต่างๆ เมื่อได้ผลแล้วจึงนำไปให้ชาวเขาปลูกทดแทนฝิ่น คือ ทรงค่อยๆ ทำ

แล้วก็ยังมีประเทศต่างๆ นำพืชผลมาให้ลองปลูกแทนฝิ่น จนโครงการควบคุมยาเสพติดของ สหประชาชาติเขาถามว่า ที่เมืองไทยใครเป็นคนทำเรื่องนี้ สมัยนั้นยังไม่มีใครทำ มีแต่พระองค์ทรง ทำอยู่ เขาอาสาว่าจะมาช่วย แต่งานทั้งหมดพวกเราคนไทยทำกันเองได้ รวมทั้งงานด้านวิชาการด้วย เพราะเรามีคนจากมหาวิทยาลัยต่างๆ มาช่วย ภาคกลางมีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทางเหนือ มีมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ขณะนั้นยังไม่มีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อภายหลังมีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เกิดขึ้น จึงมาร่วมทำงานถวายด้วย

ทรงรับฟังและหาทางแก้ปัญหาให้ประชาชน

เวลาจะเสด็จฯ ไปไหน บางครั้ง คนทั้งขบวนยังไม่รู้เลยว่าเสด็จฯ ไปไหน เพราะพระองค์มีพระราชประสงค์ไม่ให้ประชาชนต้องลำบาก อย่างฉันตามเสด็จฯ บางทีพระองค์ทรงแกล้งพระราชทานแผนที่มาให้ และตรัสว่าจะเสด็จฯ ประมาณตรงนี้ จะทรงขับรถไปตามที่ฉันบอกทาง ทรงให้เป็นเนวิเกเตอร์ฉันก็บอก เลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวา ตรงหน้า 3 เมตร จริงๆ ไม่ถูก พระองค์ก็ทรงแกล้งขับตามที่ฉันพูด มีอยู่วันหนึ่ง ลงไปอยู่กลางนา ไม่มีคนเลย มีแต่พระรูปหนึ่งกำลังซ่อมหลังคาโบสถ์ พระหันมาเห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ปีนลงจากโบสถ์ แล้วไปที่หอกลอง ตีกลอง ที่บอกทางเปื้อนมาเลยไปตองพระตีกลองตะลุมตุ้ม ฉันก็ได้เห็นคราวนั้น

พระตีกลองสักพักหนึ่ง ประชาชนก็มาเข้าเฝ้าฯ กันมากมาย มาเฝ้าฯ แล้วก็เล่าถวายว่าตรงนี้เป็นอย่างไร มีความเดือดร้อนอะไร พระองค์ทรงรับฟัง แล้วก็ทรงช่วยแก้ปัญหาตามที่เขารายบายบ่งคมทูล พอเขามารายบายบ่งคมทูล พระองค์ก็เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรทันที แล้วก็ทรงถามและคุยกันว่าตกลงเราจะทำอย่างไรกันดีที่จะแก้ปัญหานี้ๆ เช่น ปัญหาการแบ่งน้ำที่แช่ปอ สมัยนี้เราไม่เห็นแล้วนะปอ เราจะแช่ปอ พอแช่ไปน้ำก็จะเน่า น้ำนั้นจะเอาไปใช้การเกษตรก็ไม่ได้ เอาให้วัวควายหรือสัตว์อื่นกินก็จะป่วย คนที่ทำปอกับปลูกข้าวก็ตีกัน พระองค์จึงทรงให้แยกน้ำเพื่อทำกิจกรรมข้าวและปออย่างโครงการปากพั่น พระองค์ทรงแบ่งกิจกรรมเพื่อที่ว่าคนไหนจะทำกิจกรรมอะไร ตรงนี้เขตนน้ำจัดตรงนี้เขตนน้ำเค็ม เรียกว่า “การจัดปฏิรูปที่ดินใหม่” หรือ Land Consolidation

พระองค์ทรงงานเพื่อให้ชีวิตของคนไทยมั่นคง

หลักของพระองค์ คือ อยากให้คนมีความรู้ แม้แต่สาธารณกรมก็เป็นหนึ่งในงานพัฒนา การพระราชทานทุนการศึกษา การสร้างโรงเรียน ก็ทรงสร้างไว้หลายโรงเรียน งานพัฒนาเพื่อความมั่นคง พระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มก่อนเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ ที่สมัยนี้เรียกว่า Human Security ก็เป็นสิ่งที่เรารู้จักและเคยชินกัน ไม่ใช่ว่าพัฒนาให้ประเทศไทยมีความมั่นคงอย่างเดียว แต่เป็นการทรงงานเพื่อให้ชีวิตของคนไทยมั่นคง มีสุขภาพดี มีความรู้ มีการศึกษาที่สามารถจะทำอะไรได้ และจะได้ฝึกหัดนักพัฒนารุ่นต่อๆ ไปให้มีจิตใจอยากจะทำสิ่งดีๆ ให้แก่ประเทศชาติ และให้มีความรู้ที่จะทำได้ มีสิทธิ มีจิตอาสาที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

เรื่องของการสอนคนอื่นให้ทำ พระองค์ทรงถือว่าสำคัญ ในส่วนของฉัน ทำหน้าที่เหมือนกับจับเกรดเล็กผสมน้อย โครงการที่มีอยู่เป็นจำนวนมากก็แบ่งกันไปดูแลรับผิดชอบเป็นภาคๆ ไป เมื่อมีคนขอความช่วยเหลือให้ทำอะไรในพื้นที่นั้นๆ ก็ต้องไปศึกษาก่อน เพราะบางครั้งจะมีคนที่ไม่ต้องการ หรือคิดคนละอย่าง

ทรงเน้นให้การศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาส

ในการพัฒนานั้น การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต้องมีการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกระดับ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา จะต้องฝึกนักเรียนให้มีทักษะ ทั้งในการปฏิบัติ และมีพลังความคิด ให้มีระบบแบบวิทยาศาสตร์ และต้องมีจินตนาการ ซึ่งจะนำไปเกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม เพื่อให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

เมื่อก่อนทำโครงการต่างๆ กับพระองค์ ตอนหลังก็มีทำเอง ฉันทพจะทำอะไรได้ ก็จะทำ แต่รูปแบบหรือสไตล์ก็จะต่างออกไป อย่างตอนแรกๆ พอพระองค์เสด็จฯ ไปไหน เห็นคนเขาอดข้าวอดปลา พระองค์ทรงให้ตั้ง “มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน” สมัยนั้นก็หลายสิบปีมาแล้ว เมื่อก่อน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชทำ ตอนหลังคุณหญิงอัมพร มีสุข ซึ่งท่านก็อายุประมาณ 90 กว่าปีแล้ว ก็ยังทำอยู่ และก็กำลังจะฉลอง 50 ปีของมูลนิธิฯ

ในระยะเริ่มต้น ทรงให้มูลนิธิ จัดทำโครงการอาหารให้เด็กนักเรียน รวมทั้งทรงสอนให้นักเรียนปลูกผัก ปลูกไม้ผล เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความรู้ในการทำการเกษตร สามารถลงมือทำกันเองได้ ซึ่งนอกจากจะได้มูลค่าเพิ่มทางด้านสิ่งของแล้ว ยังเป็นการรวมคนด้วย พอรู้ว่าเราอยากได้อะไร อยากได้จอบ ได้เสียม ชาวบ้านหรือคนขายจอบ ขายเสียม ขายอุปกรณ์ต่างๆ ก็มาช่วย เห็นเราทำแก๊ง กังๆ ทำไม่ค่อยถูกเท่าไร ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ก็มาร่วมช่วย ตอนหลังใครๆ ก็เข้ามาช่วย หลายๆ คนก็ได้รับประโยชน์

บางแห่งต้องนั่งมอเตอร์ไซด์ไปเป็นชั่วโมง ไปถึงที่นั่น ไม่มีไฟฟ้า ก็ไปช่วย ถ้าทำไฟฟ้าพลังน้ำไม่ได้ ก็ใช้พลังแสงอาทิตย์ การช่วยเหลือทุกอย่างสืบเนื่องมาจากพระองค์ ตอนนั้นพระองค์เสด็จฯ ไปที่ไหน ก็จะทรงสร้างโรงเรียนในชนบทและชุมชนที่อยู่ในที่ห่างไกล ต้องเริ่มการพัฒนา

ตั้งแต่ต้น เราต้องสร้างโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนชุมชนในหมู่บ้าน อย่างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ตำรวจเขาคิดแล้วมาขอพระราชทานให้ช่วยทำ พระองค์เสด็จฯ ไปที่ไหนเห็นว่ายังไม่มีโรงเรียน ก็ทรงสร้าง อย่างเช่น โรงเรียนนรมเกล้า และอีกมากมาย ของโครงการหลวงก็มี โรงเรียนสำหรับเด็กยากจนในกรุงเทพฯ ก็มี ตอนนั้นฉันยังเล็กจำไม่ค่อยแม่น จำได้ว่าพวกนิสิตจุฬาฯ ช่วยทำ แต่ก่อนเขาเรียกว่ากองขยะถนนดินแดง ทรงทำเรื่อยมาจนนำไปสู่การสร้างแพลตฟอร์ม

ทรงศึกษาสภาพแวดล้อมระหว่างเสด็จ

เวลาพระองค์เสด็จฯ ไปไหน ระหว่างเสด็จฯ จะทรงศึกษาไปด้วย เช่น เวลาทรงเครื่องบินหรือเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง ทอดพระเนตรไปตลอดว่าที่ตรงนี้เป็นอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จะปรับปรุงหรือจะนำสิ่งที่ดีที่มีอยู่มาเสริมให้ได้ดีที่สุดอย่างไร ฉะนั้นก็นำไปสอนนักเรียนด้วย

นอกจากนี้ พระองค์ทรงสอนอีกว่า ขณะนั่งรถก็สามารถเรียนรู้ได้มาก จากการที่รถวิ่งขึ้นภูเขา หรือวิ่งอยู่บนพื้นราบ พืชพันธุ์ธรรมชาติจะเปลี่ยนไปตามสภาพพื้นดิน สภาพหิน และสภาพอะไรๆ ก็เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่พืชเศรษฐกิจอะไร หรือความเป็นอยู่ของราษฎรในที่ต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร สามารถเรียนรู้จากธรรมชาติได้ทั้งนั้น ทอดพระเนตรเสร็จก็ทรงนำมาคิดวิเคราะห์เป็นโครงการ ไม่ใช่ว่าพระองค์คิดไว้ก่อนหรอก

ทรงทำทุกอย่างเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้มีความสุข

ที่แก่งกระจานมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่มาก พระองค์เสด็จฯ เข้าไปเพื่อทรงดูแลชาวบ้านกลุ่มนี้ว่าควรเพาะปลูกอะไร ทำอย่างไรจะมีอยู่มีกิน และสามารถที่จะนำของไปขายหรือประกอบอาชีพอื่นๆ จึงทรงให้ความรู้ รวมถึงส่งเด็กๆ แกวนั้นเรียนหนังสือ ส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้เขามีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เจ็บไข้ได้ป่วย ก็ทรงรักษา โดยทำแบบครบวงจรในทุกๆ อย่าง พระองค์ทรงพัฒนาอย่างครบวงจร อะไรที่จะเสริมให้ดีขึ้นได้ ทรงทำทุกอย่าง

งานบางอย่าง อาจจะคิดว่าไม่เกี่ยวกับการพัฒนา อย่างเช่น การแก้ไขหรือป้องกันโรค ทุเลาระหม่อมปู่ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) ทรงส่งเสริมการป้องกันโรค สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนการป้องกันอหิวาตกโรคและโรคต่างๆ รวมถึงป้องกันและรักษาโปลิโอโดยให้ทำกายภาพบำบัด เรื่องวิชาความรู้ พระองค์ก็ทรงทำหลักของพระองค์ คือ ทรงทำทุกอย่างที่จะช่วยเหลือประชาชนให้มีความสุข

‘ศูนย์ศึกษาการพัฒนา’ แหล่งศึกษาและทดลองเพื่อการเรียนรู้

การทรงงานพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเลือกพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับคนที่อยู่ในพื้นที่แบบเดียวกันได้ลองนำไปทำ เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ทดลอง และเรียนรู้ เรียกว่า “ศูนย์ศึกษาการพัฒนา” โดยแต่ละแห่งจะมีเงื่อนไขและสภาพพื้นที่แตกต่างกัน

นับเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่ง คือ เป็นการศึกษาของคนที่อยู่ต่างหน่วยงานราชการ ต่างความรู้ ต่างความคิด มาทำงานร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน จะนำความรู้ของตนเองมาทำอะไรให้พื้นที่ตรงนี้เจริญ สามารถใช้ได้ แล้วคนรอบข้างมีความสุข อย่างเช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จังหวัดนราธิวาส จะแก้ปัญหาในท้องถิ่นเรื่องดินเปรี้ยว จะทำอะไรจึงจะแก้ไขปัญหานี้ได้ ไม่ใช่ว่ากรมชลประทานอยู่ส่วนชลประทาน กรมพัฒนาที่ดินอยู่ส่วนพัฒนาที่ดิน กรมป่าไม้อยู่ส่วนป่าไม้ กรมศุลกากรอยู่ส่วนของศุลกากร แต่จะมารวมกันทุกหน่วย ทุกคนนำความรู้และเทคนิคของตัวเองมาลงในโครงการเดียวกัน เป็นการศึกษาาร่วมกันในรูปแบบใหม่ เสร็จแล้วราชารก็มาดู นักพัฒนาก็มาศึกษาเพื่อนำความรู้ตรงนี้ไปปรับใช้ในที่ของตัวเอง หมู่บ้านบริวารเขาก็จะนำไปทำ เมื่อทำได้ผลสามารถล้างหนี้สินได้ คนคนนั้นก็จะเป็วิทยากรสอนคนอื่น มีน้ำใจที่จะให้ความรู้ในการช่วยคนอื่นต่อไป บางคนเมื่อเขาปลูกได้แล้วเหลือกิน ใครมาขอเขาก็ให้

ตอนนี้เราก็คิดที่จะทำเพิ่มเติมให้ทุกศูนย์ มี เช่น โรงสี และจะให้ทุกศูนย์ มีการขยายผลให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น นอกเหนือจากคนที่อยู่ในหมู่บ้านบริวาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้ชาวบ้านมาเรียนรู้ และนำความรู้ไปใช้ได้จริงๆ รวมทั้งทรงให้มีการขยายผลออกไปเรื่อยๆ ไม่ใช่ทำแต่เฉพาะของเรา หรือหน่วยงานและวิทยากรเท่านั้น คนที่เข้ามาช่วยเหลือมีทั้งผู้นำท้องถิ่น ผู้นำตามธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน และบางครั้งก็จะมีพวกเด็กๆ มีน้ำใจที่จะมาช่วยกันทำ ถ่ายทอด และขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งตอนนี้ฉันก็รับเรื่องนี้มาทำ

หัวหิน... จุดเริ่มแห่งแนวพระราชดำริ

สมัยเด็กๆ จำความได้ พระองค์ก็เสด็จ เยี่ยมเยียนชาวบ้านแล้ว พี่เลี้ยงเล่าว่า ไปหัวหินครั้งแรก ตอนนั้นฉันอายุ 2 เดือน จากที่ประทับพระราชวังไกลกังวล พระองค์เสด็จ ไปเยี่ยมราษฎรแถวนั้น เนื่องจากชาวบ้านแถบนั้นขาดแคลนน้ำและน้ำเค็ม ทำอะไรไม่ค่อยได้ พระองค์จึงทรงปรับปรุงเรื่องแหล่งน้ำให้ โดยทรงมีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า เกิดเป็นโครงการตามพระราชดำรินี้ขึ้น

จุดเริ่มแนวพระราชดำริน่าจะเป็นแถวหัวหิน เพราะแถวนั้นเป็นที่ที่ขาดแคลนน้ำ จำได้ว่าพี่เลี้ยง หรือว่าข้าหลวง หรือคนที่ทำงานในวังที่วันไหนออกเวร ก็รับสนองพระราชดำริไปเป็นอาสาสมัครออกไปตามหมู่บ้านต่างๆ ไปช่วยสร้างถังน้ำ ไปทำถวายเป็นทางไม่เป็นทางการและบริจาคเงินสร้างถังน้ำตามที่ต่างๆ

ฉันเองยังได้ใช้เป็นแบบเรียนคณิตศาสตร์ ตอนเด็กพอหยุดเทอม 3 เดือน ทำเลขอยู่ 2 ข้อ ข้อหนึ่ง คือ ถังน้ำ 1 ใบ เตียนน้ำรั่ว เตียนเติมน้ำเข้าไป เตียนฝนตก น้ำซึม น้ำรั่วเท่าไรกว่าจะคำนวณถึงนี้ได้ก็หมด 3 เดือน กับอีกข้อหนึ่งโจทย์มีอยู่ว่า คนๆ หนึ่งมีค่าใช้จ่ายเดือนละเท่าไร ต้องทำโครงการ ไปสืบราคากะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่จะต้องใช้ มีลูกเท่าไร ก็ทำบัญชีตัวเลขและพยายามบริหารจัดการชีวิตของคนๆ นี้

สมัยนั้นยังไม่มีคอมพิวเตอร์ ยังไม่มีเกมคอมพิวเตอร์ ก็เล่นเกมนี้ตลอด 3 เดือน เหมือนบันทึกับบัญชีรายรับรายจ่าย ทรงมีพระราชดำรัสว่า ทุกคนควรทำบัญชีครัวเรือนได้

นอกจากนี้ ทรงให้จัดตั้ง “หมู่บ้านสหกรณ์การเกษตร” โดยทรงนำวิธีการสหกรณ์มาใช้ในการจัดตั้งหมู่บ้านหุบกะพง เพื่อแก้ปัญหาสินค้าเกษตรมีราคาต่ำและไม่แน่นอน ซึ่งได้ผลดีและยกระดับเป็นหมู่บ้านสหกรณ์ตัวอย่าง ชื่อ “ศูนย์สาริตสหกรณ์โครงการหุบกะพง” ซึ่งเป็นโครงการเริ่มแรกเกี่ยวกับการจัดตั้งสหกรณ์ และทรงส่งเสริมหัตถกรรม โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเริ่มงานส่งเสริมอาชีพตั้งแต่ตอนนั้น

ทรงให้ปลูกต้นไม้เพื่อรักษาดิน

นานมาแล้ว ขณะประทับอยู่ที่วังไกลกังวล ฉันอยู่ด้วย มีชาวบ้านจำไม่ได้ว่าเป็นชาวกระเหรี่ยงหรือกะเหรี่ยง เขามาเข้าเฝ้าและกราบบังคมทูลว่า เขาอยากจะทำบึงคณฑลไปอยู่พม่า เนื่องจากทางราชการมาถางป่า ตัดต้นไม้ คือ สมัยก่อนเวลาจะสร้างนิคม ตั้งเขตเกษตร ก็จะทำในสิ่งที่พระองค์เรียกว่า “ปอกเปลือก” ซึ่งคนกะเหรี่ยงหรือกะเหรี่ยงนี้ เขาหวงธรรมชาติ จึงไม่สบายใจ และกราบบังคมทูลลาไปอยู่พม่า ภายหลังพระองค์จึงมีพระราชดำรัสแก่ทุกคนว่า “เราต้องไม่ปอกเปลือกเปลือยดิน” ให้หมั่นดิน แล้วดินจะดี การหมั่นดินก็คือ การปลูกต้นไม้ นั่นเอง

‘หญ้าแฝก’ ช่วยพัฒนาดินและผลิตเป็นสินค้าหัตถกรรม

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำให้ใช้ “หญ้าแฝก” ในการพัฒนาดินเพราะรากของหญ้าแฝกขึ้นหนา ออกตรง ไม่แผ่ไปไกล สามารถยึดและป้องกันดินพังทลาย รักษาหน้าและความชื้นได้เหมือนมีเขื่อนอยู่ใต้ดิน สามารถทำให้ดินที่แข็งร่วนซุยได้ เช่น ดินลูกรัง หญ้าแฝกมีหลายพันธุ์ที่ใช้ได้ตามความเหมาะสม ใบของหญ้าแฝกยังสามารถนำมาผลิตเป็นสินค้าหัตถกรรมได้อีกด้วย เป็นแรงจูงใจทำให้เกษตรกรสนใจปลูกหญ้าแฝกกัน

ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณช่วยผู้ถวายฎีกา

งานพัฒนางานเริ่มตั้งแต่ในวัง ใครไปเจออะไร เขาก็มาราบบังคมทูล หรือว่าพระองค์ทรงไปทอดพระเนตรเอง แล้วก็หลายๆ เรื่องที่อยู่ในพระราชกรณียกิจของพระองค์ เช่น เรื่องคดีความทางกฎหมาย ประชาชนไทยทุกคนที่คดีถึงที่สุดที่ศาลฎีกา ก็มีสิทธิถวายฎีกา พระองค์ก็จะทรงให้คนไปดู โดยสืบตั้งแต่ศาลชั้นต้นจากสำนวนคำให้การต่างๆ จะทำให้มองเห็นเลยว่า บางคดีเกิดขึ้นเนื่องจากความยากจน ความทุกข์ และความเดือดร้อน นอกจากจะตัดสินไปตามคดีความ ก็ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณช่วยเหลือให้เขาดีขึ้น ซึ่งพระองค์ทรงทำมาตลอด

‘อ่างเก็บน้ำได้ดิน’ ป้องกันน้ำท่วมและน้ำระเหย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่า น้ำเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชีวิต และเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญ ถ้าแก้ปัญหาเรื่องน้ำได้ ก็จะสามารถแก้ปัญหาอื่นๆ ต่อไปได้ ภาพที่คุ้นตาชาวไทย คือ ภาพที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปที่ต่างๆ มีแผนที่ที่ทรงต่อเองเพื่อวางแผนสร้างเขื่อน ฝาย เป็นต้น การวางแผนต้องอาศัยข้อมูลหลายอย่าง เช่น ที่ตั้งโครงการ ความสูงของพื้นที่ ทิศทางน้ำไหล ปริมาณน้ำ ลักษณะทางธรณีวิทยา ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้สามารถบันทึกไว้ในแผนที่ได้ การสำรวจพื้นที่ การออกแบบและก่อสร้าง ต้องใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีหลายอย่าง

โครงการชลประทานในพระราชดำริที่มีลักษณะพิเศษ คือ “อ่างเก็บน้ำได้ดิน” ซึ่งอยู่ในถ้ำที่บ้านห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ บริเวณนี้เป็นภูมิประเทศที่มีลักษณะพิเศษแบบคาร์สต์หรือเป็นเขตหินปูน จะมีถ้ำเป็นจำนวนมาก มีพระราชดำริที่จะเก็บน้ำไว้ในถ้ำ ซึ่งมีข้อดี คือ น้ำที่เก็บไว้ไม่ไปท่วมที่ดินของเกษตรกร และน้ำจะไม่ระเหยไปมากเหมือนอยู่กลางแจ้ง ข้อที่ลำบากมาก คือ การสำรวจพื้นที่ของถ้ำว่ามีลักษณะอย่างไร เพื่อที่จะเสริมไม่ให้รั่วได้ การสำรวจต้องให้หลายวิธีสอบเทียบกัน เช่น การวัดความต้านทานไฟฟ้า การใช้คลื่นต่อนไปสำรวจ ก็หลงถ้ำจนเกือบขาดออกซิเจนกัน พอเข้าไปสำรวจแล้ว จึงได้รู้ว่า ในถ้ำมักจะเป็นหินปูน หินปูนพอโดนน้ำ กรดในน้ำก็จะละลายออกมา หินปูนก็จะเบิกรูพรุน จะเก็บน้ำไม่ได้ ถ้าจะให้เก็บน้ำอยู่ ก็ต้องเอาปูนมาอุดตรงนั้น

เชื่อนในถ้ำนี้ ต่างประเทศเขาก็ทำกัน แต่ของเขาใหญ่มาก ของเราทำโครงการเล็กๆ ก่อน สำหรับข้อเสีย คือ ราคาค่อนข้างแพง และถ้ำซึ่งเคยใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งทางธรรมชาติอาจจะเข้าไปไม่ได้ ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่ส่วนใหญ่ก็จะได้ประโยชน์

ในด้านการป้องกันน้ำท่วม มีพระราชดำริทำ “แก้มลิง” เพื่อเก็บน้ำเมื่อมีน้ำมากไว้ในฤดูแล้ง

ทรงคิดค้นกังหันน้ำชัยพัฒนาและฝนเทียม

ในการพัฒนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้น “กังหันน้ำชัยพัฒนา” มีทั้งหมด 7 โมเดล เป็นเครื่องช่วยเติมออกซิเจนในน้ำเพื่อแก้ปัญหาหน้าเฝ้า โดยทรงจดสิทธิบัตรเมื่อปี 2545 นับเป็นเครื่องเติมอากาศเครื่องที่ 9 ในโลกที่จดสิทธิบัตร กังหันน้ำชัยพัฒนาได้รับรางวัลระดับนานาชาติหลายรางวัล และได้นำไปใช้ไกลที่สุดที่สวนสาธารณะกรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม

พระองค์ยังทรงห่วงใยเกษตรกรที่ต้องพบปัญหาไม่มีน้ำใช้ในการบริโภคและทำการเกษตรในฤดูแล้ง จึงทรงคิดค้น “ฝนเทียม” ขึ้นเมื่อกว่า 50 ปีมาแล้ว เป็นที่รู้จักกันในนาม “ฝนหลวง” เป็นเทคโนโลยีที่ต้องใช้ความรู้ทางฟิสิกส์และเคมี จะได้ผลในบริเวณที่ยังมีความชื้นอยู่บ้าง ใช้เครื่องบินพ่นสารเคมีที่ไม่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อมในความสูงและพิกัดที่เหมาะสม เพื่อรวมความชื้นให้ตกลงมาเป็นฝน แต่ละสภาพสิ่งแวดล้อม (สภาพทางอุตุนิยม เช่น ทิศทางลม ความเร็วลมสภาพพื้นที่) ใช้สารเคมีไม่เหมือนกัน งานที่ได้ผลคือ การทำฝนเทียมลงในอ่างเก็บน้ำ ช่วยให้ได้น้ำเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ

การดับไฟป่าในพรุ ใช้วิธีทำฝนเทียมลงในคลองที่ไหลลงในพรุ ได้ผลดีกว่าการใช้เฮลิคอปเตอร์ตักน้ำเทลงไปอย่างที่เคยใช้

ทรงช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีเพื่อนนักเรียนมาบอกว่า ไม่เห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงช่วยอะไรคนกรุงเทพฯ เลย คือ จริงๆ แล้วพระองค์ทรงช่วย อย่างเรื่องน้ำท่วม ตั้งแต่ทำเขื่อนป่าสัก น้ำก็ไม่ท่วมหนักอย่างเก่าที่เราต้องปีนออกทางหน้าต่างหรือปีนต้นไม้ไปทำงาน แล้วใช้ไดร์ไว้ก็ไม่มีแล้ว ตอนนั้นหลานกำลังจะเกิด แล้วฉันเป็นคนแต่งห้องให้เขาใหม่ สิ่งทำมาเนี่ย ต้องเอามานใส่เรือพายมาที่สวนจิตรฯ สมัยนั้นท่วมขนาดนี้

ตอนน้ำท่วมกรุงเทพฯ พระองค์ก็เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรเอง รถพระที่นั่งไปเสียกลางทางพระองค์ทรงขับไปถึงซอยอ่อนนุช เพื่อทอดพระเนตรน้ำ แต่กรุงเทพฯ นี่ดูลำบาก เพราะมีลักษณะภูมิประเทศแบน

พระองค์จะเสด็จฯ ทอดพระเนตรทั้งสถานที่จริงและใช้แผนที่ประกอบ แผนที่ หมายถึง สิ่งที่มีอยู่แล้วจะเป็นหนังสือ เป็นแผนภาพ ชาร์ตหรือเป็นอะไรที่มีการบันทึกไว้ ทอดพระเนตรว่าเขาเขียนไว้ถูก

หรือผิดอย่างไร แล้วทรงปรับปรุงหรือแก้ไขเพิ่มเติม อันนี้นับเป็นข้อมูลอย่างหนึ่งเรียกว่า ข้อมูลจากเอกสาร คือ Literature Review ทรงดูจากเอกสารที่มีอยู่และทรงสำรวจเอง เมื่อทรงสำรวจเสร็จก็มาทรงมีพระราชดำริว่า ควรจะอย่างไร

ทรงลำบากตรากตรำเพื่อประชาชนผู้ยากไร้

เวลาเสด็จฯ ไปที่ไหน พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินนำไปก่อน เราก็วิ่ง คนในขบวนก็วิ่งกันกระเจิงตามเสด็จฯ ไม่ค่อยทัน พระองค์ทรงพระราชดำเนินเก่ง อาจจะเป็นเพราะทรงเติบโตในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพราะว่าชาวสวิส เขาชอบเดินเขา เดินป่า เวลาเสด็จพระราชดำเนิน ก็ทรงนำสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และบางครั้งก็ต้องทรงช่วยให้เสด็จขึ้นเขา แล้วก็ทรงร้องเพลงลูกทุ่งอยู่บนเขา “ตายแน่ คราวนี้ต้องตายแน่ๆ...”

เวลาตามเสด็จฯ จึงลำบาก จะวิ่งหนีเข้าร่ม หรือแอบไปกินอะไรอย่างนี้ไม่ได้ ไม่ใช่ว่าพระองค์ทรงห้ามไม่ให้เรากิน ไม่ให้เราหลบแดด พระองค์ก็ทรงไม่หลบแดด ไม่ได้เสวยด้วยเหมือนกัน บางครั้ง พระองค์เองทรงประสงค์ให้คนที่ตามเสด็จฯ ได้รับประทานด้วยซ้ำ เมื่อรับประทานเสร็จแล้ว จะได้พร้อมที่จะทำงาน แต่ส่วนใหญ่ เจ้าภาพจะบอกว่า พวกนี้ไม่สุขภาพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังไม่เสวยแล้วทำไมถึงกินก่อน เป็นบาปกรรม คนเขาก็คิดอย่างนั้น พระองค์เองทรงลำบากกว่าคนอื่นเสียด้วยซ้ำ ตากแดดก็ตากด้วยกันเพราะ ฉะนั้น ฉะนั้นมีวิตามินดีเยอะมาก เลยกระดูกแข็งแรง

เวลาตามเสด็จฯ นั้น หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นเขา เราก็ต้องปีนเขาด้วย พระองค์ทรงรับสั่งว่า การทำงานพัฒนาร่างกายเราต้องแข็งแรง ดังนั้น จึงต้องพัฒนาสุขภาพให้แข็งแรง ฉะนั้นเคยฝึกให้แบกของเดินขึ้นเขา เพราะถ้าเกษตรกรพื้นที่สูงอยากให้เขาเดินขึ้นไปดูไร่ของเขาบนภูเขาก็คงพยายามไป เขาชี้ให้ไปดูอะไร ก็ต้องไป ถึงแม้บนยอดเขาจะมีกาแฟเพียงต้นเดียว ก็ต้องขึ้นไป บางครั้งปีนเขาตั้งหลายลูก เราก็ต้องไป เพื่อเป็นกำลังใจให้เกษตรกรและผูกมิตรด้วย ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ที่ไหน พระองค์เสด็จฯ ไปทุกที่

ที่เห็นพระบรมฉายาลักษณ์ในหนังสือ ที่พระองค์ทรงขับรถพระที่นั่งลงไปอยู่กลางน้ำแถวจังหวัดนราธิวาส พอเปิดประตูออกไป เป็นพวงหามพอดี นอกจากลงน้ำแล้ว ยังมีพวงหามอยู่ในน้ำด้วย และพอเวลาเสด็จฯ ไปถึงที่ไหน ก็ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับทุกคน จนมีผู้ใหญ่ท่านหนึ่งบอกว่า ถ้าขึ้นทรงหักคนทุกจุดอย่างนี้ กว่าจะถึงวังก็ Good Morning และไปที่ไรก็ Good Morning ทุกที่

นอกจากนี้ ตอนเรียนหนังสือ ไม่ได้เข้าห้องเรียนเท่าคนอื่น เพราะต้องตามเสด็จ อยู่บ่อยๆ เพื่อนก็ตีมาก จะอัดเทปไว้ให้ และได้นำประสบการณ์จากการตามเสด็จ และแนวพระราชดำริมาตอบ อีกทั้งยังได้ความรู้จากชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญที่ตามเสด็จ ที่ฉันไปผูกมิตรไว้ ก็เอาตัวรอดมาได้

ทรงเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่ช่วยบัดเป่าความทุกข์

ที่พวกเขาเคารพพระองค์ ไม่ใช่ว่าเพราะทรงเป็นพระเจ้าอยู่หัว แต่เป็นเพราะพระองค์ทรงเป็นเหมือนญาติพี่น้อง เป็นญาติผู้ใหญ่ ที่ทรงช่วยบัดเป่าความทุกข์ให้แก่เขาเวลาที่เดือดร้อน มีอะไรเขาก็มาเล่าให้ฟังหมด เหมือนญาติไปเยี่ยมบ้านกัน ไปถึง เขาก็หาอะไรที่มีอยู่ในบ้านมาต้อนรับ เช่น กล้วย และผลไม้อื่นๆ พระสหายก็ทรงมีทุกภาค ไปถึงเขาเดือดร้อน ก็บอกเล่าให้พระองค์ฟังหมดทุกเรื่อง

สำนักงาน กปร. เริ่มที่สภาพัฒน์

จะว่าไปแล้ว งานพัฒนานี้ เดิมทีก็สภาพัฒน์นี่แหละที่ทำเป็นหน่วยพิจารณาว่างบประมาณควรจะได้เท่าไร ในการทำโครงการช่วงแรกๆ มีปัญหาเรื่องงบประมาณไม่ทันการณ์กับการพัฒนา เช่น การกักเก็บน้ำที่จะมีตามฤดูกาลไว้ใช้ ไม่เช่นนั้น น้ำก็จะไหลลงทะเลเสียเปล่า ตอนนั้น ทางราชการก็มีแนวคิดจะทำถวายเป็นเงินงบประมาณส่วนหนึ่งมาตั้งเป็นสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือสำนักงาน กปร. ขณะนั้นได้ฝากงานนี้ไว้ที่สภาพัฒน์

หลักการในขณะนั้น ก็คือ เมื่อพระองค์มีพระราชดำริอะไร ก็ทดลองทำก่อน ถ้าทำแล้วดี ก็จะเขียนเป็นโครงการไปขอใช้งบปกติ เวลานั้นก็ยังทำอยู่ แต่กว่าจะเข้าระบบขอใช้งบประมาณปกติ ก็อาจจะล่าช้า ต้องเป็นไปตามระบบขั้นตอน

ทรงตั้ง ‘มูลนิธิชัยพัฒนา’ เพื่อช่วยเหลืออย่างครบวงจร

พระองค์ทรงเห็นว่าบางอย่างเป็นงานที่เร่งด่วน หากกรอบงบประมาณอาจจะไม่ทันการณ์ จะทำให้การพัฒนาไม่ครบวงจร และไม่ครอบคลุมการช่วยเหลือ พระองค์จึงทรงให้ทำในรูปแบบของเอกชน โดยตั้งเป็น “มูลนิธิชัยพัฒนา” ขึ้นมา เดิม ยังแยกงานออกจากสำนักงาน กปร. ไม่ค่อยออก ตอนนั้นก็แยกออกมาได้แล้ว โดยทำในลักษณะขององค์กรเอกชน หรือ NGOs โดยระดมทุนจากการบริจาค

นอกจากนี้ ยังมีการลงทุน แต่การลงทุนของเรา ทำอย่างประหยัดและรอบคอบ เพราะฉันดูแลเองอย่างใกล้ชิดทุกบาททุกสตางค์ โดยมีที่ปรึกษาการลงทุน ก็พยายามดูว่า เรื่องไหนที่สมควรลงทุน

เพราะจะรอจากการบริจาคอย่างเดียวไม่พอ ระยะหลัง จึงมีกิจกรรมและการลงทุนหลายอย่าง เช่น ออกงานขายของ มีร้านกาแฟ ร้านขายเสื้อผ้า และขายของอื่นๆ อีกหลายอย่าง

ต้องพัฒนาแบบกึ่งการกุศล กึ่งเมตตาจิต

บางครั้ง แม้ว่าจะเห็นด้วยกับนักบริหารยุคใหม่ แต่ก็ต้องติงๆ ไว้เหมือนกัน เพราะบางอย่าง ต้องพัฒนา กึ่งการกุศล กึ่งเมตตาจิตด้วย บางทีจะมุ่งเน้นพัฒนาชนิดที่ว่า พอลงทุนแล้วจะต้องได้ผลที่ก้าวหน้า ออกมาอย่างเดียวไม่ได้ แต่ว่าต้องมีเมตตาจิต คือ ช่วยเหลือ เขานำสงสาร ซึ่งเดิม มูลนิธิช่วยพัฒนา เครื่องคิดเรื่องนี้มาก ทำแต่งงานพัฒนา ตอนหลังๆ ไม่ไหว ต้องเมตตาจิตด้วย

พระองค์ตรัสว่า ต้องระวังในการทำธุรกิจ แม้ว่าจะทำเพื่อหารายได้มาช่วยเหลือประชาชน แต่ก็ต้องทำ ธุรกิจแบบมีเมตตาต้องรักเขา รักที่จะทำ รักคนที่เราอยากจะช่วย เราก็จะคิดออก แล้วเราก็จะทำให้ ละเอียดจนได้ทุกอย่าง

ผู้บริหารรุ่นใหม่บางครั้ง เขาเครื่องคิด เขาบอกต้องทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ มีกำไร ถ้าอย่างนั้น ง่ายมากเลย ขายเสื้อผ้า ขายกล้วยเตี๋ย ขายไอศกรีมเตี๋ยก็ได้ แต่การทำอย่างนี้จะไม่ถึงชาวบ้าน หรือคนที่เราต้องการจะช่วยเหลือ บางครั้งก็ต้องติงๆ เหมือนกัน การช่วยเหลือชาวบ้าน ก็ต้องมีเสียทั้งน้ำ ไปบ้าง แต่ในขณะเดียวกัน การที่เขาติงหรือตดงบประมาณที่ดี ทำให้เราต้องรอบคอบ ฉันทสามารถ ตดงบประมาณร้อยล้านสองร้อยล้านบาท เหลือสิบเก้าล้านบาท ที่ฉันตดงบประมาณส่วนใหญ่ จะตดพวกก่อสร้างอะไรที่หุหุหุหุหุเพื่อยมากเกินไป แต่อะไรที่จะให้คนจน ก็ให้เขาเถอะ

ดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง

สมัยนี้ไม่ใช่ว่าไม่ทำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อ ก็ยังกลับไปดูสิ่งที่ทรงงานไว้ ที่ใครบอกว่า เดียวนี้พระองค์ไม่เสด็จฯ แล้ว ถือว่าไม่ทำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นไม่ถูก ที่ถูก คือ เราทำกันมานาน จนกระทั่งรู้แล้วว่าพระองค์ทรงโปรดแบบไหน พระองค์จะทรงให้ช่วยราษฎรพ้นจากความเดือดร้อนอย่างไร ต้องช่วยคน ต้องทำเท่าที่จะทำได้ เรารู้ว่าหลักการเป็นแบบนี้ สิ่งที่ฉันได้ มาจากการตามเสด็จ คือ การที่พระองค์ทรงปฏิบัติให้เห็น ทำให้เราคิดได้ว่าควรจะทำอย่างไร

สมเด็จพระเทพฯ ทรงติดตามงานทางอีเมลตลอดเวลา

เดี๋ยวนี้แปลกนะ เกิดภัยธรรมชาติขึ้นบ่อยกว่าแต่ก่อน ลูกเห็บใหญ่เกือบเท่าโทรศัพท์มือถือ พอตกลงมา ต้นไม้ตายหมด ต้องปลูกใหม่ ร้านส้มตำ ตู้ใส่ผักลั้มครืนไปทั้งตู้ ก็ต้องเข้าไปช่วย

ตอนที่เกิดเหตุการณ์สึนามิ มีหลายหน่วยงานเข้าไปช่วย มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ซึ่งมีหน้าที่ตรงนั้นก็เข้าไปช่วย ส่วนของมูลนิธิชัยพัฒนา ก็เข้าไปช่วยหลายอย่าง ตัวฉันเองคุมอยู่ 5 ทีม ให้ไปตรวจในเรื่องต่างๆ เพื่อเข้าไปช่วยเหลือประชาชน

บางครั้งไปต่างประเทศ ไม่ต้องมีองค์กรรักษามาคอยรักษาความปลอดภัย ให้องค์กรออกไปดูแลช่วยเหลือคนที่ประสบภัยน้ำท่วม แล้วติดตามงานทางอีเมล เขาจะอีเมลมารายงาน ฉันก็อีเมลส่งต่อให้ ดร.สุเมธ และคนที่เกี่ยวข้อง งานก็ยังเดินไปได้

อย่างคราวที่เรือน้ำตาลล่ม ฉันอยู่ที่ประเทศอียิปต์ มีคนเสนอความคิดเห็น ส่งอีเมลมาแนะนำให้ต่อท่อเป่าลมให้น้ำตาลจมลึกลงไปกว่านี้ ชาวบ้านบางคนก็แนะนำให้ทำท่อลงไปให้ลึกกว่านี้ แล้วเป่าให้น้ำตาลขึ้นมา คงต้องถามช่างหรือผู้เชี่ยวชาญก่อนว่าทำได้หรือไม่ เพราะน้ำตาลหนักกว่าน้ำ มีคนสนใจและแนะนำมาเรื่อยๆ

บางทีก็มีคนถวายฎีกาทางอีเมล อย่างเช่น ตอนที่มีคนบุกรุกที่มูลนิธิชัยพัฒนา เจ้าหน้าที่ต้องปิดประตูเพื่อไม่ให้เข้ามาบุกรุก เลยมีคนถวายฎีการ้องเรียนว่าผ่านเข้าที่ของตัวเองไม่ได้ เนื่องจากต้องผ่านที่ของมูลนิธิ ซึ่งเคยเปิดให้ชาวบ้านผ่านได้ พอฉันทราบก็เข้าไปดูแล ในที่สุดก็ตกลงกันได้ด้วยดี

การพัฒนาที่ทรงเรียนรู้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ตั้งแต่จำความได้ ฉันคุ้นอยู่กับคำสองคำ คือ การพัฒนา (Development) กับ การทำบุญกุศล (Charity) มีผู้ให้อรรถาธิบายว่า ถ้าอยากช่วยแล้วบริจาคเงินหรือสิ่งของโดยไม่ได้หวังว่าจะมีผลกำไรอะไรเกิดขึ้น เรียกว่า “ทำบุญ” แต่ถ้าหวังว่า สิ่งที่ทำเนิการจะเจริญก้าวหน้าต่อไปเรียกว่า “พัฒนา”

การพัฒนาเป็นเรื่องกว้างมีหลายด้าน ต้องทำกันอย่างต่อเนื่อง และมักต้องใช้เวลาาน เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาการเกษตรการพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาที่ดิน การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาทางการแพทย์ เป็นต้น

ข้อคิดบางประการในด้านการพัฒนา

จากการมีโอกาสดำเนินการตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการเสด็จพระราชดำเนินในท้องถิ่นต่างๆ ตั้งแต่ยังเยาว์วัย ได้มีโอกาสทำงานพัฒนาอย่างจริงจัง ทำให้ได้สังเกต และได้วิเคราะห์วิถีชีวิตและความต้องการของกลุ่มต่างๆ หลายกลุ่ม ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ชนบางกลุ่มอยู่ห่างไกลในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อความเป็นอยู่อย่างปกติ ขาดการ

บริการสาธารณะ เช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพอนามัย ฯลฯ ในหลายกรณี เขาขาดแม้กระทั่งความจำเป็นระดับพื้นฐาน

จึงได้ข้อคิดบางประการที่สำคัญในด้านการพัฒนา คือ “การพัฒนาประเทศ (ปฏิรูป) ให้ทันสมัย” (Modernization) ต่างจาก “การสร้างประเทศตามแบบอย่างตะวันตก” (Westernization) และ “การพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน” อาจจะทำให้อาณาประชาราษฎร์มากกว่าการแก้ปัญหา เช่น การเพาะปลูกใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงที่เป็นพิษจำนวนมากเกินไป เป็นอันตรายต่อสุขภาพทั้งคนและสัตว์ในบริเวณนั้น อาจจะทำให้ดินเสีย เพาะปลูกไม่ได้มากเท่าเดิม เป็นการผลิตหรือทำการเกษตรแบบที่เรียกกันว่า รวยแล้วเลิก

ส่วน “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) คำศัพท์เดิมเรียกว่า “วัฒนาถาวร” หมายถึงการพัฒนาที่บุคคลจะได้ประโยชน์ต่อเนื่องในระยะยาว ไม่สูญเสียทรัพยากรมากเกินไป โดย “การพัฒนา” (Development) จะต้องสมดุลกับ “การอนุรักษ์” (Conservation) เช่น ในการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ ต้องดูว่าจะเสียทรัพยากรอื่นๆ ที่ควรรักษาไว้หรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

หน้าที่และวิธีการของนักพัฒนา

นักพัฒนาจะต้องมีหน้าที่และวิธีการทำงานที่เป็นกระบวนการ “หน้าที่” คือ ช่วยให้ผู้คนที่เป้าหมายหรือกิจการที่ตนรับผิดชอบมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น ส่วน “วิธีการของนักพัฒนา” มีหลายขั้นตอนและหลายลักษณะขึ้นอยู่กับงานพัฒนาที่ทำ

จะขอยกตัวอย่างการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างง่าย ๆ ที่เคยปฏิบัติ ก่อนอื่นจะต้องหาข้อมูลรวบรวมปัญหา สภาพทั่วไปของท้องถิ่นและชุมชน ทั้งในด้านภูมิศาสตร์และสังคม ซึ่งควรดูทั้งข้อมูลจากเอกสารการออกสำรวจ และข้อมูลจากบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในพื้นที่และบุคคลที่เคยปฏิบัติงานมาแล้ว ทั้งนี้ การมีความรู้ด้านภูมิศาสตร์และแผนที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการกำหนดพื้นที่ทางการเกษตร อุตสาหกรรมการตั้งถิ่นฐาน จะทำให้ทราบระยะทาง ลักษณะพื้นที่ รวมทั้งข้อมูลอื่นๆ ที่จะนำมาใช้เป็นฐานความรู้ในการปฏิบัติงาน

จากนั้น จะต้องเขียนโครงการบ่งชี้ให้เห็นชัดถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ สภาพปัญหา วิธีการแก้ปัญหา ช่วงเวลาปฏิบัติงาน งบประมาณที่จำเป็นต้องใช้ และแหล่งงบประมาณ (อาจต้องหาทุนเอง) และเมื่อเริ่มดำเนินโครงการแล้ว จะต้องให้ความสนใจและคอยแนะนำ รวมทั้งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ระหว่างการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถทำงานในขั้นต่อไปได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

เมื่อโครงการประสบความสำเร็จแล้ว ควรจะมีการถ่ายทอดเทคโนโลยี เช่น การจัดการอบรม (Training) การจัดการดูงานแก่เจ้าหน้าที่และบุคคลเป้าหมาย ซึ่งจะช่วยให้มีความรู้ในงานที่ทำและความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องดีขึ้น รวมทั้งเกิดความตื่นตัวต่อการใฝ่รู้ ได้แนวความคิดใหม่ๆ เช่น อาจนำคนที่เคยทำงานที่แห่งหนึ่งไปดูงานอีกแห่งหนึ่ง และที่สำคัญจะต้องมีการประเมินผลโครงการ (Monitoring) เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น ทั้งในระหว่างดำเนินโครงการ และเป็นบทเรียนสำหรับการจัดทำโครงการใหม่ครั้งต่อไป

งานพัฒนาเป็นงานระยะยาว... ต้องช่วยกันทำในแต่ละช่วง

อย่างไรก็ตาม งานพัฒนาเป็นงานระยะยาวชั่วชีวิตคนหนึ่งก็ทำไม่เสร็จ ต้องช่วยกันทำในแต่ละช่วง คนใหม่ก็ต้องฟังจากคนเก่า เช่น สมุดแผนที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้กรมแผนที่พิมพ์ขึ้นนั้น ก็ให้เห็นแผนที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่ที่ทำในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อจะเป็นแนวคลองต่างๆ ว่าระบบที่ทำไว้นั้นสอดคล้องกับระบบของธรรมชาติอย่างไร ถ้าจะทำอะไรต่อและทำตามแนวนั้นก็จะทำให้งานไปในแนวเดียวกัน วางเป้าหมายความสำเร็จได้ ไม่มีน้ำไหลกลับขวางทาง เป็นต้น เพราะดูจากแผนที่เก่า ก็จะได้ชัดว่าน้ำจากที่ไหนไปลงคลองไหน จากไหนไปต่อไหน เป็นสภาพอย่างไร หรือระบบการชลประทานในทุ่งรังสิตสมัยนั้น ท่านวางระบบแนวคลองมาอย่างไร อันนี้ก็จะช่วยได้ในการพัฒนา

พระองค์ทรงงานจนรู้สึกเป็นชีวิตประจำวัน

พระองค์ก็ทรงงานเหน็ดเหนื่อยเหมือนกัน แต่ทรงไม่บ่น ทรงงาน 365 วัน ตลอด 24 ชั่วโมงโดยจะมีเสียงวิทยุดังมาตลอด และยังมีอุปกรณ์สำหรับติดตามข่าวสารอย่างต่อเนื่อง พระองค์ก็ทรงพยายามสอนถ่ายทอดให้ฉัน เช่น ไฟฟ้าก็แอมแปร์ กี่วัตต์ กี่โวลต์ พระองค์ทรงฟังคลื่นวิทยุหลายเครือข่าย ถึงทรงรู้ว่า มีน้ำท่วมไฟไหม้ตรงไหน มีอะไร พระองค์ก็ทรงให้ความช่วยเหลือได้ทันทีทันที ตรงนี้คงไม่เรียกว่าพัฒนา เป็น “บรรเทาสาธารณภัย” มากกว่า

เดี๋ยวนี้ก็ยังทรงทำอยู่เลย พระองค์ทรงงานแบบนี้จนรู้สึกว่าเป็นชีวิตประจำวันของพระองค์ จะทรงมีของพระราชทานวางไว้ตามกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนตลอด พอเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมฉับพลัน ก็สามารถนำไปมอบให้ชาวบ้านได้ทันที แต่ว่าตอนหลังๆ พาหนะอาจจะชำรุดไปบ้าง ก็กำลังให้เขาซ่อมและทำใหม่ ขณะเดียวกันก็พยายามหาเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

พระองค์ทรงสนพระทัยในการช่วยเหลือราษฎรเป็นอย่างมากและยังทรงงานอยู่ ตรงไหนที่พระองค์เสด็จ ใหว ก็เสด็จ อย่างเมื่อเร็วๆ นี้ ก็เสด็จ ไปทรงเปิดคลองลัดโพธิ์และสะพานภูมิพล ส่วนผู้รับผิดชอบโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ ก็ทำงานอย่างต่อเนื่อง และมาถวายรายงาน พระองค์ก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยในการดำเนินงาน

แม่ประทับ ณ โรงพยาบาล...ยังทรงห่วงใยประชาชน

ขณะนี้ แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช ก็ยังทรงงานเพื่อจะช่วยเหลือพสกนิกรอยู่ตลอดเวลา ทรงมีพระราชดำริแก้ไขปัญหาการจราจรบริเวณใกล้เคียง โรงพยาบาลศิริราชที่หนาแน่นมาก ทั้งทางบกและทางน้ำ เนื่องจากพระองค์ทรงทำเรื่องการจราจรอย่างต่อเนื่องมาตลอด พระองค์จะทรงมอบหมายให้ตำรวจไปดูตามจุดต่างๆ คำนวณการเลี้ยวของรถ และสำรวจจุดจราจรที่สำคัญๆ เช่น ตามอนุสาวรีย์ สีแยก หรือวงเวียนต่างๆ ว่าควรจะทำแบบถนนให้มีรูปร่างแบบไหน ขนาดเท่าไร ตรงไหนควรมีสะพาน หรือควรมีอะไร เพื่อให้การจราจรเคลื่อนตัวได้อย่างลื่นไหล

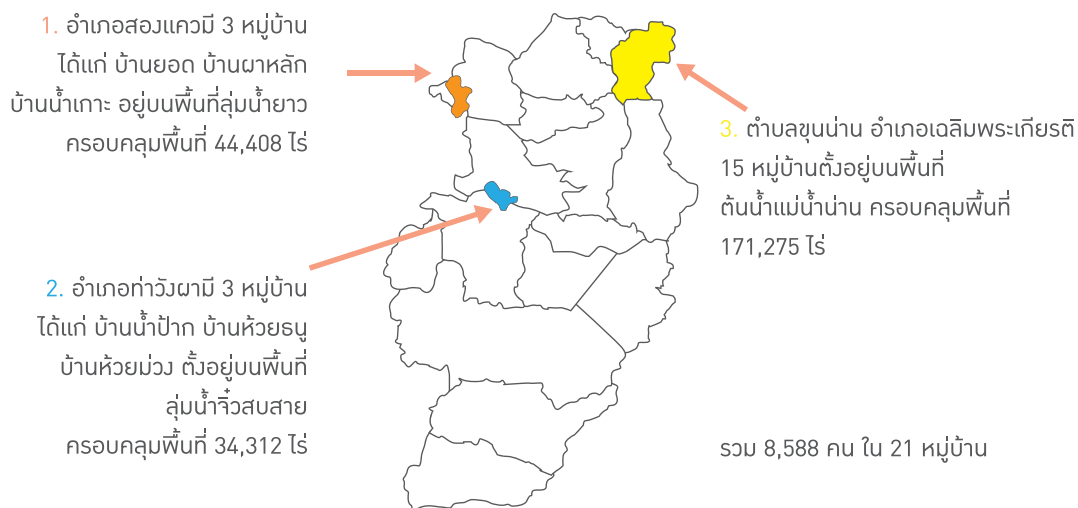
ปฏิทินการปฏิบัติการ การเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ลำดับ	แผนดำเนินงาน	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม
กระบวนการเข้าใจ					
1.	กำหนดพื้นที่พัฒนา				
2.	จัดเตรียมข้อมูลมือสอง				
3.	จัดหาแผนที่ต่างๆ				
4.	สำรวจพื้นที่เบื้องต้นเพื่อเข้าใจพื้นฐานสภาพทั่วไป				
5.	จัดเตรียมทีมลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐาน				
6.	สร้างความเข้าใจระดับอำเภอและทีมดำเนินงาน				
7.	แจ้งหน่วยงานในพื้นที่เพื่อจัดเตรียมทีมสำรวจ				
กระบวนการเข้าถึง					
8.	อบรมการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน				
9.	สำรวจข้อมูลพื้นฐานพร้อมทีมระดับอำเภอ				
10.	รวบรวมข้อมูลสภาพภูมิสังคมโดยรวม				
11.	คืนข้อมูลและประเมินความต้องการชุมชน				
12.	กำหนดปัญหาหลักในเชิงมิติ				
13.	ทำแผนพัฒนาและจัดทำงบประมาณ				
14.	เสนอแผนต่อหน่วยงานตามระดับชั้น				
กระบวนการพัฒนา					
15.	สร้างความเข้าใจในชุมชนในการพัฒนา				
16.	ปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่				
17.	ติดตามและปรับแผนงาน				

[illegible]

ตัวอย่างการเรียบเรียง และสรุปข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ของ 3 หมู่บ้านในตำบลตาลชุม ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

โครงการต้นแบบการบูรณาการการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่
จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำริ

ข้อมูลประชากร 3 หมู่บ้าน

บ้านน้ำปาก บ้านห้วยธนู บ้านห้วยม่วง ประชากรแบ่งตามช่วงอายุ และเพศ

ประชากรตามช่วงอายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1-15 ปี	153	18
16-54 ปี	574	67
55 ปีขึ้นไป	134	16
เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	449	52
หญิง	412	48
รวม	861	100

1. ข้อมูลประชากร 3 หมู่บ้าน

บ้านน้ำปาก ห้วยธนู ห้วยม่วง

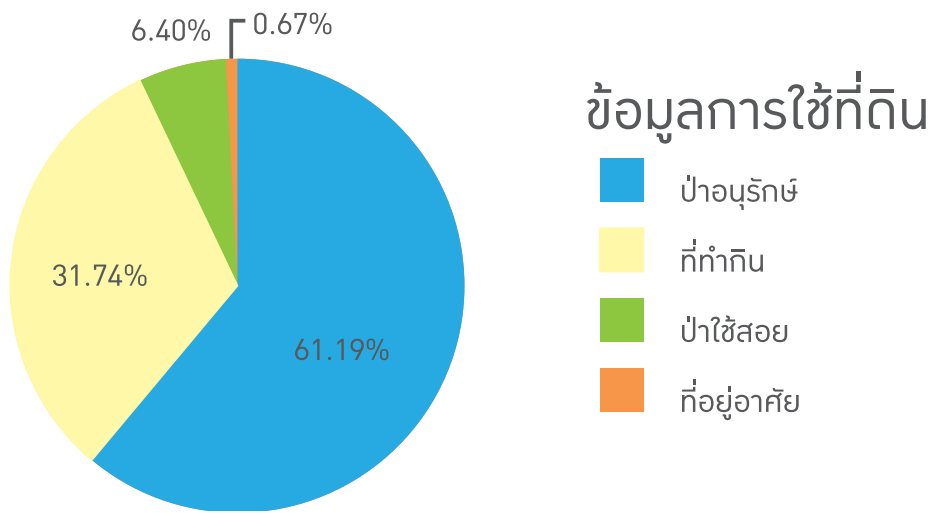
หมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)/ครัวเรือน
น้ำปาก	284	68	4.2
ห้วยธนู	334	92	3.6
ห้วยม่วง	234	57	4.1
รวม 3 หมู่บ้าน	852	217	3.9

2. จำนวนที่ทำกินต่อครัวเรือน

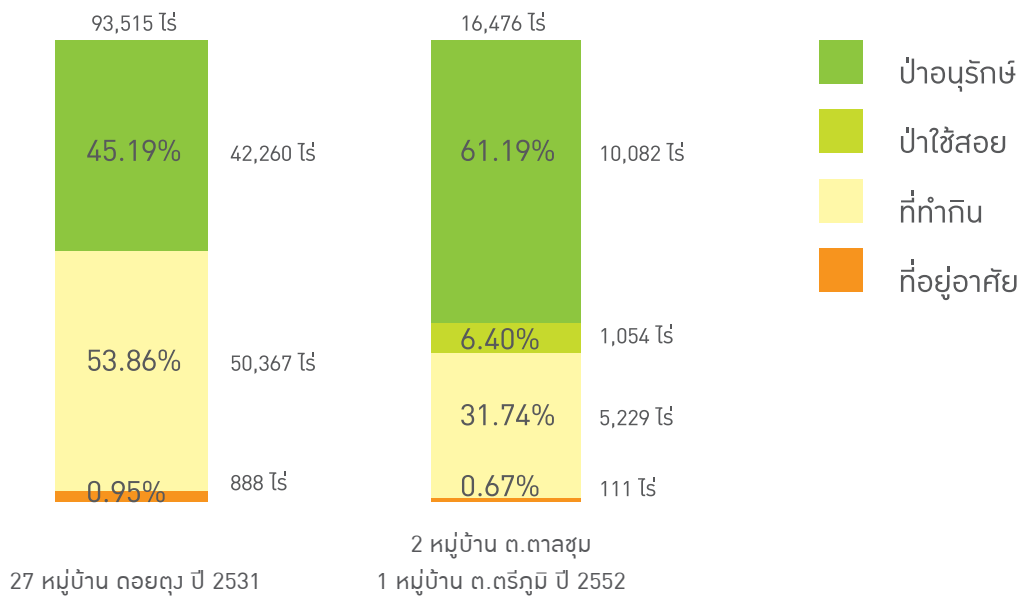
หมู่บ้าน	จำนวนแปลง ที่ทำกิน	พื้นที่ทำกิน (ไร่)	จำนวน ครัวเรือน	เฉลี่ยพื้นที่ทำกิน (ไร่)/ครัวเรือน
น้ำปาก	145	1,045	68	15.37
ห้วยธนู	167	1,964	92	21.35
ห้วยม่วง	186	2,220	57	38.95
รวม 3 หมู่บ้าน	498	5,229	217	24.10

ข้อมูลการใช้ที่ดิน

การใช้ประโยชน์	ไร่	ร้อยละ
ป่าอนุรักษ์	10,082	61.19
ที่ทำกิน	5,229	31.74
ป่าใช้สอย	1,054	6.40
ที่อยู่อาศัย	111	0.67
รวม	16,476	100.00

เปรียบเทียบการใช้ที่ดิน

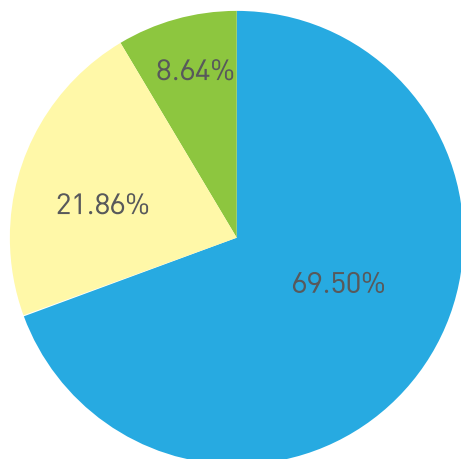
การใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกิน

สัดส่วนร้อยละการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินของแต่ละหมู่บ้าน

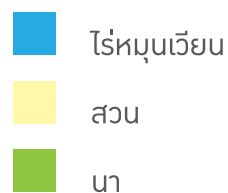
หมู่บ้าน	ไร่หมุนเวียน (ไร่)	สวน (ไร่)	นาข้าว (ไร่)	สัดส่วนขนาด พื้นที่ทำกิน (ไร่)
น้ำปาก	508	376	161	19.98
ห้วยธนู	1,424	437	103	37.56
ห้วยม่วง	1,720	330	185	42.46
รวม	3,634	1,143	452	100.00

สัดส่วนในการใช้ที่ทำกิน

การใช้ประโยชน์	ไร่	ร้อยละ
ไร่หมุนเวียน	3,634	69.50
สวน	1,143	21.86
นา	452	8.64
รวม	5,229	100.00

สัดส่วนการใช้ที่ทำกิน

3. ข้อมูลปศุสัตว์

หมู่บ้าน ชนิด	น้ำปาก (ตัว)	ห้วยธนู (ตัว)	ห้วยม่วง (ตัว)	รวม (ตัว)	จำนวนที่ ตาย (ตัว)	อัตราการตาย (ร้อยละ)	เป็นเงิน (บาท)
โค	64	6	23	93	9	10	45,000
กระบือ	2	6	1	9	1	5	6,000
สุกร	-	-	34	34	7	20	17,500
ไก่	100	189	368	657	197	30	19,700
แพะ	2	-	-	2	-	-	-
เป็ด	10	-	52	62	18	30	1,620
รวม	178	201	478	857	232	19	89,820

ประเภท	โค	กระบือ	สุกร	ไก่	เป็ด	แพะ	รวม
ตัวละ	5,000	6,000	2,500	100	90	1,680	-
รวม (บาท)	465,000	54,000	85,000	65,700	5,580	3,350	678,640

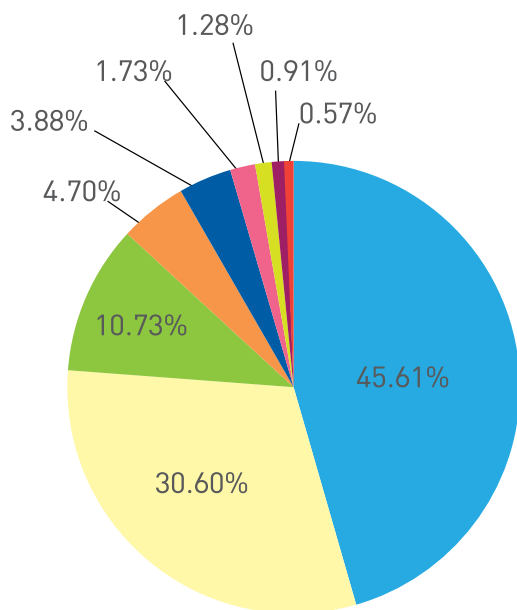
4. ข้อมูลเศรษฐกิจ

ข้อมูลเศรษฐกิจต่อครัวเรือน

ประเภท	หมู่บ้าน	น้ำปาก	ห้วยธนู	ห้วยม่วง	เฉลี่ย (บาท)
รายได้ (บาท)		101,692	77,726	64,130	81,183
รายจ่าย (บาท)		98,028	67,879	56,131	74,013
หนี้สิน (บาท)		108,874	32,558	31,830	57,754
เงินออม (บาท)		9,653	2,656	7,886	6,732
ทรัพย์สิน (บาท)		20,4077	124,463	232,254	186,931

รายได้

รายได้ \ หมู่บ้าน	น้ำปึก	ห้วยธนู	ห้วยม่วง	รวม (บาท)	ร้อยละ
รับจ้าง	3,722,253	2,313,500	2,046,970	8,082,723	45.61
เกษตรกรรม	1,970,160	2,473,170	978,464	5,421,794	30.60
อื่นๆ	139,500	1,677,970	84,000	1,901,470	10.73
หัตถกรรม	242,900	474,000	115,750	832,650	4.70
ค้าขาย	145,500	112,000	430,000	687,500	3.88
เลี้ยงสัตว์	305,860	-	-	305,860	1.73
รับราชการ	226,680	-	-	226,680	1.28
นายหน้า/ตัวแทน	162,000	-	-	162,000	0.91
ดอกเบี้ยเงินกู้	200	100,080	200	100,480	0.57
รวม	6,915,053	7,150,720	3,655,384	17,721,157	100.00

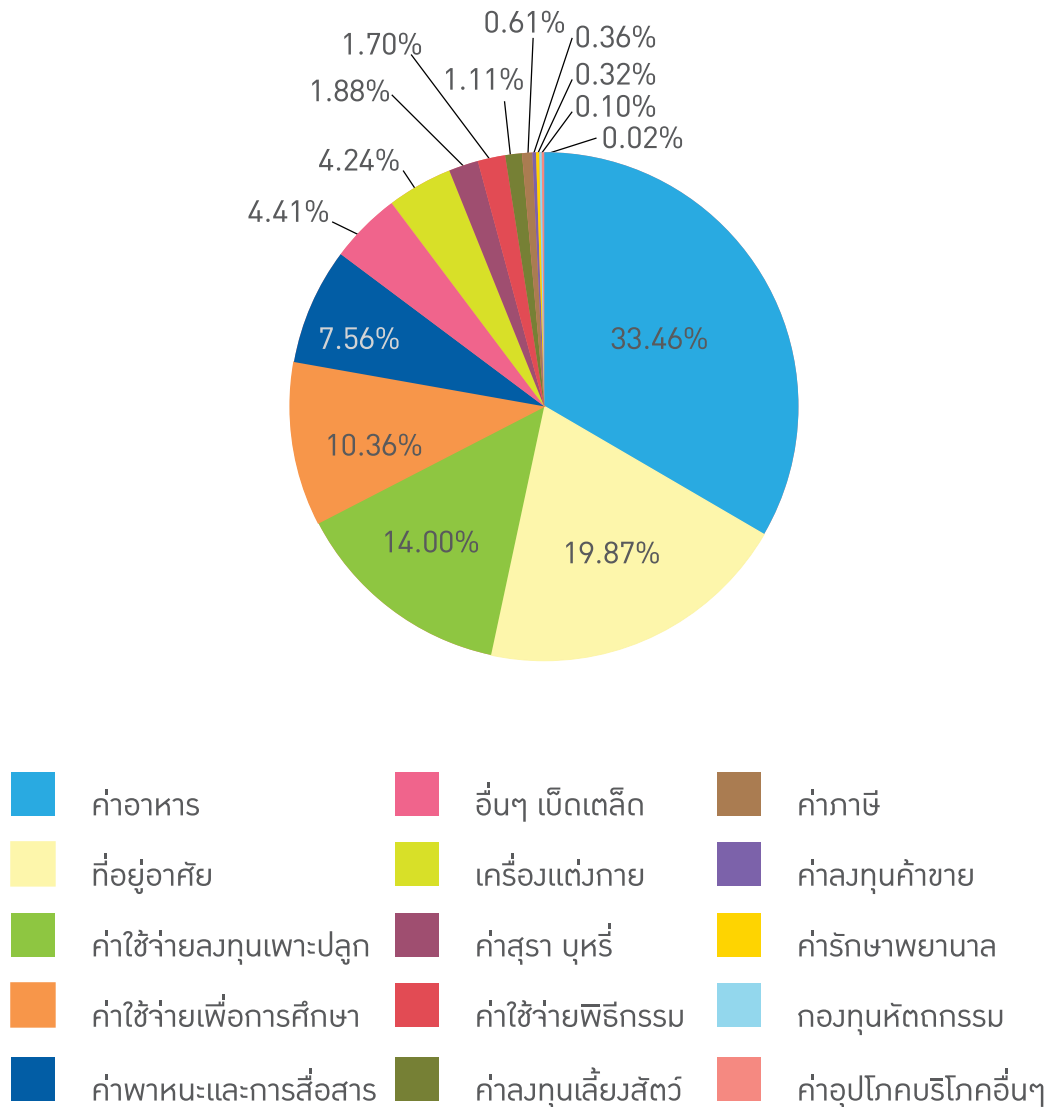
สัดส่วนรายได้

ค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่าย \ หมู่บ้าน	น้ำปาด	ห้วยธนู	ห้วยม่วง	รวม (บาท)	ร้อยละ
ค่าอาหาร	2,625,650	1,832,040	933,360	5,391,050	33.46
ที่อยู่อาศัย	268,100	2,612,610	320,864	3,201,574	19.87
ค่าใช้จ่ายลงทุน เพาะปลูก	1,011,250	903,210	340,595	2,255,055	14.00
ค่าใช้จ่าย เพื่อการศึกษา	1,087,500	204,100	376,780	1,668,380	10.36
ค่ายานพาหนะ	448,813	175,500	594,200	1,218,513	7.56
อื่นๆ เบ็ดเตล็ด และการสื่อสาร	336,507	75,300	104,830	516,637	3.21
เครื่องแต่งกาย	287,500	114,200	281,200	682,900	4.24
ค่าสุรา บุหรี่	97,090	172,000	33,780	302,870	1.88
ค่าใช้จ่ายพิธีกรรม	149,400	87,350	36,940	273,690	1.70
ค่าลงทุนเลี้ยงสัตว์	35,630	-	144,900	180,530	1.12
ค่าภาษี	37,113	-	-	37,113	0.23
ค่าลงทุนค้าขาย	51,300	-	-	51,300	0.32
ค่ารักษาพยาบาล	22,000	7,040	28,420	57,460	0.36
กองทุนหัตถกรรม	15,400	-	-	15,400	0.10
ค่าอุปโภคบริโภคอื่นๆ	193,630	61,490	3,591	258,711	1.61
รวม	6,666,883	6,244,840	3,199,460	16,111,183	100.00

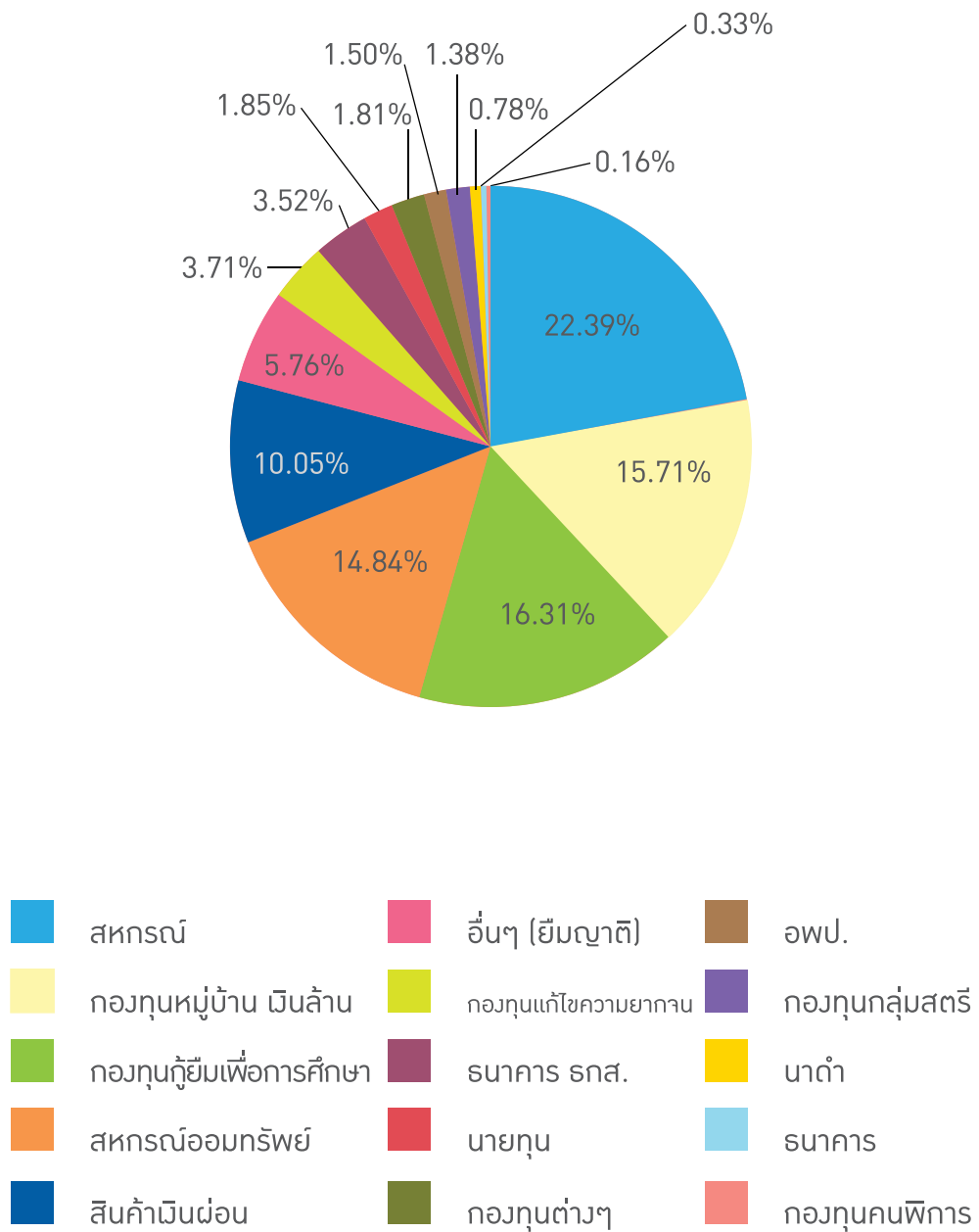
สัดส่วนค่าใช้จ่าย

หนี้สิน

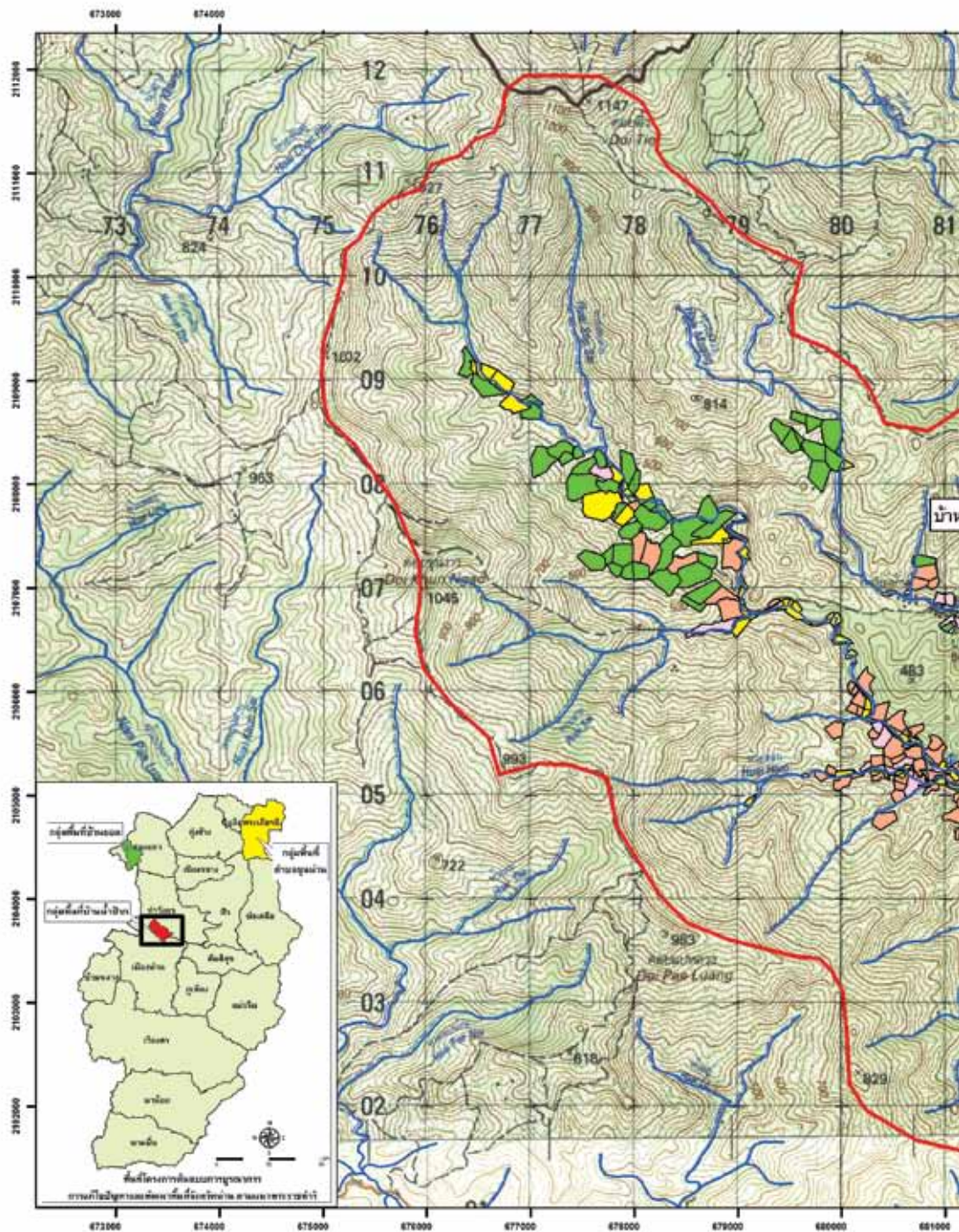
ประเภทหนี้สิน	หมู่บ้าน	น้ำป่าก	ห้วยธนู	ห้วยม่วง	รวม (บาท)	ร้อยละ
สหกรณ์		2,037,510	-	696,400	2,733,910	22.39
กองทุนหมู่บ้าน เงินล้าน		1,173,000	386,000	360,000	1,919,000	15.71
กองทุนกู้ยืม เพื่อการศึกษา		1,618,206	205,200	169,000	1,992,406	16.31
สหกรณ์ ออมทรัพย์		184,000	1,604,400	-	1,788,400	14.64
สินค้าเงินผ่อน		1,103,000	124,000	-	1,227,000	10.05
อื่นๆ (ยืมญาติ)		485,900	117,000	100,000	702,900	5.76
กองทุนแก้ไข ความยากจน		85,200	79,000	288,500	452,700	3.71
ธนาคาร ธกส.		130,000	278,000	22,400	430,400	3.52
นายทุน		76,200	149,200	-	225,400	1.85
กองทุนต่างๆ		191,400	41,500	-	232,900	1.91
อพป.		25,500		158,000	183,500	1.50
กองทุน กลุ่มสตรี		166,000	3,000	-	159,000	1.38
ร้านค้า		87,500	8,000	-	95,500	0.78
ธนาคาร		40,000	-	-	40,000	0.33
กองทุนคนพิการ		-	-	20,000	20,000	0.16
รวม		7,403,146	2,995,300	1,814,300	12,213,016	100.00

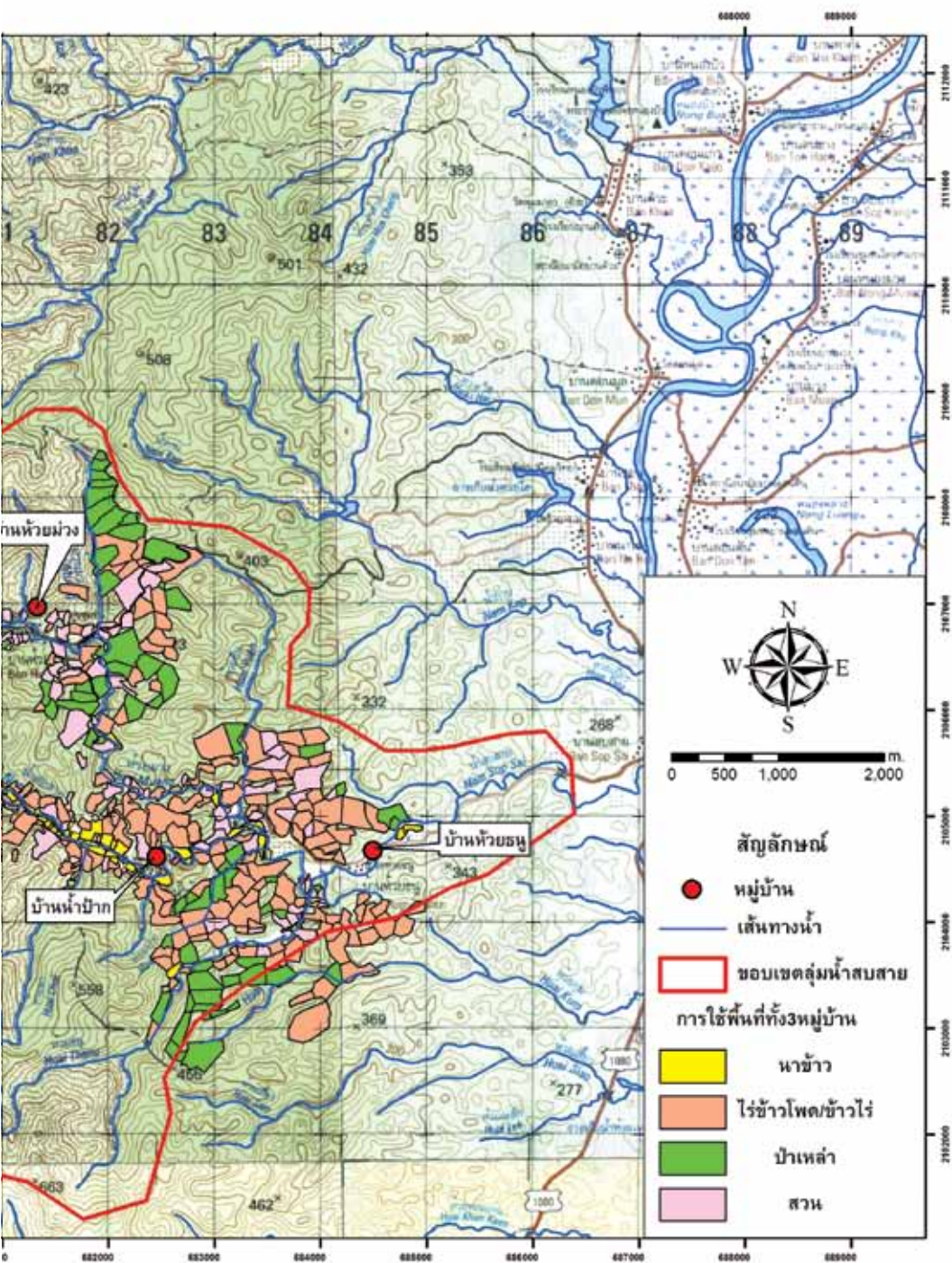
สัดส่วนหนี้สิน

แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกิน บ้านน้ำปาก บ้านห้วยธนู
บ้านห้วยม่วง ตำบลตาลชุม ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

โครงการต้นแบบการบูรณาการการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน ตามแนวพระราชดำริ

ตัวอย่างรายงาน ก ข ค ง จ

บ้านสะเก็น หมู่ที่ 1 ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ด้าน ก เก็บ: เก็บไว้รับประทาน ใช้งาน ขายให้ประโยชน์ เช่น หวาย ลูกชิด เป็นต้น

ลำดับที่	รายการ	ปริมาณที่มีอยู่	หมายเหตุ
1.	หวาย	100 ไร่	เขตป่าสงวน
2.	ลูกชิด	10,000	เขตป่าสงวน
3.	มะเขื่อน	200 ต้น	เขตป่าสงวน
4.	ปอสา, ปอแต่บ	50,000 ต้น	เขตป่าสงวน
5.	หน่อไม้	50 ไร่	เขตป่าสงวน
6.	แหย่ง	20,000	เขตป่าสงวน
7.	ก้ง	110,000	เขตป่าสงวน
8.	หญ้าคา	100 ไร่	
9.	ซ่า	100,000 กอ	
10.	ปลาน้ำจืด	21,600 ก.ก	
11.	ไม้ข้าวหลาม	300 ไร่	
12.	ต้นกล้วยป่า	300 ไร่	
13.	มะนาว	10,000 ต้น	
14.	ลิ้นจี่	10 ไร่	
15.	ข้าวโพด	1,500 ไร่	
16.	ซี่ค่างคาว	5,000 ก.ก/ปี	
17.	พริก	15 ไร่	
18.	มะไฟป่า	1 ไร่	
19.	หญ้าปลวกน้ำ	10 ไร่	
20.	ไก่อ	1,500 ตัว	
21.	เป็ด	120 ตัว	
22.	สุกร	50 ตัว	

ลำดับที่	รายการ	ปริมาณที่มีอยู่	หมายเหตุ
23.	วัว	20 ตัว	
24.	ลำไย	10 ไร่	
25.	เงาะ	20 ไร่	
26.	พระเจ้าห้าพระองค์	1,000 ต้น	
27.	มะขม	500 ต้น	
28.	เสาวรส	50 ต้น	
29.	พืชสมุนไพร		มีอยู่ทั่วไป
30.	ยางพารา	14,100 ต้น	

ด้าน ข ชุด: กักเก็บไว้ หรือจัดการน้ำ วางท่อ ต่อท่อให้มีเหมือง ฝาย นำน้ำไปใช้อย่างคุ้มค่า

ลำดับที่	รายการ	หมายเหตุ
1.	สระปลา	
2.	ประปาอุบโศค บริโศค	
3.	ประปาต้านเกษตร	
4.	อ่างเก็บน้ำ	
5.	ชุดลอกลำเหมือง	
6.	ชุดลอกหน้าอ่าง	
7.	การจัดการน้ำ	

ด้าน ค คิด ค้นคว้า: จะทำอย่างไรเพื่อให้ได้ ข้อ ก และข้อ ข มาดำเนินการให้เกิดงาน

ลำดับที่ 1 ดำเนินการดังนี้

- 1.1 ลูกชิต จัดตั้งกลุ่มรับซื้อลูกชิต
- 1.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบในแต่ละฤดูการ
- 1.3 ตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบให้ได้ขนาดปริมาณที่เหมาะสม
- 1.4 จัดหาสถานที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่มเพื่อเตรียมทำการแปรรูป
- 1.5 จัดหาตลาดรับซื้อลูกชิตของกลุ่ม
- 1.6 ศึกษาเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของลูกชิตเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต

ลำดับที่ 2 ดำเนินการดังนี้

- 2.1 มะแข่น จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์รับซื้อมะแข่น
- 2.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบในแต่ละฤดูการ
- 2.3 ตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบให้ได้ขนาดปริมาณที่เหมาะสม
- 2.4 คัดแยกวัตถุดิบ 2 แบบ คือ แบบดิบ และแบบแห้ง
- 2.5 จัดหาสถานที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่มสหกรณ์
- 2.6 หาตลาดรับซื้อมะแข่นของกลุ่มสหกรณ์
- 2.7 ศึกษาเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของลูกชิตเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต

ลำดับที่ 3 ดำเนินการดังนี้

- 3.1 ปอสา, ปอแต็บ จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์รับซื้อ
- 3.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบในแต่ละฤดูการ
- 3.3 ตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบให้ได้ขนาดปริมาณที่เหมาะสม
- 3.4 จัดหาสถานที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่มสหกรณ์
- 3.5 หาตลาดรับซื้อของกลุ่มสหกรณ์
- 3.6 จัดตั้งโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ปอสาและปอแต็บในพื้นที่ตำบลยอด

ลำดับที่ 4 ดำเนินการดังนี้

- 4.1 แหย่ง จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์รับซื้อแหย่ง
- 4.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบในแต่ละฤดูการ
- 4.3 ตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบแปรรูปให้ได้ขนาดปริมาณที่เหมาะสม

- 4.4 จัดหาสถานที่เก็บวัตถุดิบ
- 4.5 หาดตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์
- 4.6 นำมาทำผลิตภัณฑ์ครัวเรือน เครื่องจักรสาน

ลำดับที่ 5 ดำเนินการดังนี้

- 5.1 หวายเป็น จัดตั้งกลุ่มทำผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย
- 5.2 ศึกษาขั้นตอนวิธีทำจากผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องหวาย
- 5.3 จัดทำผลิตภัณฑ์เครื่องหวายให้ได้ปริมาณและคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ
- 5.4 จัดหาสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย
- 5.5 พัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหวายให้มีความสวยงามและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง
- 5.6 สืบทอดการทำผลิตภัณฑ์เครื่องหวายแก่คนรุ่นต่อไป

ลำดับที่ 6 ดำเนินการดังนี้

- 6.1 หน่อไม้ จัดตั้งกลุ่มแปรรูปหน่อไม้
- 6.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่ามีปริมาณเท่าใด
- 6.3 ดำเนินการแปรรูปหน่อไม้เพื่อเป็นอาหาร เช่น หน่อไม้ปิ้ง เป็นต้น
- 6.4 จัดหาสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์

ลำดับที่ 7 ดำเนินการดังนี้

- 7.1 ทำอาหารสัตว์จากข้าวโพด จัดตั้งกลุ่มทำอาหารสัตว์จากข้าวโพด
- 7.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่ามีปริมาณเท่าใด
- 7.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่มสหกรณ์
- 7.4 หารูปแบบการผลิต การบรรจุผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์
- 7.5 หาดตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์

ลำดับที่ 8 ดำเนินการดังนี้

- 8.1 กัง จัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ทำผลิตภัณฑ์จากกัง
- 8.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่ามีปริมาณเท่าใด
- 8.3 จัดทำผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกัง เช่น ไม้กวาด เป็นต้น
- 8.4 สร้างสรรค์ผลงานให้มีความหลากหลายและสวยงามมากยิ่งขึ้น
- 8.6 หาดตลาดรับซื้อผลิตภัณฑ์

ลำดับที่ 9 ดำเนินการดังนี้

- 9.1 ญั้กคก จั้ดตั้งกลุ่มสหกรณ์ทำผลิตภัณฑ์
- 9.2 ตรวจจับปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 9.3 จั้ดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่มสหกรณ์
- 9.4 หารูปแบบการบรรจุและออกแบบยี่ห้อของผลิตภัณฑ์ญั้กคกของกลุ่ม
- 9.5 หารตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 10 ดำเนินการดังนี้

- 10.1 มะนาว จั้ดตั้งกลุ่มรับซื้อมะนาว
- 10.2 ตรวจจับปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 10.3 จั้ดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 10.4 หารตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 11 ดำเนินการดังนี้

- 11.1 ยางพารา จั้ดตั้งกลุ่มปลูกยางพารา
- 11.2 สั้รวจหาพื้นที่ของสมาชิกกลุ่มในการปลูกยางพารามีปริมาณกี่ไร่
- 11.3 ขอรับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลยอดหรือหน่วยงานรัฐ เพื่อพาสมาชิกไปศึกษาดูงานการปลูกยางพาราจากแหล่งเพาะปลูกยางพาราที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย
- 11.4 ขอรับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลยอดหรือหน่วยงานรัฐจั้ดหาต้นกล้ายางพาราเพื่อนำมาปลูกให้เหมาะสมกับพื้นที่
- 11.5 หารวิทยากรมาให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มในการปลูก การดูแลรักษาต่อเนื่อง จนถึงการเก็บผลผลิตยางพารา
- 11.6 หารตลาดรับซื้อยางพาราให้แก่กลุ่มปลูกยางพาราในพื้นที่ตำบลยอด

ลำดับที่ 12 ดำเนินการดังนี้

- 12.1 ลำไย จั้ดตั้งกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จากลำไย
- 12.2 ตรวจจับปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 12.3 จั้ดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 12.4 ฝีกอบรมจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ
- 12.5 หารตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 13 ดำเนินการดังนี้

- 13.1 ข่า จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข่า
- 13.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 13.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 13.4 ฝึกอบรมจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ
- 13.5 หาดตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 14 ดำเนินการดังนี้

- 14.1 ไม่ข้าวหลาม จัดตั้งกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จากไม่ข้าวหลาม
- 14.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 14.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 14.4 ฝึกอบรมจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ
- 14.5 หาดตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 15 ดำเนินการดังนี้

- 15.1 ลิ้นจี่ จัดตั้งกลุ่มรับซื้อลิ้นจี่
- 15.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 15.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 15.4 หาดตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 16 ดำเนินการดังนี้

- 16.1 ต้นกล้วย จัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นกล้วย
- 16.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 16.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 16.4 หาดตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 17 ดำเนินการดังนี้

- 17.1 มูลค่างคาว จัดตั้งกลุ่มทำปุ๋ยจากมูลค่างคาว
- 17.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 17.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 17.4 ทำปุ๋ยจากมูลค่างคาว
- 17.5 หาดตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 18 ดำเนินการ ดังนี้

- 18.1 พริก จัดตั้งกลุ่มปลูกพริก
- 18.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 18.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 18.4 หาตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

ลำดับที่ 19 ดำเนินการดังนี้

- 19.1 หมู่บ้านปลวกน้ำ จัดตั้งกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จากหมู่บ้านปลวกน้ำ
- 19.2 ตรวจสอบปริมาณวัตถุดิบว่าปริมาณเท่าใด
- 19.3 จัดหาที่เก็บวัตถุดิบของกลุ่ม
- 19.4 ฝึกอบรมจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ
- 19.5 จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการแปรรูป
- 19.6 หาตลาดรับซื้อให้กับกลุ่ม

การจัดการน้ำ วางท่อ ต่อท่อให้มีเหมือง มีฝาย นำน้ำไปใช้อย่างคุ้มค่า

1. จัดให้มีการประชุมหมู่บ้าน
2. ให้ประชาชนในหมู่บ้านคัดเลือกคณะกรรมการในการจัดการแหล่งน้ำ ในการวางท่อน้ำ ต่อท่อน้ำ ให้มีเหมืองฝาย และวิธีการนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านอุปโภคบริโภค และเพื่อการเกษตร
3. จัดให้มีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนเสนอความต้องการเกี่ยวกับอ่าง ฝาย เหมือง หรือท่อน้ำประปาว่า สมควรจะทำในจุดไหนในพื้นที่
4. ให้คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจากประชาชนในหมู่บ้านดำเนินการสำรวจแหล่งน้ำว่ามีปริมาณเพียงพอหรือคุ้มค่าต่อการเสนอโครงการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ในการทำอ่าง ฝาย เหมือง และประปา ว่าเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนหรือไม่
5. ให้คณะกรรมการนำข้อมูลแหล่งน้ำที่ได้สำรวจเข้าที่ประชุม เพื่อให้ประชาชนได้มีมติในการเลือก ว่าสมควรทำแหล่งน้ำตรงไหนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้สอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนที่มีความจำเป็นมากที่สุด
6. ให้คณะกรรมการนำข้อมูลแหล่งน้ำและมติในที่ประชุมหมู่บ้านเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณ จากเทศบาลตำบลยอด และหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือต่อไป

ด้านงาน สร้างงาน: ทำอย่างไรจะสร้างงาน นำ ข้อ ก ข้อ ข และข้อ ค มาดำเนินการ สร้างงานให้กับชุมชน

สร้างอะไรบ้าง

1. จัดให้มีการประชุมระดับหมู่บ้าน
2. ให้ประชาชนคัดเลือกคณะกรรมการในการรับผิดชอบแต่ละโครงการ
3. ให้ประชาชนคัดเลือกโครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วนเป็นอันดับแรก นำเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลยอด หรือหน่วยงานรัฐ หรือหน่วยงานเอกชนให้การช่วยเหลือในการดำเนินงานดังกล่าว
4. ให้มีการนำเสนอปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานแต่ละโครงการว่า มีปัญหาอะไรบ้างที่ประชุมคณะกรรมการของหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้านจะได้รับรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
5. เมื่อคณะกรรมการสรุปปัญหาหรืออุปสรรคที่ทำให้การดำเนินงานไม่คืบหน้าแล้ว ขอความร่วมมือจากหน่วยงาน หรือหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนที่มีความรู้ความสามารถในโครงการต่างๆ ในหมู่บ้าน เข้ามาร่วมเป็นที่ปรึกษาของโครงการนั้นๆ
6. จัดให้มีการประชุมของกลุ่มแต่ละกลุ่มที่มีอยู่ในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุม หรือ แลกเปลี่ยนความรู้ อุปสรรค และปัญหาของแต่ละกลุ่มว่ามีอะไรบ้าง เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน
7. ให้คณะกรรมการหมู่บ้านนำปัญหาอุปสรรคของแต่ละกลุ่ม ไปขอรับการแนะนำหรือขอความช่วยเหลือจากเทศบาลตำบลหรือหน่วยงานรัฐหรือเอกชนต่อไป
8. ให้คณะกรรมการจัดหาสถานที่ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์/สินค้าของแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านให้ที่อยู่ในสถานที่จำหน่ายเดียวกัน เพื่อง่ายต่อการบริหารจัดการ
9. ขอรับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลยอดหรือหน่วยงานรัฐและเอกชนในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของแต่ละกลุ่มให้รู้กันอย่างทั่วถึง เพื่อจะได้กระจายสินค้าได้มากขึ้น

ด้าน จ จัดการ: มีการจัดการอย่างไรในแต่ละเรื่อง

ลำดับ	เรื่อง	วิธีการจัดการ	หมายเหตุ
1.	ลูกชิด (มะต้าว)	มีการเก็บผลผลิตจากต้นลูกชิด โดยไม่มีการตัดต้นของลูกชิด ในป่าสงวน แล้วนำไปขายส่ง โรงงานโดยมีพ่อค้ารับซื้อเป็นคน ในหมู่บ้านนำไปขายส่งให้โรงงาน อีกทอดหนึ่ง	ไม่มีการนำไป แปรรูปผลผลิต
2.	มะแข่น	เก็บผลผลิตแล้วขายส่งพ่อค้า คนกลางจากที่อื่นที่มารับซื้อ ในหมู่บ้าน	
3.	ปอสา, ปอแต็บ	ลอกเอาเปลือก แล้วขูดเอา ผิวสีเขียวออก แล้วตากให้แห้ง จากนั้นขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ในหมู่บ้าน	ไม่มีการนำไป แปรรูปผลผลิต
4.	แหย่ง	นำผลผลิต ไปขายให้พ่อค้าคนกลาง	ไม่มีการนำไป แปรรูปผลผลิต
5.	ข้า	แปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้า ทำเป็นเครื่องเทศ แปรรูปเป็นสมุนไพร	
6.	ทำปุ๋ยค่างคาว	รวมกลุ่มทำปุ๋ยค่างคาว เนื่องจากมีวัตถุดิบในพื้นที่	
7.	ทำอาหารสัตว์แปรรูป จากข้าวโพด	มีการปลูกวัตถุดิบ ในพื้นที่จำนวนมาก	ยังไม่มี การแปรรูป
8.	ลิ้นจี่	เก็บผลผลิตขายส่งกับ พ่อค้าคนกลาง	ยังไม่มี การแปรรูป

ลำดับ	เรื่อง	วิธีการจัดการ	หมายเหตุ
9.	ลำไย	เก็บผลผลิต ขายส่งกับพ่อค้าคนกลาง	ยังไม่มี การแปรรูป
10.	มะนาว	เก็บผลผลิต ขายส่งกับพ่อค้าคนกลาง	ยังไม่มี การแปรรูป
11.	กลุ่มวัว	เลี้ยงตามวิถีชาวบ้าน โดยการเลี้ยงไว้ตามธรรมชาติ	
12.	ไก่	เลี้ยงตามวิถีชาวบ้าน โดยการเลี้ยงไว้ตามธรรมชาติ	
13.	ยางพารา	มีการปลูกของแต่ละคน โดยมีการลงทุนเองและปลูกในพื้นที่ ทำการเกษตร	ยังขาดความรู้ ในการปลูกเก็บ ผลผลิต และดูแลรักษา
14.	เงาะ	มีการปลูกของแต่ละคน โดยมีการลงทุนเอง และปลูกในพื้นที่ ทำการเกษตร	ยังขาดความรู้ ในการปลูก เก็บผลผลิต และดูแลรักษา
15.	กล้วย	แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ จากกล้วย	ยังขาด การแปรรูป
16.	ทำท่อจัดส่งน้ำเพื่อ การเกษตรจากอ่างน้ำ		ยังไม่มี การจัดการใดๆ
17.	สุกร	เลี้ยงตามวิถีชาวบ้าน โดยการเลี้ยงไว้ตามธรรมชาติ	
18.	เป็ด	เลี้ยงตามวิถีชาวบ้าน โดยการเลี้ยงไว้ตามธรรมชาติ	

ลำดับ	เรื่อง	วิธีการจัดการ	หมายเหตุ
19.	พระเจ้า ห้าพระองค์	แปรรูปเป็นเครื่องประดับ เมล็ดบรรจุเป็นกระป๋อง	ยังไม่มี การแปรรูป
20.	มะขม	แปรรูปเป็นเมล็ดอบแห้ง บรรจุกระป๋อง	ยังไม่มี การแปรรูป
21.	เสาวรส	แปรรูปเป็นน้ำเสาวรส บรรจุขวด	ยังไม่มี การแปรรูป
22.	พืชสมุนไพร	แปรรูปสมุนไพร	ยังไม่มี การแปรรูป
23.	พริก	มีการปลูกในพื้นที่ของคน ในชุมชน	ยังไม่มี ตลาดรองรับ
24.	หญ้าคา	แปรรูปเป็นวัสดุถุงหลังคา	ยังไม่มีตลาด
25.	ไม้ข้าวหลาม	แปรรูปเป็นวัตถุดิบในงาน เครื่องจักสาน	ยังไม่มี การแปรรูป
26.	กัง	ทำไม้กวาด	ยังไม่มีตลาดรองรับ
27.	ปลาน้ำจืด	ส่งเสริมด้านการเลี้ยงปลา น้ำจืดในกระชัง	ยังไม่มี การดำเนินการ
28.	หวาย	แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เครื่องจักสาน	ยังไม่มี การดำเนินการ
29.	มะไฟ	มีอยู่ในป่าดงดิบ	ยังไม่มีตลาด
30.	หญ้าปลวกน้ำ	แปรรูปเป็นชาแห้ง	ยังไม่มีตลาด

ให้ทุกครัวเรือนจัดทำบัญชีครัวเรือนได้หรือไม่?

ได้ขอความร่วมมือชาวบ้านให้มีความสำคัญในการจัดทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อครัวเรือน
ในการบริหารทรัพยากรทางการเงิน และให้มีเงินออมในครัวเรือน

หนึ่งในผลผลิตของการสร้าง อสพ. ที่มีคุณสมบัตินักปฏิบัติการพัฒนาที่ดี

ถอดเทปสัมภาษณ์ คุณวิชัย เชี่ยวสีฟ้า (หนานวิ)

วันพฤหัสบดีที่ 31 มีนาคม ปี 2559

ณ สำนักงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เปียงกอ๋ จังหวัดน่าน

ก่อนมาเป็น อสพ. ผมเคยช่วยครอบครัวขายของที่ชายแดนห้วยโก๋น วันหนึ่งกำนันแจ้งว่า ต้องการอาสาสมัครไปดูงานที่ดอยตุง ผมจึงลองสมัครดู โดยที่ไม่ทราบว่าจะให้ไปทำอะไร ตอนแรกนึกว่าคล้ายกับอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ที่เข้ามาดูแลหมู่บ้าน และไม่จำเป็นต้องออกไปทำงานที่อื่น เพราะตัวเองเคยบวชเรียนอยู่ 10 กว่าปี ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ จึงอยากอยู่กับพวกท่าน เมื่อทีมงานพาไปดูงานที่โครงการพัฒนาดอยตุงฯ และโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ บ้านปางมะหัน ก็ยังไม่ทราบว่า คือโครงการอะไร ไปดูแปลงกาแฟ แมคคาเดเมีย โรงงานทอผ้า และได้เห็นพี่ๆ ทีมงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ หลังจากได้ดูงานแล้ว รู้สึกว่าดอยตุงแตกต่างจากบ้านเรา เพราะที่ดอยตุงมีอาชีพหลากหลาย มีพืชหลากหลาย มีการขายของ เศรษฐกิจดี แต่พื้นที่ของเรามีแต่ข้าวโพด

ในตอนนั้น ทีมงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ถามว่า “เห็นความแตกต่างอะไรหรือไม่ ต้องการให้พื้นที่ของเราเหมือนกับที่ดอยตุงหรือไม่ ต้องการพัฒนาพื้นที่ของเราหรือไม่” ในวันนั้นผมยังตอบไม่ได้ เพราะยังไม่รู้ว่าเราต้องมาทำงาน หรือทำอะไรต่อหรือไม่ ครึ่งเดือนต่อมา ทีมงานจึงนัดรวมตัวกันที่บ้านกำนัน เพื่อทำความเข้าใจว่า อาสาพัฒนาชุมชน หรือ อสพ. คืออะไร ต้องทำอะไร เพื่ออะไร โดยได้พบกับผู้บริหาร และทีมงานแม่ฟ้าหลวงฯ จึงเริ่มเข้าใจว่า อสพ. คือ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ตามแนวทางการพัฒนาที่ดอยตุง เราจะมาเป็นตัวต่อ เชื่อมคนในชุมชนกับโครงการ

เมื่อมาเป็น อสพ. ช่วงแรก รู้สึกตื่นเต้น เพราะเมื่อก่อนผมเป็นพระ ทำงานคนเดียว ไม่มีความสนุก ไม่มีความท้าทาย เมื่อมาเป็น อสพ. จึงได้เรียนรู้การทำงานกับคนหมู่มาก ต้องปรับตัวเยอะ เหมือนเป็นอีกชีวิตหนึ่ง เพราะมีหลายคนมาอยู่รวมกัน จึงต้องมีกรอบ กฎกติกา และระเบียบวินัย

ในช่วง 3-4 เดือนแรก อสพ. ทุกคนต้องมาเรียนรู้ ทำความรู้จักกันใหม่ ฝึกใช้เครื่องมือ เช่น เครื่อง GPS เรียนรู้เทคนิคต่างๆ ในการลงชุมชน การสื่อสาร การสัมภาษณ์ รวมถึงได้ฝึกฝนเรื่องการจัดกระบวนการพัฒนาจากทีมพี่เลี้ยง กระทั่งฝึกจนคล่อง จึงออกพื้นที่ อย่่างไรก็ตาม เราไม่ได้

ออกพื้นที่คนเดียว มีทีมพี่เลี้ยงไปด้วยตลอด เมื่อเจอปัญหา จึงคุยกับทีมพี่เลี้ยงได้ทันที เช่น หากลงพื้นที่สัมภาษณ์ แล้วพบคนหัวแข็ง เราไม่สามารถไปต่อได้ ทางทีมพี่เลี้ยง จะช่วยสอนเทคนิคว่า เราต้องดูโอกาส ดูเวลาที่จะเข้าไปว่าชาวบ้านทำอะไรอยู่ เขาทานข้าวอยู่ หรือทานเหล้าแล้ว และหากจะเข้าไปก็ต้องขออนุญาตก่อน หรือเมื่อมีปัญหาอะไรที่ตอบไม่ได้ ก็จะกลับมาปรึกษาทีมพี่เลี้ยง นอกจากนี้ ทีมพี่เลี้ยงยังนำประสบการณ์จากการทำโครงการพัฒนาในที่ต่างๆ ทั้งดอยตุง อินโดนีเซีย และพม่า มาสอน และสร้างแรงบันดาลใจไปพร้อมๆ รวมทั้งทำให้ดูเป็นตัวอย่างและทำไปด้วยกัน เช่น การมัตลดสร้างกล่องเกเบี้ยนไปทำฝาย เมื่อเขียนในกระดาษไม่เข้าใจ ต้องลงมือทำ เทคนิคการสร้างความเข้าใจ การสืบค้นปัญหา การจัดเวทีชุมชน การคืนข้อมูล การเรียงความต้องการ การทำแผน เทคนิคต่างๆ ที่ได้เรียนรู้จากทีมพี่เลี้ยง นำมาใช้ในการทำงานจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม ผ่านไปสักระยะ ทีม อสพ. เริ่มรู้สึกเหนื่อย เพราะทำงานเล็ก 4-5 หมู่ทุกวัน จับพิกัด GPS เล็ก 1 หมู่ แล้วยังต้องกลับมาสรุปงานอีก จากนั้น ต้องตื่นแต่เช้า ทำกับข้าว ทำให้หลายคนเริ่มท้อ ในช่วงนี้ ทีมพี่เลี้ยงจะเข้ามาละลายพฤติกรรม สร้างแรงบันดาลใจ ทำให้ทีมงานค่อยๆ ขยับขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่ง การทำงานที่นี้จึงเปรียบเสมือนการอยู่กับครอบครัว ทีมพี่เลี้ยง จะปลุกน้องๆ ขึ้นมาทำงาน ไม่ได้สั่งงาน เราจึงไม่รู้สึกรู้ว่า เป็นลูกน้องที่ทำงานตามสั่งหัวหน้า แต่เหมือนมีพี่คอยสอนน้องมากกว่า

อีกสิ่งสำคัญที่ได้เรียนรู้ คือ ทีมพี่เลี้ยงสอนให้เราจักรับแรงกดดัน บางครั้งมีแรงกดดันจากภายนอกเข้ามา เราต้องเรียนรู้วิธีการจะอยู่กับมัน ก่อนหน้านี้ไม่มีฝ่ายการเงิน พัสดุ ทีมข้อมูล เราต้องเรียนรู้และทำเองทั้งหมด อีกทั้งต้องเป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างโครงการกับชาวบ้านในพื้นที่ให้เขาเข้าใจให้ได้ รวมถึงต้องเรียนรู้ที่จะเข้าใจคนอื่น เมื่อรวมกันจึงกลายเป็นความกดดัน เราจึงจำต้องหมั่นฝึกฝนเรียนรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ปรับแก้ ทำซ้ำ และเรียนรู้จากสิ่งที่พลาด ซึ่งจะช่วยให้งานดีขึ้น เวลาทำงานแต่ละคนมีหน้าที่ของตนเอง แต่เมื่อมาอยู่รวมกันก็อยู่อย่างพี่น้อง เมื่อออกพื้นที่ต้องดูแลกันและกัน เมื่อเจอปัญหาต้องให้กำลังใจ รู้จักช่วยเหลือกัน รวมถึงการแบ่งงานและช่วยกัน หนึ่งข้าว ดูแลห้องน้ำ เป็นต้น ทีมพี่เลี้ยงสอนและหมั่นฝึกฝนเราเหมือนพ่อเหมือนแม่ เราไม่ได้เคารพเพราะเขาเป็นหัวหน้าแต่เคารพที่การกระทำของเขา

นอกจากนี้ เราได้รับการปลูกจิตสำนึกที่ดีมีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้มีใจที่จะทำจริงๆ หลักการในการทำงานเหมือนเป็นแรงหนุน แรงเสริม เมื่อมีความจริงใจในการแก้ไขปัญหา ผลก็เกิดขึ้นกับชาวบ้านโดยตรง ที่อื่นๆ อาจจะฉาบฉวย ตัวเองได้ผลประโยชน์ แต่ที่นี้กลับกันคือ เราคิดตลอดว่า ทำอย่างไรให้ชาวบ้านอยู่ได้ คิดถึงความคุ้มค่าอยู่เสมอ เช่น เรื่องการทำฝาย ชาวบ้านได้รับ

ผลประโยชน์หรือไม่ ทำช่วงไหน เมื่อน้ำมา ฝ่ายที่ทำได้หรือไม่ เราคิดเรื่องเหล่านี้อยู่เสมอ และนั่นทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีในการทำงาน

เมื่อทำงานจริง การเรียนรู้ก็ยังไม่สิ้นสุด เพราะมีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา เราจึงต้องฝึกฝน และเรียนรู้ตลอดเวลาเช่นกัน บางคนคิดว่าแก้ไขปัญหาก็ได้แล้วเสร็จ แต่แท้จริงมันไม่สำเร็จ ปัญหาเหมือนห่วงโซ่ เราต้องทำให้ชาวบ้านเห็นว่าปัญหามันได้ตลอด ต้องให้เขาฝึกตัวเอง เรียนรู้วิธีการรับมือเพื่อที่จะแก้ปัญหา ยิ่งไปกว่านั้นทีมพี่เลี้ยงยังสอนให้เราแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ แม้จะมีคนเก่งเยอะแต่คนที่แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ต้องมาจากประสบการณ์ บางคนเรียนทฤษฎีมา แต่เมื่อลงพื้นที่จริงมันคนละเรื่องกัน เช่น การคุยกับสาธารณสุข การคุยกับชาวบ้าน และที่สำคัญคือเราต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ครั้งแรกที่เจอคุณชาย (หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล ประธานกรรมการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ) คุณชายไม่ได้ถามว่าคุณเรียนจบอะไรมา แต่คุณชายบอกว่า “ขอ 2 อย่าง ขยันและซื่อสัตย์ อะไรที่ไม่มีในตัวเรา เราสามารถให้ได้ พี่เลี้ยงมีความรู้ทุกอย่าง ขอให้บอกเราว่าอยากเรียนรู้อะไร”

การเป็น อสพ. เหมือนจะง่าย ไม่ว่าใครก็พูดได้แต่ทำจริงยากเพราะเป็นเรื่องของจิตใจ ความแน่วแน่มั่นใจที่ต้องมาจากข้างในจริงๆ ทักษะต่างๆ สามารถเรียนรู้ได้ แต่เรื่องจิตใจและทัศนคติมันต้องมีเป็นพื้นฐาน บางคนอาจทำงานวันๆ ไม่มีเป้าหมาย เมื่อไม่มีเป้าหมายเราก็ไม่อยากเดินต่อ เพราะไม่รู้ว่าจะไปทำอะไร จึงอยู่ไปวันๆ เหมือนกับทำงานในโรงงานที่รับเงินเดือน ไม่ได้คิดถึงเป้าหมายองค์กรหรือเป้าหมายของตัวเอง แต่การเป็น อสพ. ไม่เหมือนทำงานโรงงาน เราไม่ได้แค่เงินเดือน สิ่งที่เราได้คือ สิ่งที่ชาวบ้านและพี่น้องเราจะได้

ทุกวันนี้เรามีความภาคภูมิใจมากเพราะเห็นการเปลี่ยนแปลงจริง แต่ก่อนชาวบ้านไม่รู้อะไรเลย ไม่ได้มองว่าสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งการทำไร่ข้าวโพดหรือการไม่ฉีดวัคซีนแก่สัตว์เป็นปัญหาของเขา และมองว่าเราแก้ปัญหาไม่ได้หรอก กระทั่งเรานำแนวทางของดอยตุงเข้ามาปรับใช้ในพื้นที่ของเรา จนเขาสามารถค้นหาปัญหาของเขาเองได้ และช่วยกันแก้ไข ทั้งในบ่อน้ำข้าง บ้านน้ำรี 6 บ้านบน บ้านบวหญา บ้านกิวจันทร์ ซึ่งสำหรับบ้านกิวจันทร์ ช่วงแรกไม่ยอมรับโครงการเลย แต่ในวันนี้เขาสามารถพัฒนาตัวเองได้ ดูแลป่า มีกลุ่มปลูกไม้เศรษฐกิจ และมีคณะกรรมการดูแลป่า ซึ่งเป็นผลจากการที่เราเข้าไปพูดคุยสร้างความเข้าใจ ทำให้เขาสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองได้ อีกทั้งเราก็เป็นคนในพื้นที่เองด้วย เมื่อเห็นชุมชนเรามีชีวิตดีขึ้นเราก็ภาคภูมิใจ จากที่คนไม่ยอมรับและไม่เห็นด้วยกับเรา (โครงการ) เลย ณ วันนี้ เราสามารถพูดคุยกับชาวบ้าน นำชาวบ้านได้ และทำให้ชาวบ้านยอมรับเราได้ เราจึงภาคภูมิใจ

ทั้งนี้ ผมอยากให้ชาวบ้านขุนน่านอยู่ได้อย่างยั่งยืน มีความสุขจริงๆ บัจฉัยภายนอกอย่างเงินทำให้เขาอยู่รอด แต่เขามักลืมนึกถึงบัจฉัยจริงในการดำรงชีวิต ทั้งความมั่นคงทางด้านอาหาร ป่า น้ำ เราต้องไม่ฆ่าตัวเอง ในอดีตเวลาไปไร่ชาวบ้านไม่เคยต้องแบกน้ำไป แค่หนึ่งขวับไปอย่างเดียว กับข้าวและน้ำสามารถไปหาเอาที่ไร่ มีผัก มีเนื้อให้กิน

แต่ปัจจุบันต้องนำไปทุกอย่างเหมือนเขาเอาอนาคตของตัวเอง หากมัวแต่ซื้อกับข้าวจากรถพุ่มพวงก็ไม่สามารถตอบโจทย์คำว่าอยู่รอดได้จริงๆ สุดท้ายคนในพื้นที่ไม่ว่าวัยรุ่นหรือเด็กจะคิดว่าต้องไปทำงานที่อื่น หาเงินมาเยอะๆ เพื่อสร้างครอบครัว แต่ที่จริงแล้ว เราอยากให้เขาไปเรียน ไปพัฒนาตนเอง แล้วกลับมาพัฒนาพื้นที่ เราสามารถพัฒนาพืชเศรษฐกิจหรือปศุสัตว์ให้กลายเป็นวิสาหกิจ และสร้างความยั่งยืนให้ชุมชนได้ เด็กรุ่นใหม่จะได้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องไปรับจ้างนอกพื้นที่หรือลูกจ้างโรงงานอีกต่อไป แต่ทุกคนสามารถประกอบอาชีพ ทำวิสาหกิจร่วมกันจากความรู้ที่ได้เรียนมาผสมกับต้นทุนในพื้นที่เพื่อสร้างตัว สร้างครอบครัว และดูแลธรรมชาติไปพร้อมกันได้

ถอดเทปสัมภาษณ์ คุณชาติ แปงอุด (ชาติ)

วันอาทิตย์ที่ 3 เมษายน ปี 2559

ณ สำนักงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เชียงก่อ จังหวัดน่าน

ก่อนที่จะมาเป็น อสพ. ผมเคยทำงานก่อสร้างและโรงงานที่กรุงเทพฯ ประมาณ 1-2 ปี จึงกลับมาอยู่บ้าน ขณะนั้นผู้ใหญ่บ้านกำลังหา อสพ. หมู่บ้านละ 2 คน เพื่อไปศึกษาดูงานที่โครงการพัฒนา ดอยตุงฯ ในตอนแรกผมยังไม่ทราบว่าจะไปที่ไหน ต้องอะไร เมื่อไปถึง ผมได้เรียนรู้การทำงาน การบริหารจัดการต่างๆ ของพื้นที่ดอยตุง ได้รู้และเห็นภาพดอยตุงเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ซึ่งไม่ต่างจากพื้นที่ขุนน่านและพื้นที่ใกล้เคียงเลย ที่ดอยตุงปลูกฝิ่นแต่ที่นี่ปลูกข้าวโพด ทำไร่หมุนเวียน ลักษณะพื้นที่เหมือนกันแต่เขาพัฒนาแล้วและทำสำเร็จ ผมจึงมีคำถามกับตัวเองว่า “ทำไมเขาทำสำเร็จ?”

เมื่อกลับจากการดูงาน แรกๆ ยังนึกไม่ออกว่าจะพัฒนาอย่างไร เพราะไม่แน่ใจว่าโครงการจะมาทำจริงหรือไม่ นึกว่าไปดูงานเพื่อเปิดหูเปิดตาเหมือนโครงการอื่นๆ แล้วไม่ได้กลับมาทำอะไร ไม่ได้มาติดตาม แต่ในครั้งนั้น ทุกคนกลับมาเป็น อสพ. มาช่วย มาคุยกับชาวบ้านเพื่อพัฒนาบ้านเกิด โดยมารวมทีมกันในวันที่ 9 เดือน 9 ปี 2009 และมีการจัดทีม แบ่งกลุ่ม ลงพื้นที่ไปสำรวจภูมิสังคมต่างๆ ทีมพี่เลี้ยงนำทีม อสพ. ไปเรียนรู้ ทำให้รู้สึกอยากเป็นอาสาสมัครจริงๆ เพราะเห็นทุกคนที่มา รวมตัวกันได้ทำงานจริงลงพื้นที่จริง

ในช่วงแรกของการอบรม อสพ. เป็นช่วงสร้างคน สร้างทีม จึงมีอุปสรรคเรื่องการอยู่ การกิน การทำงาน เพราะคนต่างพ่อต่างแม่มารวมกัน มีบ้างที่จะไม่เข้าใจกัน จึงจำเป็นต้องพูดคุยกัน ส่วนเรื่องข้อเราไม่ข้อ เพราะเราทำงานที่บ้าน ไม่ได้ทำงานที่อื่น เมื่อทำงานเสร็จก็ได้กลับบ้าน ทำงาน 4-5 วัน ก็ได้กลับบ้าน ต่างจากแต่ก่อนไม่ได้อยู่บ้าน ห่างพ่อแม่ ตอนนี้ได้กลับมาบ้าน พัฒนาชุมชน พัฒนาบ้านเกิด คุยกับพี่น้อง และเรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากพี่เลี้ยง เมื่อมีปัญหา ก็มาร่วมคุย ช่วยกัน แก้ไขปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการลงพื้นที่ เดินแปลง ถ้าทีมงานแก้ปัญหาไม่ได้ ทีมพี่เลี้ยงก็จะมาช่วยอีกแรงหนึ่ง

สำหรับการทำงานพัฒนาคน พัฒนาหมู่บ้าน พี่เลี้ยงสอนทุกวันว่าจะทำอะไรให้เขาเชื่อถือและหากเราต้องการเรียนรู้สิ่งไหนเพิ่มเติม ทีมพี่เลี้ยงจะพาไปศึกษาดูงานที่อื่นๆ จากนั้นเราจึงกลับมาถ่ายทอดให้ชุมชน เช่น การไปศึกษาดูงานเรื่องพืช เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เราจะกลับมาถ่ายทอดให้ครอบครัวก่อน เพราะการพัฒนาต้องเริ่มที่ตัวเรา เมื่อได้ผล ชาวบ้านจะรับรู้และทำตาม หากเราไม่เริ่มก็ยากที่ชาวบ้านจะเชื่อ ดังนั้น เราต้องเริ่มทำเองก่อน ตอนนี้ เราได้เป็นพี่เลี้ยงให้โครงการอื่นๆ ของจังหวัดน่านด้วย เช่น โครงการซ่อมแซมฝายของจังหวัด หากมีสิ่งใดที่เราไม่ได้ก็จะปรึกษาทีมพี่เลี้ยงบ้าง เรื่องใดที่พอจะทำได้ก็ทำเลย เช่น เรื่องดิน และการเกษตร

ปัญหาที่มักพบในการทำงานและบางครั้งก็ทำให้รู้สึกท้อ คือ ความร่วมมือของชาวบ้าน เช่น เวลาไปประชุมสร้างความเข้าใจ ชาวบ้านพูดแย้งบ้าง บางครั้งเข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชน ชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ กระบวนการจัดการตรงนี้คือ เราต้องไปพูดคุย กินนอนกับเขา ใช้เวลากับพวกเขา เขาจึงยอมให้ความร่วมมือกลับมา

ผมภูมิใจมากเมื่อชาวบ้านที่ได้ไปพูดคุยด้วย ทำตาม หากเป็นพวกหัวไว ใจสู้ จะเดินเข้ามาซักถามทันที ส่วนชาวบ้านไม่ทำตาม มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มรอดูท่าที คือ รอดูว่า นาย ก นาย ข ทำแล้วจะประสบความสำเร็จหรือไม่ กับอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่ออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ ซึ่งขณะนี้เริ่มย้ายกลับกันมาแล้ว รวมถึงกลุ่มคนปลูกข้าวโพดก็เริ่มจะเปลี่ยนแปลง เพราะรู้ตัวแล้วว่าทำไปแล้วติดลบ ต้องเอาเงินไปจ่ายพ่อค้าคนกลางหมด เท่ากับปลูกข้าวโพดไม่ได้เงินสักบาท ค่าแรงก็ไม่ได้ ขาดทุน ไม่มีกำไร เขาคิดได้เองจึงเลิกปลูกข้าวโพดและหันมาร่วมงานกับเรา สิ่งสำคัญคือ ต้องให้เขารู้ด้วยตัวเขาเอง

การจะเป็น อสพ. ที่ดีได้นั้นต้องบอกได้ว่า สิ่งที่ได้ตอบโจทย์ชาวบ้านเรื่องความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างไร ไม่ใช่แยะลงและทำแล้วต้องดีขึ้นเรื่อยๆ ต้องวัดว่าชาวบ้านมีพอกินจริงหรือเปล่า เวลาเข้าไป

คลุกคลีกับชาวบ้านเขาทำตามคำแนะนำเราขนาดไหน ต้องคิด ต้องวางแผนในแต่ละวัน ต้องรู้ว่าแต่ละวันมีกิจกรรมอะไรบ้าง มีแผนอะไรบ้าง ต้องคิดต่อเนื่องเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้าน ไม่ต้องรอให้เจ้านายมาสั่ง และอยากจะฝากว่า หากคิดจะมาเป็น อสพ. ต้องมาด้วยใจ ด้วยจิตวิญญาณ และความมุ่งมั่นที่อยากจะทำจริงๆ เพราะเคยมี อสพ. ที่เจอปัญหาแล้วท้อถอยจึงลาออกไป ดังนั้น หากจะมาเป็น อสพ. ขอให้มาด้วยใจที่อยากจะพัฒนาจริงๆ ถึงจะทำให้งานสำเร็จได้

ถอดเทปสัมภาษณ์ คุณวันชัย บัวแสน (เต๋อ)

วันจันทร์ที่ 4 เมษายน ปี 2559

ณ สำนักงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เชียงใหม่ จังหวัดน่าน

ก่อนมาเป็น อสพ. ผมทำการเกษตร ปลูกพืชไร่ พืชสวน และรับจ้างทั่วไป โดยไม่มีความรู้วิชาการหรือเทคนิคใดๆ ในการดำเนินชีวิตเลย ทำงานไปวันๆ ไม่มีเป้าหมาย เนื่องจากขาดความรู้ ขาดโอกาสที่จะไปสู่สังคมที่เขาอาจจะมีความรู้มากกว่าเรา เรียกได้ว่า ยังไม่ได้เปิดหูเปิดตา แต่เมื่อเรามาเป็นอสพ. จึงมีโอกาสดูเปิดหูเปิดตา ทำให้พบว่าการหรือสิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงเร็วมาก เราจึงต้องตามให้ทัน ต้องเรียนรู้อย่างรวดเร็ว

ในช่วงแรกของการเป็น อสพ. ผมรู้สึกว่ามันยาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำงาน หรือระยะเวลา เพราะเราทำงานไม่เป็นเวลา ไม่ได้เข้างาน 8 โมงเช้า เลิก 4 โมงเย็น แต่เราต้องทำงานให้สำเร็จ แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยไปถึง 3-5 ทุ่ม เราต้องช่วยกันทำงานเป็นทีมเพื่อสรุปงานในแต่ละวัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความรู้ต่างๆ และความสามัคคีในกลุ่มก็เกิดขึ้น การทำงานก็สำเร็จและเป็นการทำงานอย่างมีความสุข

ระหว่างการอบรม อสพ. ผมได้อบรมเรื่องปศุสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัคซีน ยารักษาโรค การแก้ปัญหา และการเฝ้าระวังโรคระบาดเกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งเรามีทีมปศุสัตว์มาให้ความรู้ ที่เน้นการลงพื้นที่และปฏิบัติจริง ดังนั้น ความรู้ที่ อสพ. ได้รับจึงเป็นความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้

อสพ. ที่นี่ต่างจากอาสาสมัครที่อื่นเป็นอย่างมาก เพราะมีทีมพี่เลี้ยงช่วยกำกับดูแล ติดตาม เสริมความรู้ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องว่าตรงไหนขาดตรงไหนเป็นจุดบอด ถือเป็นการทำงานร่วมกันเป็นทีม เมื่อไม่เข้าใจหรือมีปัญหาตรงไหนเราจึงสามารถแก้ปัญหาพร้อมกันได้ ความแตกต่างอีกข้อหนึ่งคือในอดีตผมเคยเป็นอาสาสมัครในหมู่บ้าน ผู้นำสั่งให้ไปทางไหน ผมไปหมด ไม่ว่าจะเป็นการอบรม

การศึกษาดูงาน แต่ผมไม่เคยคิดว่าผมจะสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ ได้ จนวันที่ผมได้มาเป็น อสพ.

นอกเหนือจากคำตอบแทนแล้ว สิ่งสำคัญที่ได้รับจากการเป็น อสพ. คือความรู้ที่ไม่สามารถตีมูลค่าได้ จากทีมพี่เลี้ยงมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ สมัยก่อน ผมรู้สึกว่าจะแต่ละวันมีทุกด้าน ความรู้จากทีมพี่เลี้ยงเหมือนการเปิดปากอุโมงค์ ทำให้เราได้เห็นแสงสว่าง เห็นโอกาสในอนาคตอย่างชัดเจนสำหรับตัวผมที่เป็น อสพ. ผมรู้สึกภูมิใจเป็นอย่างมาก ที่เราสามารถรับความรู้จากทีมพี่เลี้ยง และนำไปปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบน้ำ การสร้างฝาย ปศุสัตว์ การส่งเสริมพืชผักต่างๆ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ความรู้ไม่หยุดนิ่ง เราสามารถต่อยอดได้ และนำความรู้ที่ได้มา ถ่ายทอดแก่ชาวบ้าน และชุมชนต่อ ช่วยให้เขาสามารถพึ่งพาตนเองได้ ความรู้ที่ได้เป็นการถ่ายทอดความรู้อย่างครบทุกมิติ ทั้ง เรื่องดิน น้ำ ป่า และสัตว์ต่างๆ ทำให้ชาวบ้านสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ได้จริง ในปัจจุบันชาวบ้านในพื้นที่เป็นปราชญ์ในการออกแบบฝายและระบบส่งน้ำเอง ถือเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เพราะในอดีตชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องนี้เลย สำหรับตัวผมเองก็นำหลักการทรงงานของในหลวง รัชกาลที่ 9 ไปทำงานเพื่อชุมชน ทำให้มีความรู้และสามารถนำเอาความรู้ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ และทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างยั่งยืนได้

สำหรับอนาคตของพื้นที่นี้ ผมคิดว่า เราจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม ด้วยการใช้หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไขตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนอกจากมีรายได้แล้ว ต้องมีภูมิคุ้มกันด้วย เราจึงพยายามให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง ในการประกอบอาชีพและให้ลองคิดด้วยว่าสิ่งที่กำลังจะทำคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ทั้งนี้ มีชาวบ้านหลายคนเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมแล้ว เขารู้แล้วว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยวกับปลูกพืชผสมผสานแตกต่างกันอย่างไร เพราะโลกเรา สังคมเราเปลี่ยนแปลงไปเร็วมากโดยเฉพาะด้านการเกษตร การถ่ายทอดความรู้ต่างๆ จึงต้องทำอย่างต่อเนื่อง เราต้องไม่หยุด ต้องทำความเข้าใจมากขึ้น และทำให้เห็นตัวอย่างมากขึ้น เช่น การลดต้นทุนอาหารสัตว์ เรามีข้าวโพดอยู่แล้วและยังมีเครื่องบดอาหารสัตว์ในหมู่บ้านด้วย เราก็สามารถนำข้าวโพดไปผลิตเป็นอาหารสัตว์ได้เลย ไม่จำเป็นต้องไปซื้อหัวอาหารกิโลกกรัมละ 20 บาทจากที่อื่น เราพยายามที่จะปรับพฤติกรรมชาวบ้าน ช่วยประหยัดต้นทุนต่างๆ และค่อยๆ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้น

แม้ว่าในการทำงานจะเจออุปสรรคและแรงต้านบ้าง คือ มีทั้งคนที่เห็นด้วย ทำตาม และคนที่ยังไม่เห็นด้วย แต่ในปัจจุบันหลังจากสร้างความเข้าใจมากขึ้น และพยายามบูรณาการการทำงานร่วมกัน

ก็ทำให้สามารถดึงคนและหน่วยงานในพื้นที่มาทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ดีขึ้น เช่น หากต้องการความรู้เรื่องพืชผัก สามารถติดต่อเกษตรอำเภอให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ ถือเป็นการแก้ปัญหาเป็นทีม และเกิดการสร้างเครือข่ายหน่วยงานในพื้นที่

สำหรับการเป็น อสพ. ที่ดี เราต้องดูตัวเองก่อนว่า ในอดีตเราเป็นอย่างไร ต้องปรับพฤติกรรมอย่างไรบ้าง และที่สำคัญคือ ต้องมีความซื่อสัตย์ ความขยัน ความรับผิดชอบ ความรอบคอบ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่น และทำงานเป็นทีมได้ จึงอยากให้ อสพ. ทุกคนมีใจรักในงาน และหน้าที่ของตนเอง เพราะคำว่า อสพ. ก็บ่งบอกถึงการอาสาเข้ามา การทำงานตรงนี้ต้องมีใจอาสา และใจที่รักงาน แม้ว่าคำตอบแทนอาจจะไม่มากนัก แต่เราก็ภูมิใจที่มีส่วนในการพัฒนาชุมชน และทำให้ชุมชนมีชีวิตที่ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะการได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่จนอยู่หรือไม่มีโอกาส เราสามารถนำความรู้ในฐานะ อสพ. ไปเปิดโอกาสให้เขามีความรู้ และทำให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมได้

ถอดเทปสัมภาษณ์ คุณดักดิรินทร์ นุแปงถา (เบิร์ด)

วันเสาร์ที่ 9 เมษายน ปี 2559

ณ สำนักงานมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เชียงก่อ จังหวัดน่าน

ผมเรียนจบจากคณะบริหารธุรกิจ สาขาการตลาด และเคยทำงานกับทีมพัฒนาชุมชน (พช.) น่าน ได้เงินวันละ 200 บาท ทำหน้าที่วาดรูปแปลงที่ดินทำกินของชาวบ้าน โดยใช้กระดาษไขทาบบกับแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมขนาดใหญ่ แล้วระบุรหัส เลขที่ และชื่อเจ้าของแปลง เพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับการเสนอเรื่องโฉนดชุมชน ทำงานได้ประมาณ 2 เดือน ก็ทราบข่าวว่า โครงการปิดทองหลังพระฯ ต้องการรับสมัครคนที่มีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ พิมพ์งาน ทำข้อมูลและแผนที่ได้ ซึ่งผมมีความถนัดด้านคอมพิวเตอร์ จึงลองสมัคร แต่ยังไม่รู้แน่ชัดว่าลักษณะงานเป็นอย่างไร

เมื่อสมัครแล้ว ผมจึงได้ไปเรียนรู้งานแผนที่ GPS กับทีมมูลนิธิรักษ์ไทย 1 เดือน ที่อำเภอบัว จังหวัดน่าน จากนั้น ผมลงไปอยู่พื้นที่บ้านยอด ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ซึ่งอยู่ในช่วงของการอบรม อสพ. และเลือกพื้นที่ ผมจึงได้ไปดูการทำงานในพื้นที่ และช่วยทีมจัดเก็บข้อมูล โดยมีเจ้าหน้าที่ภาคสนาม มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ เป็นทีมพี่เลี้ยงขับเคลื่อนงานในพื้นที่

ผมมีโอกาสลงพื้นที่เพื่อสำรวจพื้นที่กับทีม และทำรายงานเก็บข้อมูล ซึ่งกว่าจะทำรายงานเสร็จประมาณ 5 ทุ่มถึงตี 2 ในช่วงแรกจึงรู้สึกเพลีย เพราะเดินลุยมาทั้งวันแล้วยังต้องมานั่งทำรายงาน

ต่ออีก แต่ด้วยแรงจูงใจที่ว่า สมัยเรียนผมไปเที่ยวกลับบ้านที 1 ที 2 แล้วยังตื่นไปเรียนหนังสือได้ แล้วครั้งนี้มีโอกาสทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น ๆ ทำไมจะทนไม่ได้ จึงทำให้มีแรงทำงาน อีกทั้ง ทีมพี่เลี้ยงยังคอยสอนการคิด การเก็บข้อมูล การทำรายงานอยู่เสมอ ซึ่งในช่วงแรก ผมไม่เข้าใจว่า ทำไมทีมพี่เลี้ยงต้องละเอียดขนาดนั้น แต่เมื่อทำงานสักระยะหนึ่ง จึงเข้าใจและเห็นประโยชน์ วิธีการสอนแบบนี้ทำให้ผมคิดเป็น เอาความรู้มาใช้ได้ และมีพัฒนาการมากขึ้น

อีกสิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากทีมพี่เลี้ยง คือ แรงบันดาลใจ รวมถึงความรู้ที่ถูกต้อง และที่สำคัญ คือ หลักการทำงานที่ว่า “ถ้าไม่เข้าใจ ต้องลงไปในพื้นที่ ถ้านั่งอยู่ในห้อง จะไปเข้าใจได้อย่างไร” ทำให้ผมได้เรียนรู้การใช้ชีวิต และการทำงานบนฐานชีวิตจริงของชาวบ้าน ทำให้ทราบความคิด ปัญหา และการแก้ไขที่ตรงจุด หากชาวบ้าน ทีมงาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ทุกอย่างก็เป็นไปได้ เพียงแค่เข้าใจและเข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งการที่ได้ทำงานจริง ทำให้ผมได้รับประสบการณ์ และทักษะที่ไม่มีในตำราเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงของการพัฒนาที่เชื่อมโยงภาคเอกชน เข้ามาสนับสนุนด้านการตลาด ทำให้ผมได้เรียนรู้การพัฒนาด้านการตลาดในชีวิตจริง และถือเป็นการทบทวนความรู้เดิมให้กลับคืนมา

การเป็น อสพ. ความตั้งใจที่มาด้วยจิตอาสาและความคิดที่ว่า “ต้องทำให้ดีที่สุด” เป็นเรื่องสำคัญ และส่งผลกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานอย่างชัดเจน ผมภูมิใจที่ได้ทำงานตาม สิ่งที่คุณเองตั้งใจไว้ การเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อทำให้เกิดความสุขส่วนรวม ทำให้ผมมีความสุข และได้บุญกุศล เพราะได้ช่วยคนนานด้วยกัน และมีโอกาสไปช่วยคนอื่นอีกหลายๆ จังหวัด ในการ ให้ความรู้และพัฒนาให้เขาอยู่รอดได้

ทั้งนี้ การเป็น อสพ. ที่ดีนั้น ผมคิดว่า ต้องมีความขยัน มุ่งมั่น อดทน เสียสละ มีความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ต่อเพื่อนร่วมงาน และชุมชน มีไหวพริบ ทันเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งเหตุการณ์บ้านเมือง และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน อีกทั้งยังต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ไม่คดโกง ไม่ถือตัว เคารพนอนน้อม แต่กล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าเสนอ มีวาทศิลป์ และ เปิดใจกว้าง การเป็น อสพ. สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้นำได้ และ ทำให้รู้จักคิดหาสิ่งที่ดีมา ปรับใช้กับคนในชุมชนอยู่เสมอ ดังนั้น คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของ อสพ. คือ การมีใจรักที่จะทำงาน เพื่อส่วนรวม เนื่องจากคำว่า อสพ. ย่อมาจาก อาสาพัฒนาชุมชน ดังนั้น ผู้ที่จะเป็น อสพ. ได้ ต้องมาจากการมีจิตอาสา ไม่ได้มาเพราะต้องการเงิน

ถอดเทปสัมภาษณ์ คุณธนิดา บ่อวารี (เฟลิน)

วันจันทร์ ที่ 10 มกราคม ปี 2554

ณ สำนักงานปิดทองหลังพระฯ จังหวัดน่าน

ก่อนที่จะมาอยู่ที่ปิดทองหลังพระ เคยเป็นครู กศน. มาก่อน ได้เคยสัมผัสประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกับชุมชนมาแล้วเป็นทุนเดิมตั้งแต่แรก ซึ่งประสบการณ์ตรงนั้นทำให้มีกระบวนการหรือองค์ความรู้เยอะพอสมควรจากการเป็นครู กศน. ก็ได้นำเอามาปรับใช้กับการทำงานที่นี่ นั่นก็คือการอยู่ร่วมกับชุมชน จะทำอะไรให้ชุมชนยอมรับเราได้ เราควรทำอะไรและวางตัวอย่างไร

ตอนแรกอยู่กับทีมเมื่อนานก่อน ยังไม่ได้มาอยู่ที่ปิดทอง สาเหตุที่ได้ทำงานเพราะมีคนไปชักชวนให้มาทำงานเพราะเห็นว่าพี่เฟลินอยู่บ้านว่างๆ เขาบอกว่าให้ไปทำแบบสำรวจข้อมูล พี่เฟลินก็ถามว่าโครงการนี้เป็นอย่างไร พี่เขาก็บอกว่าเขาไม่มีเงินเดือน ไม่มีค่าจ้างอะไรให้ ถ้าไปชีวิตความเป็นอยู่ของพี่น้องเราคนเมื่อนานจะดีขึ้น คนที่ชักชวนมาชื่อ สุพงษ์ กระจาย เป็นรองนายก อบต. ปอนอยู่ที่อำเภอทุ่งช้าง พี่เฟลินก็ไปครั้งแรกที่บ้านยอด ถึงบ้านยอดตอนบ่ายก็เจอทีมแม่ฟ้าหลวงมีคุณณรงค์ และทีมใครต่อใครเต็มไปหมด ทีมรวมกันอยู่ที่ศาลา เขาก็ทำกับข้าวกินข้าว ตอนแรกคือเข้าไปก็กลัวๆ กลัวๆ ก็แอบอยู่ในรถกลางสนามโรงเรียนบ้านยอด ตอนนั้นมาจากทุ่งช้าง 3 คนทั้งหมดที่มากันรื้อนั้นราว 20 กว่าคน มาจากทั่วทั้งผา 5 คน ที่พี่เบิ้มพาไป พี่เหลือก็เป็นคนสองแถวและคนในพื้นที่ ทีมพี่เลี้ยงเขาก็บอกให้พวกเราไปนอนกันที่น้ำป่าก ไปถึงกินนอนที่วัด เข้าไปนอนในโบสถ์ ถามว่ากลัวไหม ก็ไม่กลัว เพราะเคยชินกับการอยู่บนดอยมาก่อน สาเหตุที่ต้องไปน้ำป่ากเพราะที่บ้านยอดที่นอนไม่พอ คนเยอะก็เลยแบ่งคนไปนอนกันที่น้ำป่าก เพราะตอนนั้นมีทีมจากน่านและทีมจากดอยตุงก็มา จากนั้นทีมพี่เลี้ยงก็บอกว่าวันที่ 5-12 จะมีการอบรม เมื่อมาถึงทีมพี่เลี้ยงก็บอกว่า “น้องบ้านหลังนี้ยกให้” ตอนนั้นก็ยุ่งก็อยู่ด้วยกัน เกียงเป็นคนพื้นที่บ้านยอด คนในพื้นที่ก็มาหมด ทีมเขาบอกว่ายกบ้านให้ก็ช่วยกันทำความสะอาดทั้งหมด บ้านเหมือนบ้านร้างเขาให้เราทำความสะอาด เชื้อตุง เราทำกันทั้งวันกว่าจะทำเสร็จก็เย็น ทีมพี่เลี้ยงเขาก็เข้ามาบอกว่าต้องทำตรงนี้อีก พอตกตอนกลางคืนพวกเรากันเองก็มานั่งคุยกันว่าพี่พวกนี้ไม่เห็นทำอะไรเลย เขาจะมาบังคับเราหรือเปล่า เราจะอยู่กันได้ไหม ก็เกิดความท้อขึ้น พี่เฟลินก็ปลอบน้องๆ ยกตัวอย่างให้ฟังว่าสมัยที่พี่เฟลินอยู่บนดอยยิ่งกว่านี้อีก เพราะเด็กเกิดความท้อขึ้นมา ก็ให้กำลังใจ เราทนอยู่ไปก่อนไหม ตกลงก็อยู่ตรงนี้ก็ก่อน จากนั้นก็ทำอาหารกินกันทั้งทีม เราก็อบรมอยู่อาทิตย์หนึ่งอบรมเกี่ยวกับเรื่อง GPS การสำรวจข้อมูล เขาให้เราเดินจับ GPS พี่เลี้ยงก็พาเราเดินอยู่อย่างนั้น 9 วัด ในความคิดของเราคิดว่าพี่เลี้ยงทำตัวไม่สมกับเป็นพี่เลี้ยงเลย เดินๆ ไปไม่สนใจบอกเราเลย

ใจเองก็คิดว่าทำไมเขาเอาพี่เลี้ยงแบบนี้มาสอนเรา การอบรมครั้งนี้มีอาจารย์แพร่พันธุ์มาสอนด้วย พอฝึกไปฝึกไปประมาณ 4 วัน พี่เพลินก็เริ่มสังเกตเห็นว่าพี่เลี้ยงเขาไม่สอนโดยการพูด เขาไม่ค่อยพูด เขาจะเฉยๆ ถามอะไรจะตอบเหมือนเขาไม่ค่อยรู้ เขาไม่ค่อยบอกอะไรกับเราเลย แต่ที่จริงพี่พวกนี้เขาเก่งกันหมดแล้ว แต่เขาต้องการให้เราทำเอาเองเพื่อสอน เพราะเขาอยากให้เราซัก อยากให้เราถามในสิ่งที่เราอยากรู้ อยากให้เราหัดคิดวางแผน มันเป็นเทคนิคในการสอน พอตกเย็นก็จะมีการสรุปทุกคืน จึงได้บอกกับน้องๆ ว่าทีมพี่เลี้ยงที่เขาอยู่กับเรา เรามีเทคนิคอย่างหนึ่งให้น้องๆ สังเกตเอานะ จดจำเอาไว้นะ เขาถามว่าพี่เพลินสังเกตจากอะไร พี่เพลินจึงยกตัวอย่างว่า เช่น การสอนของเขา เขาจะไม่บอกเราปากต่อปาก อาจะกลัวเรารำคาญ แต่เขาสอนโดยการกระทำ เขาจะดูเราว่าเราช่างซักถามไหม เราจะเป็นคนคิดวางแผนไหม สาเหตุที่เด็กๆ กลัวในตอนนั้นและรู้สึกไม่ดี คือว่า ไม่เข้าใจและไม่กล้าถาม คนที่มาฝึกส่วนมากที่อาจจะไม่เข้าใจเกือบทั้งหมด ซึ่งอันนี้พี่เพลินก็แนะนำน้องๆ ไปว่ามันเป็นเทคนิค และบอกน้องๆ ว่า จำไว้นะเราเป็นคนเมืองน่าน เราต้องการให้โครงการดีอยู่ อย่างนี้อยู่ในเมืองน่าน เพราะที่ผ่านมามาเราไม่เคยเจอเลยโครงการอย่างนี้ ซึ่งรู้ได้อย่างรวดเร็วเป็นโครงการที่ดีก็ดูจากการกระทำที่ออกมาของทีม เราจะมีความรัก ความห่วงใยกันตลอด เช่น การนอนตอนกลางคืน มีการจัดเตียงให้นอน แม้กระทั่งพวกเราคนน่านก็ยังห่วงเราเลย และปกติที่น่าน หัวหน้ามักจะนอนในที่ดีๆ แต่ทีมพี่เลี้ยงเรา หัวหน้าไม่ได้แยกชั้นวรรณะนอนเหมือนกันหมด บางครั้งก็นั่งสอนกันตอนกินข้าวเที่ยง ตัวอย่างเช่น พี่บุญเป็งเขาอยู่ทีมพี่เพลิน เขาสอนทุกอย่างไม่หวงความรู้เลย จึงได้ถามพี่เขาว่าทำไมสอนเราหมดทุกอย่างไม่หวงเลย พี่เป็งเขาก็บอกว่าพี่ไม่หวงหรอก ทีมพี่เลี้ยงจากดอยตุงทุกคนได้รับการฝึกมาอย่างนี้ ให้นำสิ่งดีๆ ที่พี่มีที่สามารถสอนน้องๆ ได้ก็ให้ถ่ายทอดให้เขาไป ก็เลยเอาเรื่องนี้ซึ่งเป็นสิ่งเล็กน้อยไปบอกต่อน้องๆ ทีมน่านว่าแค่เรื่องเท่านั้นก็เป็นแบบอย่างที่ดี ที่เราควรเอาเป็นแบบอย่าง

หลังจากอบรม 7 วันแล้ว วันแรกก็เข้าพื้นที่บ้านยอด ไปถึงคืนแรกที่เพลินร้องให้ ชาวบ้านเขาเตรียมสถานที่ ศาลาให้เราอยู่ แต่หัวหน้าไม่เอาเพราะไม่อยากให้ชาวบ้านตื่นนอนร้อน จึงไปขออาศัยอยู่ในโรงเรียน ทางโรงเรียนเขาก็ยกหอประชุมเก่าของโรงเรียนให้ซึ่งรกรมาก แล้วหัวหน้าก็บอกทีมทุกคนให้ช่วยกันทำความสะอาด ทุกคนช่วยกันหมดแม้กระทั่งหัวหน้าก็ช่วยกันทำ ปกติระดับหัวหน้าที่น่านที่พี่เพลินเคยเห็นของคนน่านที่ผ่านมามักจะไม่ทำ จะขึ้นนั่งอย่างเดียว ก็สังเกตว่าเราจะเอาตรงนี้เป็นแบบอย่างอาจเป็นเทคนิคการทำงาน เวลาไม่ถึง 2 ชั่วโมง ก็เสร็จสะอาดเรียบร้อย ก็มานั่งคิดเอาเองว่าอันนี้แหละนะ คือ ความสามัคคี จากนั้นหัวหน้าก็บอกว่า น้องเพลินเย็นนี้ช่วยกันทำกับข้าวกินกันและเราจะคุยกัน วางแผนกันตอนกินข้าว พี่เพลินก็บอกว่า เวลากินข้าวคนน่านเขาถือกันว่าตอนกินข้าวห้ามคุยกัน แต่หัวหน้าก็สอนว่า ทุกคนจะอยู่พร้อมหน้ากันก็ตอนกินข้าว

สิ่งที่เกิดขึ้นที่ได้รับกับพี่เพลินจากการอบรม 7 วัน คือ ได้ทักษะความรู้เรื่อง GPS ได้ความอดทน ได้เรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่น ได้เทคนิคการสอนคนโดยไม่ต้องใช้คำพูด ได้เรียนรู้การทำข้อมูลการสำรวจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ได้ค้นคว้าด้วยตนเอง เขาสอนให้เราทำปฏิบัติการจนกระทั่งทุกวันนี้ ทำให้เราทำได้ ได้เรื่องการวางแผน การทำงานต้องมีการวางแผนล่วงหน้า เมื่อก่อนเราทำเฉพาะที่เขาสั่งแต่ปัจจุบันเราสามารถวางแผนงานเพื่อทำงานได้

ตอนแรกๆ ที่ทำให้พี่เพลินท้อเกือบจะลาออก วันแรกตื่นแต่เช้า หนึ่งข้าว ทำกับข้าว กินข้าว และทุกคนห่อข้าวไปทานกลางวันให้เสร็จก่อน 7 โมงเช้า พร้อมขึ้นรถออกไปทำงาน ทุกคนต้องเดินแบง พี่เพลินคิดว่าต้องเดินทุกแบงจนครบ เพราะว่าเรากลัวเขาถามตอนเย็นเราจะตอบไม่ได้ก็ต้องเดินพื้นที่หมดถึงแม้ว่าจะค่ำจะเย็นแล้ว ก็ต้องทำให้เสร็จเพราะเกรงใจที่ชาวบ้านมาคอยเรื่องนี้คิดเองทำเอง พี่เลี้ยงเขาไม่ได้สอนเรา เพราะคิดกลัวไปเองว่าอีกหน่อยชาวบ้านเขาจะไม่เชื่อเรา ในการทำงานทุกคนจะทำอย่างเต็มที่ ในการทำงานบางครั้งจะทำจนมีเงินค่าถึง 6 โมงเย็น เราก็บอกกับน้องๆ ว่า เราลองคิดว่าถ้าเราเป็นชาวบ้าน มารอเราตั้งแต่เช้าแล้วเขาจะรู้สึกอย่างไร ถ้าเราไม่ไปหาเขา กลับมาถึงที่พักก็มาทำอาหาร ไม่มีใครทำ เราเหนื่อยมาทั้งวันแล้วยังต้องมาทำกับข้าวตอนเย็นอีก กว่าจะเสร็จได้กินข้าวก็ปาเข้าไปหนึ่งทุ่มแล้ว เด็กผู้ชายส่วนใหญ่เขาก็ไม่คิดเรื่องทำกับข้าว ผู้หญิงก็มีแต่พี่เพลินกับน้องเกียงเท่านั้น ก็ช่วยกันทำอาหาร พอตอนกลางคืนน้องเกียงกลับไปนอนบ้านของเขา ตัวพี่เพลินก็นอนคนเดียว สัญญาณโทรศัพท์ก็ไม่มีโทรไปหาทางบ้านก็ไม่ได้เป็นอะไรหรือเปล่าติดต่อกันไม่ได้ไม่รู้จะเป็นอย่างไรบ้าง ใจก็อยากจะกลับบ้านแล้วไม่อยู่ดีกว่า กลับไปอยู่บ้านก็มีข้าวกิน

ต่อมาตอนหลังก็ถึงได้รู้ว่าพี่ๆ เขาฝึกเราเรื่องความอดทน ไปทำงานทั้งวันหนักมาก กลับมาก็มาทำกับข้าว เสร็จแล้วยังต้องมาทำรายงานอีก ซึ่งตัวพี่เพลินเองคิดว่ามันเหนื่อยมาก หัวหน้าพวกนี้บังคับเราจริงๆ ตอนเช้าถ้าใครไม่ทันขึ้นรถตอน 7 โมงเช้า รถจะไม่รอ ฉะนั้นจะต้องเร็วต้องทันอยู่มาวันหนึ่งฝนตก ใจก็คิดว่าจะไม่ไปทำงานเขาคงจะได้หยุด ปรากฏว่าเขาไม่ให้หยุด แต่หัวหน้าเขากลับเอาเสื้อกันฝน เอารองเท้าบูทให้ ส่วนเครื่องมือ GPS ก็ให้ใส่ถุงพลาสติกไป ให้ออกไปทำงาน ใครไม่ออกไปทำงานก็จะไม่ได้เงิน ตอนนั้นได้รายวัน วันละ 200 บาท หากไม่ไปทำงานก็ไม่ได้เงิน

ความรู้สึกตอนนั้นใจอ่อน ท้อแล้วจะว่าจะเลิก ยิ่งไปกว่านั้นตอนที่คุณณรงค์เขียนแผนขึ้นบอร์ดลงบนกระดาน ทำงานตลอด 31 วันทำงานหมด ตัวเองก็มาคิดว่าลูกก็เล็ก แม่ก็อยู่คนเดียวจะทำอย่างไรใจหนึ่งก็คิดว่าถ้าโครงการนี้คืออย่างที่พี่สุพงษ์ว่าจริง เราก็จะช่วยคนน่านได้ ก็จึงได้อดทนอยู่ต่อไป

ที่ร้องให้เพราะเหนื่อยกับงานและเป็นห่วงทางบ้านด้วย แต่ต่อมาก็รู้สึกสนุกกับงานเพราะสิ่งที่ทำงานอยู่นั้นเราไม่เคยทำมาก่อน ทำให้เราก้ได้บทเรียนหลายอย่างได้ความรู้หลายอย่าง เพราะตัวพี่เพลินชอบเรียนรู้ด้วยการทำ ไม่ชอบเรียนรู้ด้วยการสอน เมื่อก่อนคอมพิวเตอร์ทำไม่เป็น แต่ต่อมาเมื่อทำงานตอนเย็นต้องทำรายงาน หมอเอ็ดเขาก็จะฝึกให้ทำรายงาน สอนทำคอมพิวเตอร์ ทำให้เราใช้คอมพิวเตอร์เป็น และพยายามเคลียร์รายงานให้เสร็จเป็นวันๆ จะไม่ให้สะสมเพราะจะทำให้เหนื่อย และหัวหน้าเขาจะเช็ครายงานก่อนส่ง เมื่อผิดตรงไหนเขาก็จะบอกเราว่าผิดตรงไหนอย่างไร และให้แก้ไขอย่างไร

สิ่งที่ทำให้พี่เพลินคิดว่าเขากำลังฝึกเราอยู่ เพราะเมื่อก่อนอยู่ กศน. เขาเอางานให้เราทำ เราก้ทำเสร็จก็ส่งไปเขาไม่เคยบอกเราว่าที่นำไปว่าถูกหรือผิด ถึงผิดหัวหน้าเขาก็จะแก้ไขเอง แต่ของดอยตุงเขาจะสอนบอกเราว่าอันนี้ผิด ผิดตรงไหน เพราะอะไร จะสอนให้เราได้เรียนรู้ว่าเราผิดเพราะอะไร

พออยู่ครบ 1 เดือน ทางทีมเขาก็ให้กลับบ้าน ไปพักบ้านประมาณอาทิตย์กว่าๆ สิ่งที่ได้จากการทำงาน 1 เดือน คือ ความอดทน ได้ทำคอมพิวเตอร์เป็น ทำรายงาน ทำแผนเป็น ตอนแรกนำเสนอสั้นมาก พอตอนหลังพี่เขาสอนให้เรามั่นใจ ต้องศึกษาหาความรู้ใส่ตัวเอง จากปกติเนื้อชาตื้นส่าย ปัจจุบันกลับกลายเป็นคนขยันตื่นเช้า ก็พัฒนาตัวเองขึ้นมา ซึ่งมาจากฐานที่เขาบังคับให้ทานข้าวก่อน 7 โมงเช้า เรื่องฝาย ที่เคยคิดว่าเป็นเรื่องของผู้ชาย แต่พอมายู่ตรงนี้รู้หมดว่าทำอย่างไรวางแผนอย่างไรต้องคิดล่วงหน้า ฝึกการสังเกต ปรับตัวเอง เช่นเป็นคนใจร้อนก็พยายามปรับตัวเองให้ใจเย็นลง

การที่ชาวบ้านเขาจะให้ความร่วมมือกับเราหรือไม่ สังเกตจาก ถ้าเราพูดไปถ้าชาวบ้านเขาเฉยๆ แสดงว่าเขายังไม่ยอมรับเรา แต่ถ้าเขายอมรับเรา ประชุมทุกครั้งหรือไปที่ไหน ชาวบ้านเขาจะเอาเราไปด้วย ทำอะไรก็จะทำด้วย

สิ่งที่ได้มีค่ามากกว่าเงิน คือ ความรู้ที่ได้จากทีมพี่เลี้ยงที่ถ่ายทอดความรู้มาให้ ตอนนี้อย่างตัวเราสามารถวางแผนทำงานเองได้ หัวหน้าเขาบอกว่าพี่เพลินเป็นคนเด็ดขาด พี่เพลินก็บอกว่าที่ตัวเองมีความเด็ดขาดก็เพราะมีหัวหน้าที่ดี และเมื่อก่อนทำงาน กศน. ที่ออกมาเพราะชกกับหัวหน้าเก่าเป็น ผอ.ศูนย์ ซึ่งเขากดดันพี่เพลิน เขาให้พี่เพลินอยู่หมู่บ้านไกลๆ ไม่มีรถเข้าต้องใช้วิธีเดินเข้าไปหมู่บ้านได้อย่างเดียว วันแรกที่ไปรายงานตัวเขาก็หันหน้าซุบซิบกันคงนึกนินทาว่าเราคงไปไม่รอด หรือเขาแกล้งเราให้ไปอยู่ในพื้นที่ไกลๆ เมื่อเข้าไปอยู่กับชาวบ้านพี่เพลินก็อยู่ได้ และตัวพี่เพลินเองก็มีจิตใจชอบช่วยเหลือคนอื่น และได้มีความตั้งใจเพราะอยากให้ลูกให้หลานได้เรียนหนังสือ ทำงาน

ผลงานดีผู้หลักผู้ใหญ่ก็เข้ามาในพื้นที่รู้จักคุ้นเคยกับพี่เพลินดี เจ้านายก็อิจฉา ก็ย้ายพี่เพลินเข้าไปหมู่บ้านที่เล็กกว่าเดิมอีก เป็นเผ่าลัวะ จึงได้ระดมทุนในการสร้างโรงเรียนและบ้านพักครู โดยค่าวัสดุอุปกรณ์ไม่ได้ของบของรัฐบาลสักบาท ใช้วิธีการขอจากคนรู้จักและชาวบ้านช่วยกันสร้างโรงเรียนได้ ต่อหลังมีโครงการทำไม้กวาด คุณไพบูลย์ที่อยู่กับศูนย์ของสมเด็จพระเทพฯ ก็ให้งบประมาณ 15,000 บาท เพื่อจัดตั้งกลุ่มทำไม้กวาด ซึ่งหัวหน้าศูนย์เขากินเงิน เอาวัสดุอุปกรณ์นิดหน่อยมาให้ชาวบ้านไม่เกิน 1,000 บาท และให้ครูที่เป็นลูกน้องเซ็นรับรอง แต่รู้ว่าเงินที่ได้มาเอามาให้ชาวบ้านไม่ครบ เอามาให้แค่ 7,000 บาท แต่เขาบังคับให้เราเซ็นรับรอง 15,000 บาท คนอื่นเขายอมเซ็นเพราะกลัวเขาประเมินการทำงานให้ไม่ผ่าน แต่พี่เพลินไม่ยอมและไม่เซ็นด้วย จึงชกหัวหน้าศูนย์และก็ลาออกด้วย นอกจากนั้นเขายังโกงกินค่ารายหัวเด็ก อีกใจหนึ่งก็เลยคิดว่าถ้าสักวันหนึ่งได้มาเป็นหัวหน้าก็จะพ้นธงไปเลย อันไหนดีก็จะพ้นธงเอาไปเลย อันไหนไม่ดีก็จะพ้นธงว่าไม่เอา ดังนั้นเมื่อเป็นหัวหน้าก็จึงทำให้เราเด็ดขาดในเรื่องที่จะทำ

จากหยุดกลับบ้านมาก็ได้ไปดอยตุง เขาให้ไปปางมะหัน ไปเรียนรู้จากการสังเกต มีคนบรรยายไปดอยตุงเพาะกล้า ในชีวิตไม่เคยเห็นบ่อพวง เพิ่งเคยเห็นที่ปางมะหัน และที่นั่นแหละ และได้รู้ว่ามิประโยชน์อย่างไร ตอนนี้อายุกลดอายุไปเหลือสัก 15 จะได้เรียนรู้และทำอะไรได้มากกว่านี้

การไปดูงานควรจะให้เข้าพื้นที่ปฏิบัติงานจริงก่อน จากนั้นค่อยไปดูงานที่ดอยตุง เพราะการเข้าพื้นที่ก่อนจะทำให้เราเห็นภาพของพื้นที่ชัดเจน เมื่อไปดอยตุงก็จะเข้าใจมากขึ้น

สิ่งที่ได้จากปางมะหัน และดอยตุง คือ ได้ฝึกทำแผน ได้เห็นการจ้างแรงงานซึ่งเป็นการจ้างแรงงานในพื้นที่ อันที่คิดว่าอยากเอากลับมาทำที่นั่น คือ เรื่องความรักชาติ ตอนเช้าเขาฝึกให้ทุกคนเข้าแถวเคารพธงชาติพร้อมกัน ปลูกฝังให้รักชาติ มีวินัย และเป็นการเช็คชื่อคนทำงานไปด้วยในตัว และยังได้ความรู้เรื่องการทำผ้าย

การฝึก อสพ. ตามกระบวนการที่ผ่านมา ในความคิดของพี่เพลินคิดว่าดีอยู่แล้ว ในการทำงานของ อสพ. ภายในระยะเวลา 1 อาทิตย์ ยังไม่มีคนออก สาเหตุที่เขาออกนั้นก็เพราะเด็กส่วนใหญ่ที่มาทำตรงนี้เขาอยากจะได้เงินขึ้น หลังจากผ่านการทดลองงาน 3 เดือน จะบรรจุให้เงินเดือน แต่พอถึงเวลาปั๊กก็ไม่มีใครได้สักคน พี่เพลินก็บอกน้องว่า ทำไมเราถึงไม่ได้ ก็ยกตัวอย่างให้เขาฟังว่า คนเราถ้าเราเป็นเจ้าของบริษัทสักแห่งหนึ่ง คนหนึ่งทำงานขยันมาก มีการคิดมีการวางแผน ออกแบบแปรรูปทำให้บริษัทของเขารุ่งได้ คนนั้นสมควรให้เงินเดือนเพิ่ม แต่ถ้าอีกคนหนึ่งทำไป

เรื่อยๆ เรื่อยๆ ไม่มีการวางแผน เขาจะขึ้นเงินเดือนให้ใคร เขาก็เริ่มตัดพ้อว่าเงินเดือนน้อย แต่เขาไม่ย้อนไปดูตัวเองว่าเรามีความสามารถหรือเปล่า ไม่ใช่แต่เรียกร้องอย่างเดียว ส่วนตัวพี่เพลิน ไม่ได้คิดถึงเงินเดือนแต่คิดถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้องค์ความรู้สามารถเอาไปทำที่บ้านได้ อันนี้มันไม่ได้มาด้วยใจแต่มาด้วยเงิน ก็เลยบอกน้องว่าไหนบอกว่าจะให้เมื่อนานบ้านเกิดของเราดีขึ้น เด็กก็พัฒนาขึ้น ที่บ้านยอดก็มีการย้ายบ่อยๆ ความรู้ที่ดีๆ ให้กอบโกยเอาไปให้หมด อันไหนที่ไม่ดีไม่ต้องเอาไปทำ

ถ้าหากพี่เพลินจะต้องสร้างคนขึ้นมาสักคน จะต้องมีความสมบัติ คือ ต้องมีจิตใจที่รักการทำงานจริงๆ ในจุดที่ตัวเองทำ เช่น เกียง ก็ค่อยๆ สร้างความเข้าใจกับเกียงก่อน ชวนน้องพูดคุยกันว่าเกียงรักบ้านยอดไหม ทำไมถึงรักบ้านยอด จุดประสงค์ของเกียงคือ อยากให้พ่อแม่พี่น้องของตัวเองดีขึ้น ครั้งแรกก็มีคนว่ากล่าวนินทาเขาแต่เขาก็อดทนไม่สนใจ เกียงมีความเชื่อมั่นในตัวเอง และตอนนี้ชาวบ้านก็ยอมรับและไว้วางใจเขา

ถ้าจะหาคนมาเป็น อสพ. คนๆ นั้นต้องมีจิตรักที่จะทำงานจริงๆ ก็ต้องให้เกณฑ์กับผู้นำในพื้นที่ไปหา มาให้เรา เพราะไม่มีทางอื่น แต่ผู้นำก็มี 2 อย่าง คือ กลุ่มที่หนึ่งคือเล่นพวก กลุ่มที่สองคือหาจริง ๆ

ตอนนี้พี่เพลินสร้างคนแล้วที่บ้านยอด 10 กว่าคน จุดประสงค์ก็เพื่อว่า สมมุติว่าเราไม่อยู่ทำงาน ตรงนั้น งานจะได้ดำเนินการไปได้ตลอด สามารถทำงานต่อจากเราได้ เหมือนเราไปทำธุระเขาก็จะทำงานแทนเราได้ ตอนเย็นนี้พี่เพลินจะเขียนหลักสูตรให้กับเด็กนักเรียน 10 กว่าคนของโรงเรียนบ้านยอด เพื่อให้เขามาเรียนรู้โครงการฯ ของเรา เกี่ยวกับกองทุน เช่น กองทุนหมู กองทุนไก่ และพืชผักสวนครัว จะให้เรียน 3 อย่าง เพราะเด็กยังเล็กอยู่ ตอนแรกที่พี่เพลินเริ่มสอนเด็ก เพราะบางวันจะเห็นเด็กวิ่งไปวิ่งมา ก็เลยเรียกเด็กมา เปิดวิดีโอ นาย ก นาย ข ให้เด็กดู เด็กเขาก็ได้เรียนรู้แล้วยังไม่พอเขายังเอาไปบอกพ่อบอกแม่เขาให้พ่อแม่เขาปลูกพืชผัก เลี้ยงปลา เหมือนวิดีโอเวลาพ่อแม่ไปทำงานเจอเด็กมาวิ่งเล่นที่โรงเรียนก็ถามว่าพ่อแม่ไปไหน เด็กก็บอกว่าพ่อแม่ไปสวนหอม ที่ห้วยหาด ก็เลยบอกเด็กว่าทำไมไม่ไปกับพ่อแม่จะได้รู้ว่าพ่อแม่เขาปลูกหอมยังงีจะได้ทำเป็น เด็กก็เชื่อก็จะวิ่งไปหาพ่อแม่ เพราะอยากให้เด็กไปเรียนรู้กับพ่อแม่ บางครั้งเสาร์อาทิตย์เพื่อให้เด็กมีรายได้ เราก็จะประกาศเสียงตามสายในหมู่บ้าน ให้เด็กกรอกดินลงถุงเพื่อใช้ในแปลงเพาะ นอกจากเด็กจะมีรายได้แล้ว เด็กก็จะได้เรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เช่น ให้กรอกดิน 2 ใน 3 ส่วน ค่าจ้างกรอกคิดที่ 100 ถุง ได้ 30 บาท เด็กก็จะคิดเลขบวกไปได้ว่าถ้า 200 ถุง ก็จะได้ 60 บาท เขาก็จะได้วิชาคณิตศาสตร์ไปด้วย และได้ทั้งวิชาเกษตรไปด้วย

คู่มือการอบรมการใช้อุปกรณ์หาพิกัดสัญญาณดาวเทียม (GPS)

GPS คือ ระบบระบุตำแหน่งบนพื้นโลกโดยสัญญาณดาวเทียม ในปัจจุบัน มีผู้นำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ จำนวนมาก เช่น การกำหนดพิกัดของสถานที่ การทำแผนที่ งานสำรวจ ซึ่งการสนับสนุนให้ อสพ. เรียนรู้ระบบ GPS ตลอดจนนำไปใช้ในงานภาคสนามจะช่วยให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การเตรียมความพร้อม

1. พื้นที่เปิดโล่งสำหรับทดสอบการใช้เครื่องรับสัญญาณ GPS

2. อุปกรณ์

- 2.1 เครื่องรับสัญญาณ GPS จำนวนตามคนหรือกลุ่ม
- 2.2 แผนที่อัตราส่วน 1:50,000 เนื่องจากเป็นอัตราส่วนที่เหมาะสมกับการเดินสำรวจด้วยเท้าที่ต้องการความละเอียด จำนวนตามคน หรือกลุ่ม
- 2.3 เวลา ประมาณครึ่งวันถึงหนึ่งวัน

ขั้นตอนการอบรม

1. “ทำให้ดู” ในขั้นตอนแรกของการอบรม พี่เลี้ยงอธิบายสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับระบบ GPS และสาธิตการใช้งานเครื่องรับสัญญาณ โดยอาจกำหนดหัวข้อคร่าวๆ ดังต่อไปนี้

- ลักษณะการทำงานของระบบ GPS
- องค์ประกอบเครื่องรับสัญญาณ GPS และการใช้งานปุ่มต่างๆ
- การใช้แผนที่ประกอบเครื่องรับสัญญาณ GPS
- วิธีการใช้งานเครื่องรับสัญญาณ GPS โดยอาจเลือกอธิบายเฉพาะในส่วนที่ต้องใช้เป็นประจำในการปฏิบัติงาน เช่น การบันทึกข้อมูลการเดินทาง (Track log) และการคำนวณพื้นที่ (Area calculation)
- ข้อควรระวังในการใช้งาน

2. “ทำร่วมกัน” ในขั้นตอนนี้ พี่เลี้ยงจะให้ อสพ. เรียนรู้การใช้เครื่องรับสัญญาณ GPS ด้วยการปฏิบัติจริง โดยพี่เลี้ยงมอบเครื่องรับสัญญาณ GPS ให้แต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มรับผิดชอบ จากนั้น จึงเริ่มให้ทดสอบปฏิบัติสิ่งที่เรียนมาในระยะใกล้ เมื่อ อสพ. สามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องแล้ว จึงเริ่มให้ทดสอบการใช้ในพื้นที่ระยะไกล เป็นต้นว่า พี่เลี้ยงอาจกำหนดพิกัดของสถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป และให้แต่ละกลุ่มใช้เครื่องรับสัญญาณ GPS ออกไปหาตำแหน่งของสถานที่ดังกล่าว และบันทึกข้อมูลการเดินทางในแต่ละสถานที่ด้วยตนเองภายในเวลาที่กำหนด ในการทดสอบการใช้ในพื้นที่ระยะไกลนี้ พี่เลี้ยงควรปล่อยให้ อสพ. ทำด้วยตัวเองทั้งหมดโดยไม่ให้ความช่วยเหลือหรือคำปรึกษาชี้แนะ เพื่อประเมินว่า อสพ. มีความเข้าใจมากน้อยเพียงใด

3. “ให้คำปรึกษา” หลังการทดสอบ พี่เลี้ยงตรวจสอบผลการหาตำแหน่งและบันทึกข้อมูลการเดินทางของ อสพ. หากคนหรือกลุ่มใดทำไม่ถูกต้อง พี่เลี้ยงจะชี้แจงวิธีการใช้อีกรอบ และให้ อสพ. ทำซ้ำจนกว่าจะถูกต้อง ก่อนจบการอบรมพี่เลี้ยงเปิดให้ อสพ. ชักถามเพิ่มเติม และอธิบายประโยชน์ของการนำระบบ GPS ไปปรับใช้ในการสำรวจพื้นที่

ตารางแสดงความสามารถด้านต่างๆ ของสมาชิกที่มอาสาพัฒนา
ใน จังหวัดน่าน (ณ ปี 2555)

[illegible]

ความสามารถพิเศษ/ระดับ 1-10 คะแนน จะเรียงจากมากไปหาน้อย								หมาย เหตุ	งาน ที่ได้รับ มอบหมาย	หมายเหตุ	วัน เข้างาน	อายุ งาน
ใช้ กล้อง สำรวจ	ปศุ- สัตว์	ป่าไม้/ พันธุ์ ไม้	สอน ควาย ไถนา	รายงาน/ เอกสาร	คอม- พิวเตอร์	วิเคราะห์ ประเด็น	รวม					
1	9	3	1	2	1	1	18		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	10	4	1	6	4	6	32		หัวหน้าทีม สำนักงาน ประสานงาน นำเสนอ ประชุม		5 ก.ย. 52	2 ปี 0 เดือน 29 วัน
2	6	4	3	4	3	4	26		ประสานงาน ฝ่ายน้ำข้าง	ทุกทีมต้อง ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน เช่น งานมวลงเป็น หน้าที่ของทุกคน	31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
-	8	3	1	3	-	1	16		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	4	2	-	2	1	1	13		ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
2	7	3	3	3	2	3	23		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	6	2	1	2	1	1	14		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	8	3	5	4	5	2	30		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
-	5	1	3	2	-	3	14		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	8	4	4	2	1	1	23		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน

ลำดับ ที่	รูป ภาพ	ชื่อ- สกุล	วุฒิ การ ศึกษา	ความสามารถด้านต่างๆ									รวม
				สำรวจ ข้อมูล	GPS	ประชุม ชุมชน	บรรยาย/ นำเสนอ ข้อมูล	สร้าง ฝาย อนุรักษ์	สำรวจ แหล่ง น้ำ	พื้นฐาน สุขภาพ สัตว์	ภาวะ การณ เป็นผู้นำ	เพาะ พันธุ์ กล้าไม้	
11.			ม.3			★			★		★	★	4
12.			ม. 3	★★	★	★	★	★	★	★	★	★	10
13.			ป.ตรี	★★	★★	★	★	★★	★	★	★	★	12
14.			ป.ตรี	★	★★	★	★	★★	★	★	★	★	11
15.			ม. 6	★★	★	★★	★★	★	★	★	★★	★	13
16.			ม.6	★	★	★	★★	★	★	★★	★	★	11
17.			ม.3	★	★	★	★	★	★	★★	★	★	10
18.			ม.3	★	★	★	★★	★	★★	★	★★	★	12
19.			ม.3	★★	★	★	★	★	★	★	★★	★	10
20.			ม.6	★	★	★	★	★	★	★	★★	★★	11
21.			ม.3	★	★	★		★	★	★	★	★	8
22.			ป.6	★	★★	★	★	★★	★★	★	★	★	11
23.	พล		ม. 6	★	★★	★	★	★★	★	★	★	★	11

ความสามารถพิเศษ/ระดับ 1-10 คะแนน จะเรียงจากมากไปหาน้อย								หมายเหตุ	งานที่ได้รับมอบหมาย	หมายเหตุ	วัน เข้างาน	อายุ งาน
ใช้ กล้อง สำรวจ	ปศุ- สัตว์	ป่าไม้/ พันธุ์ ไม้	สอน ควาย ไถนา	รายงาน/ เอกสาร	คอม- พิวเตอร์	วิเคราะห์ ประเด็น	รวม					
1	4		1	1	1	1	9		งานส่งเสริม อาชีพแปลง เพาะกล้า		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	8	4	1	4	3	1	22		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	7	2	3	4	7	3	29		ระบบน้ำ		5 ก.ย. 52	2 ปี 0 เดือน 29 วัน
4	6	3	5	4	3	4	29		หัวหน้าทีม ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
2	7	6	6	5	3	3	32		หัวหน้าทีม นาขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
2	7	3	2	3	3	3	23		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
5	9	2	2	3	5	5	31		ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
5	5	1	2	3	1	1	18		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	6	2		5	3	1	18		สำนักงาน		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	8	2	3	3	1	4	22		นา ขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	7	4	2	3	4	1	22		งานส่งเสริม อาชีพแปลง เพาะกล้า		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	4	1	1	2	-	3	14		ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	4	1	1	3	-	3	15		ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน

[illegible]

ความสามารถพิเศษ/ระดับ 1-10 คะแนน จะเรียงจากมากไปหาน้อย								หมายเหตุ	งานที่ได้รับมอบหมาย	หมายเหตุ	วัน เข้างาน	อายุ งาน
ใช้ กล้อง สำรวจ	ปศุ- สัตว์	ป่าไม้/ พันธุ์ ไม้	สอน ควาย ไถนา	รายงาน/ เอกสาร	คอม- พิวเตอร์	วิเคราะห์ ประเด็น	รวม					
-	7	2	1	4	-	2	16		สำนักงาน นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
3	7	4	5	3	1	1	24		นา ชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
1	7	2	3	5	5	4	27		หัวหน้าทีม ปศุสัตว์		12 ต.ค. 52	1 ปี 11 เดือน 22 วัน
5	5	1	2	5	3	3	24		ระบบน้ำ		21 พ.ย. 52	1 ปี 10 เดือน 13 วัน
0	4	2	1	2	1	1	11		สำนักงาน		2 ธ.ค. 52	1 ปี 10 เดือน 2 วัน
								มาใหม่ ยังไม่ ครบ ระยะ เวลา	คอมพิวเตอร์/ ข้อมูล		29 เม.ย. 53	1 ปี 5 เดือน 5 วัน
								มาใหม่ ยังไม่ ครบ ระยะ เวลา	พัสดุ/ข้อมูล	ยังไม่ได้บรรจุ	20 พ.ค. 53	1 ปี 4 เดือน 14 วัน
0	0	0	0	2	1	0	3		ทั่วไป ไม่สังกัดทีม	หลานอยู่ปล้ม บ้านด่าน	21 มี.ค. 53	1 ปี 6 เดือน 13 วัน

ตารางที่ได้รับมอบหมายของสมาชิกภาคสนาม บ้านเปียงซ้อ ตำบลขุนน่าน อำเภอลี้มเพระเกียรติ จังหวัดน่าน (ณ ปี 2555)

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อ-สกุล	วุฒิการศึกษา	งานที่ได้รับมอบหมาย	หมายเหตุ	วันเข้างาน	อายุงาน
1.		นายสมพร ประทุมชาติ	ม.6	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
2.		นายวิชัย เขียวสีฟ้า	ป.ตรี	หน.ทีม สำนักงาน ประสานงาน นำเสนอ ประชุม		5 ก.ย. 52	2 ปี 0 เดือน 29 วัน
3.		นายวันชัย บัวแสน	ม.6	ประสานงาน ฝายน้ำข้าง	ทุกทีม ต้องช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน เช่น งานมวลชน เป็นหน้าที่ ของทุกคน	31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
4.		นายนพพล มุลยะ	ป.6	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
5.		นายสุโรจน์ อุ่นถิ่น	ม.3	ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
6.		นายจิระพัฒน์ แสนสี	ป.ตรี	นาขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
7.		นายอุทัย แพงอุด	ปวช.	นาขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
8.		นายสมพาส ฮังคำ	ปวส.	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
9.		นายชาติ แพงอุด	ปวช.	นาขั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อ-สกุล	วุฒิการศึกษา	งานที่ได้รับมอบหมาย	หมายเหตุ	วันเข้างาน	อายุงาน
10		นายชนะ หอมดอก	ม.3	นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
11.		นายฤทธิ์ อุ่นถิ่น	ม.3	งานส่งเสริมอาชีพ แปลงเพาะกล้า		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
12.		น.ส.สุวิสา อุ่นถิ่น	ม. 3	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
13.		นายอดุลพล คำแคว้น	ป.ตรี	ระบบน้ำ		5 ก.ย. 52	2 ปี 0 เดือน 29 วัน
14.		นายวินันท์วัฒน์ ใจปิง	ป.ตรี	หัวหน้าทีมระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
15.		นายวุฒิชัย อุปจักร	ม. 6	หัวหน้าทีม นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
16.		นายทวี พิสุทธิศักดิ์สกุล	ม.6	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
17.		นายกิตติศักดิ์ อุดเต็น	ม.3	ปศุสัตว์		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
18.		นายเลย อุ่นถิ่น	ม.3	นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
19.		น.ส.จินตรา แปงอุด	ม.3	สำนักงาน		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
20.		นายสุพล อุ่นถิ่น	ม.6	นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อ-สกุล	วุฒิการศึกษา	งานที่ได้รับมอบหมาย	หมายเหตุ	วันเข้างาน	อายุงาน
21.		นายสุชาติ แแบ่งอุด	ม.3	งานส่งเสริมอาชีพ แปลงเพาะกล้า		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
22.		นายนัด อุ่นถิ่น	ป.6	ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
23.		นายสุรพล อุ่นถิ่น	ม. 6	ระบบน้ำ		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
24.		น.ส.พร อุ่นถิ่น	ป.6	สำนักงาน นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
25.		นายประสิทธิ์ ใจปิง	ม.3	นาชั้นบันได		31 ส.ค. 52	2 ปี 1 เดือน 3 วัน
26.		นายเอก พรหมพินิจ	ปวส.	หัวหน้าทีม ปศุสัตว์		12 ต.ค. 52	1 ปี 11 เดือน 22 วัน
27.		นายศุภักษรพงษ์ ศุขกุลกานต์	ม.6	ระบบน้ำ		21 พ.ย. 52	1 ปี 10 เดือน 13 วัน
28.		น.ส.มาลี อุ่นถิ่น	ป. 6	สำนักงาน		2 ธ.ค. 52	1 ปี 10 เดือน 2 วัน
29.		นายณพัชย์ ศักดาศรี	ป.ตรี	คอมพิวเตอร์/ ข้อมูล		29 เม.ย. 53	1 ปี 5 เดือน 5 วัน
30.		น.ส.วิรัญญา วงศ์ธรรม	ป.ตรี	พัสดุ/ข้อมูล	ยังไม่ได้บรรจุ	20 พ.ค. 53	1 ปี 4 เดือน 14 วัน
31.		นายพลศักดิ์ บัวเหล็ก	ม.3	ทั่วไป ไม่สังกัดทีม	หลานอยู่ปล้ม บ้านด่าน	21 มี.ค. 53	1 ปี 6 เดือน 13 วัน

คณะผู้จัดทำหนังสือ

แนวทางการพัฒนาตามตำราแม่ฟ้าหลวง

เรื่อง การสร้างทีมปฏิบัติการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย

ที่ปรึกษา

หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล
ศาสตราจารย์ ดร.กนก วงษ์ตระหง่าน
ณรงค์ อภิชัย

ผู้ถอดบทเรียนองค์ความรู้

พิมพรรณ ดิศกุล ณ อยุธยา
อมรรัตน์ บังคมเนตร
ธีรดา ศิริพันธ์
ปรารธนา สำราญสุข

ทีมปฏิบัติการภาคสนามผู้ให้ข้อมูล

ณรงค์ อภิชัย
สมรส พรหมมินทร์
ถนอม ใจการ
พงษ์ศักดิ์ อภิสวัสดิ์สุนทร
ประยงค์ สีสัตย์ใจ
พิชิต ยาละ
ธนิดา บ่อวารี
วิชัย เขียวสีฟ้า
ชาติ แปงอุด
วันชัย บังแสน
ศักดิ์รินทร์ นุแปงถา

บรรณาธิการ

พิมพรรณ ดิศกุล ณ อยุธยา

ผู้เรียบเรียง

พิมพรรณ ดิศกุล ณ อยุธยา

ผู้ช่วยเรียบเรียง

นิษฐ์ เพียรชูพัฒน์
วิไลษฐ์อร รัชตะนาวิน
ณฏฐิศา สุขสวัสดิ์
เหมือนแพรว วัฒนะโชติ

ขอขอบคุณชาวบ้านในทุกพื้นที่ที่ปฏิบัติงานที่ได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมพัฒนาจนเกิดเป็นองค์ความรู้เหล่านี้ ขอขอบคุณอาสาพัฒนาชุมชนอำเภอสองแคว อำเภอท่าวังผา และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ที่ร่วมทดลองอ่านตำราทุกชุด และขอขอบคุณทุกท่านที่อยู่เบื้องหลังการผลิต ร่วมอุทิศร่างกาย แรงใจ แรงความคิด จนทำให้เกิดเป็นตำราแม่ฟ้าหลวงชุดนี้

บรรณานุกรม

กนก วงษ์ตระหง่าน. 2553. ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี. สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน.

พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา. 2554. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

พระมหาสมชาย ฐานวุฒโฒ. 2547. **มงคลชีวิตฉบับ “ทางก้าวหน้า”**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมาธิการ การศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา.

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
Mae Fah Luang Foundation under Royal Patronage

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
1875/1 ถนนพระราม 4 แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
mflfmanual@doitung.org
www.maefahluang.org